

UNIVERZITA KARLOVA
KATOLICKÁ TEOLOGICKÁ FAKULTA
Katedra biblických věd

Václav Revenda

**Ustanovení Eucharistie podle Marka
v kontextu vyprávění o zázračném nasycení**

Diplomová práce

Vedoucí práce: doc. ThLic. Jaroslav Brož, Th.D.

Praha 2018

Prohlášení

1. Prohlašuji, že jsem předkládanou práci zpracoval samostatně a použil jen uvedené prameny a literaturu.
2. Prohlašuji, že práce nebyla využita k získání jiného titulu.
3. Souhlasím s tím, aby práce byla zpřístupněna pro studijní a výzkumné účely.

V Praze dne 31. 7. 2018

Václav Revenda

Bibliografická citace

Ustanovení Eucharistie podle Marka v kontextu vyprávění o zázračném nasycení [rukopis] : diplomová práce / Václav Revenda ; vedoucí práce: Jaroslav Brož. -- Praha, 2016. -- 82 s.

Anotace

Diplomová práce „Ustanovení Eucharistie podle Marka v kontextu vyprávění o zázračném nasycení“ studuje lexikální, intertextové a biblicko-teologické vztahy mezi markovskou zprávou o ustanovení eucharistie (Mk 14,22–25) a dvěma zázračnými nasyceními (Mk 6,35–44; 8,1–10) v průběhu Ježíšova veřejného působení. Ukazuje, že v kontextu Markova evangelia tvoří všechny zmíněné perikopy klíčové místo Ježíšova poslání a zjevují podstatnou stránku zjevení a příchodu Božího království. Vedle metody průběžného komentáře dotyčných textů práce využívá studium paralelních synoptických úryvků, referenčních textů ve Starém zákoně a rozboru biblicko-teologických témat v kanonické souvislosti. Zvláštní pozornost je věnována různým aspektům židovského slavení paschální večeře a jejich vztahů ke křesťanské eucharistii, která má původ v Ježíšově Poslední večeři a nachází též odezvu v obou markovských vyprávěních o zázračném nasycení velkých zástupů.

Klíčová slova

Eucharistie, víno, kalich, chleba, jídlo, Poslední večeře, nasycení.

Abstract

The Institution of the Eucharist in context of the miraculous feeding narratives

The Diploma thesis “The Institution of the Eucharist according to Mark in context of the miraculous feeding narratives“ studies lexical, intertextual and biblical-theological relations between the Marcan account on the institution of the Eucharist (Mark 14:22–25) and two miraculous feedings (Mark 6:35–44, 8:1–10) during Jesus‘ public ministry. The study exposes that in context of the Gospel of Mark all three indicated pericopes are in a key position and significance in Jesus‘ mission a reveal an essential aspect of the revelation and of the coming of the Kingdom of God. Beside applying the method of

continuous commentary of the mentioned texts the work applies a study of parallel synoptic pericopes, referential texts in the Old Testament and an analysis of biblical-theological themes in canonical relation. A special attention is given to different aspects of the Jewish celebration of the Pesach meal and its relations to the Christian Eucharist, which has its origin in Jesus' Last Supper and finds an echo in both Marcan narratives on miraculous feeding of great amount of people as well.

Keywords

Eucharist, wine, chalice, bread, meal, the Last Supper, feeding

Počet znaků (včetně mezer): 158797

Poděkování

Chtěl bych poděkovat vedoucímu práce za vedení a za možnost se této problematice věnovat a který mi svými radami přispíval, aby tato práce mohla vzniknout. Zrovna tak chci poděkovat všem ostatním, kteří mě k tomuto tématu nějakým způsobem přivedli a jakkoliv mě při psaní této práce podporovali.

Obsah

Úvod.....	9
1 Markovo evangelium.....	11
1.1 Markovo evangelium a ostatní evangelia.....	11
1.2 Literární druh.....	12
1.3 Styl textu.....	12
1.4 Autor.....	13
1.5 Struktura evangelia.....	13
1.6 Pašijový příběh jako teologický základ Markova evangelia.....	19
2 Biblický a židovský význam děkování, smlouvy, oběti a posvátného stolování.....	20
2.1 Význam <i>eucharistein</i> jako děkování/chvály.....	20
2.2 Význam eucharistie jako smlouvy.....	22
2.3 Obětní hledisko výrazu <i>eucharistein</i>	24
2.4 Význam eucharistie jako hody lásky.....	26
3 První nasycení (Mk 6,35–44).....	27
3.1 Kontext perikopy.....	28
3.2 Text perikopy.....	31
4 Druhé nasycení (Mk 8,1–10.14–21).....	43
4.1 Kontext perikopy.....	45
4.2 Text perikopy.....	49
5 Poslední večeře (Mk 14,22–25).....	68
5.1 Kontext perikopy.....	69
5.2 Text perikopy.....	71
6 Závěr.....	77
7 Seznam zkratk.....	78
8 Seznam literatury.....	79

Úvod

Motiv eucharistie v Písmu je ohromně zajímavý právě z důvodů, že jsou kolem tohoto termínu různé protikladné názory. Asi nejvíce jsem začal o tomto tématu přemýšlet ve chvíli, kdy jsem se seznámil s jednou evangelickou rodinou, a tak poznal, jak lze různorodě chápat Ježíšova slova o eucharistii. Dokonce jsem navštívil i ústředí Českobratrské církve evangelické v Praze, kde mě překvapil názor fundovaných osobností, díky kterému jsem si uvědomil, že chápání reálné přítomnosti Ježíše Krista ve způsobách chleba a vína se různí podle konkrétního společenství.

Od té doby jsem si začal vážit katolické církve, kde je jasná a podložená nauka. Samozřejmě i v katolické církvi nejsou všichni stejného názoru na tuto problematiku, ale každopádně je toto téma výborně zpracované díky církevním otcům a magisteriu. Eucharistie je tak základem pro katolickou nauku, která čerpá z Písma, a Markovo evangelium tak patří mezi primární zdroje, které je třeba v tomto smyslu konzultovat.

Samozřejmě základem ustanovení eucharistie je Poslední večeře. Ale pokud chceme tuto problematiku studovat komplexněji, je třeba brát v úvahu i další perikopy, které nějakým způsobem s ustanovením eucharistie souvisí. Tato práce se proto zabývá prvním a druhým nasycením, ale také perikopou o Poslední večeři. Nejprve uvádím základní souřadnice evangelia, protože je nutné tuto problematiku studovat v kontextu, pak uvádím text perikop v Českém ekumenickém překladu a paralelně v originálním jazyku, řečtině. Texty, kterými se budu hlouběji zabývat jsou Mk 6,35-44; 8,1-10.14-21; 14,22-25.

Na začátku této práce vysvětluji význam slova *eucharistein* v různých kontextech, ale budu se také snažit tuto problematiku vidět komplexněji v jejích teologických souvislostech. Snahou je vzájemné porovnávání těchto textů, ale i textů z jiných částech Bible. Různé výklady veršů budu studovat z odborné literatury, komentářů apod. Na závěr pak uvedu syntézu závěrů, které tato práce přinesla.

1 Markovo evangelium

Literární věda potvrzuje, že smysl úryvků většího díla není dobře pochopitelný bez celkového kontextu. Proto na začátku studia Markovy zprávy o ustanovení eucharistie je vhodné krátce připomenout základní skutečnosti celého Markova evangelia, co do kontextu s ostatními evangelisty a jeho strukturou se zaměřením na ty části, které přímo mluví o nasycení, chlebu, stolování apod., neboť to vše má v kontextu evangelia aspoň nepřímý vztah k Ježíšovu hlavnímu stolování, kterým je Poslední večeře.

1.1 Markovo evangelium a ostatní evangelia

Při porovnání Markova evangelia s ostatními podobnými kanonickými spisy je zřejmé, že patří mezi nejkratší. Z textu vyplývá, že bylo sepsáno především pro nežidovské čtenáře, neboť jsou zde často vysvětlovány židovské zvyky. Také je zřejmá autorova znalost aramejštiny, a tedy obeznámenost s palestinsko-židokřesťanským prostředím, což můžeme v textu vidět například v užívání slov „satan“, „talita kum“ (Mk 5,41), „korban“ (7,11), „efata“ (7,34) apod¹.

Pokud vycházíme z teorie dvou pramenů, pak je Markovo evangelium nejstarší ze všech. Tedy má se za to, že nejstaršími prameny pro další kanonická evangelia byl tzv. pramen Q (pramen logií), který nám již není dostupný, a Markovo evangelium. A z těchto dvou pramenů vznikala ostatní evangelia, která jsou na něm závislá. Při porovnání Markova evangelia s ostatními evangelisty zjistíme, že většina textu je obsažena i v ostatních, tedy u Lukáše a Matouše. Jedinečné jsou pouze čtyři oddíly v 16. kapitole. Avšak i přesto je Markovo evangelium jedinečné, protože popisuje Ježíšův život jako příběh „akce“ – vypráví o tom, jak Ježíš jedná a vede nás k tomu, abychom jednali stejně tak i my².

Za určitý zlom můžeme považovat Petrovo vyznání (Mk 8,27–31), protože od této chvíle děj evangelia směřuje k utrpení a smrti na kříži. Naopak před tímto zlomem stojí v popředí Ježíšovy činy.

1 Srov. POKORNÝ, Petr –HECKEL, Ulrich. *Úvod do Nového zákona: přehled literatury a teologie*. Praha: Vyšehrad, s. 406.

2 Srov. ALEXANDER, Pat –ALEXANDER, David. *Průvodce Biblií*. 2. české vyd. Praha: Česká biblická společnost, 2009, s. 577.

1.2 Literární druh

Otevřeme-li první kapitolu Markova evangelia, můžeme číst „Počátek evangelia Ježíše Krista, Syna Božího“ (ČEP). Slovo εὐαγγέλιον není téměř jistě formálním označením evangelia jako literárního druhu, ale obsahu tohoto díla, tj. radostné zvěsti o spáse, kterou přináší Ježíš Kristus. Někdo by si mohl myslet, že Marek vytvořil nový literární druh „evangelium“ a že ostatní evangelisté jej následně napodobovali, protože právě Marek je jediný evangelista, který slovo εὐαγγέλιον užívá na začátku svého díla. Ale je dobré připomenout, že toto slovo se užívalo už dříve v helénistické řečtině, například v souvislosti s osobou zbožšťovaného císaře: „Narozeniny boha [=císaře] byly pro svět počátkem s ním souvisejících radostných poselství (euaggelia)³. Pokud se zaměříme na biblické spisy, pak můžeme zjistit, že v Septuagintě se toto slovo vyskytuje jen třikrát, naopak v Pavlovských listech více než šedesátkrát, kde udává souhrn Kristových událostí⁴. Ale slovesné formy (euaggelizomai – v různých tvarech) se v LXX vyskytují častěji.

1.3 Styl textu

Autor používá jednoduchý styl jazyka podobný helénistické řečtině koiné. Vyprávění příběhu má celkem rychlý spád: začíná u Jana Křtitele Ježíšovým křtem a vrcholí u Ježíšova kříže a vzkříšení.

Výrazným prvkem Markova evangelia je živé a detailní vyprávění. Autor události popisuje tak, že čtenáře chce velmi intenzivně vtáhnout do děje (například: Mk 5,12–43, Mk 9,14–29 apod.). To můžeme pozorovat například ve výše zmíněné události uzdravení ženy trpící krvotokem, kde je příběh líčen velmi podrobně⁵.

Nezanedbatelným znakem Markova stylu je i časté používání spojky καὶ (a), kterou užívá ke spojení perikop, čímž se liší od ostatních evangelistů. Tím Marek dosáhne naléhavosti, kterou ještě umocní slovem εὐθὺς („ihned“, „okamžitě“), ale také to prozrazuje autorovu blízkost ústní tradici. Marek tak působí jako muž, který neustále pospíchá a který začne „zpomalovat“ až okolo velikonočních událostí⁶.

3 DONAHUE, John R. – HARRINGTON, Daniel J. *Evangelium podle Marka*. Sacra pagina 2. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2006, s. 24.

4 DONAHUE, John R. – HARRINGTON, Daniel J. *Evangelium podle Marka*, s. 24.

5 Srov. DONAHUE, John R. – HARRINGTON, Daniel J. *Evangelium podle Marka*, s. 26.

6 Srov. DONAHUE, John R. – HARRINGTON, Daniel J. *Evangelium podle Marka*, s. 27.

Mezi nejvýznamnější znaky Markova evangelia patří časté opakování klíčových slov, například: εὐαγγέλιον (Mk 1,1.14–15; 8,35; 10,29; 13,10) apod.⁷, frázi a vět. To může čtenáře přivést k soustředěnosti na to podstatné.

Marek často používá tzv. sendvičovou strukturu, tedy že začne nějaké vyprávění příběhu, pak ho ale přerušuje něčím jiným a posléze jej dokončí. Udržuje tak čtenáře v napětí, jak příběh dopadne. Rovněž rámuje velké úseky podobnými událostmi, například: 8,22–26 (8,27–10,45) 10,46–52; zde dvě uzdravení slepců rámuje a zároveň staví do kontrastu dar zraku a zaslepenost učedníků⁸.

Mezi další modely můžeme uvést chiasmus podle modelu ABB'A' použitý například ve výroku: „Sobota je pro člověka, a ne člověk pro sobotu“ (Mk 2,27); v neposlední řadě triády, například trojí povolání učedníků⁹ apod.

1.4 Autor

Za autora Markova evangelia je často považován anonymní křesťan pohanského původu¹⁰, avšak dle tradice z 2. století se autorství připisuje průvodci apoštola Petra, Janu Markovi. Jako místo vzniku se udává Řím, čemuž by nasvědčovala i určitá – podle názoru některých odborníků – neznalost galilejské topografie a četné latinismy. Se jménem Jan Marek se setkáváme ve Skutcích a novozákonních dopisech, kde jméno Jan vystupuje jako židovského původu a Marek latinského. Jeho matka vlastnila dům v Jeruzalémě. A právě zde se setkávali Ježíšovi následovníci.

1.5 Struktura evangelia

Badatelé Markovo evangelium člení různě. Zkusíme zde uvést alespoň některé z nich. Za povšimnutí stojí geografické členění, které můžeme vyjádřit následujícím způsobem:

1. Ježíš, který je v Galilei (1,14–8,26): zde vystupuje jako Syn Boží, který hlásá Boží království, což dokazuje zázraky a svými činy.
2. Ježíš, putuje do Jeruzaléma (8,27–10,52).

7 DONAHUE, John R. – HARRINGTON, Daniel J. *Evangelium podle Marka*, s. 28.

8 Srov. DONAHUE, John R. – HARRINGTON, Daniel J. *Evangelium podle Marka*, s. 28.

9 Srov. DONAHUE, John R. – HARRINGTON, Daniel J. *Evangelium podle Marka*, s. 29.

10 Srov. SCHNELLE, Udo. *Einleitung in das Neue Testament*. 7. vyd. Stuttgart: Vandenhoeck & Ruprecht, 2011, s. 242n.

3. Ježíš v Jeruzalémě (11,1–16,8): konflikty s odpůrci, rozloučení, utrpení, smrt a zmrtvýchvstání.

První oddíl (1,14–8,26) začíná povoláním prvních čtyř učedníků, pak je zde zaměřeno na Ježíšovu činnost, tedy na učení v synagóze, uzdravení posedlého, Šimonovy tchyně, malomocného, ochrnutého. Z výše uvedeného můžeme vidět, že hlásání Božího království je komplexní, protože zahrnuje učení, uzdravení a vymítání zlých duchů. Následuje povolání celníka, význam soboty a spor o její slavení. Pak můžeme číst o vyvolení Dvanácti a následují podobenství o Božím království. Následuje několik zázraků, které se v šesté kapitole sbíhají do kázání v Nazaretě, vyslání Dvanácti a mluví se i o smrti Jana Křtitele. Po této perikopě následuje nasycení pěti tisíců a nasycení čtyř tisíců, o kterých se podrobněji zmíníme později.

Druhý oddíl (8,27–10,52) začíná Petrovým vyznáním u Cesareje Filipovy. Stěžejním tématem tu jsou tři předpovědi Ježíšova utrpení. Můžeme to chápat jako teologický vrchol a tedy jako těžiště a zlom celého evangelia (viz výše). Od tohoto místa text směřuje k třetímu oddílu, tedy k Ježíšovi smrti a vzkříšení. Právě při cestě do Jeruzaléma Ježíš mluví o své smrti a naráží na nepochopení od svých učedníků.

Třetí oddíl (11,1–16,8) začíná vjezdem do Jeruzaléma, prokletím fíkovníku a pak následují spory a diskuze v Jeruzalémě a eschatologická řeč (13,1–37). Tato část je rozdělena tak, jako by se stala během tří dnů. Dále následuje Ježíšovo utrpení a smrt, což vrcholí do slávy zmrtvýchvstání a prázdného hrobu.

Zde jsme si představili geografické členění Markova evangelia, avšak je nutno připomenout, že možností dělení je více, jak již bylo řečeno výše, a řada různých autorů člení text jinak v souvislosti s přihlédnutím k prologu a závěru Markova evangelia. Autoři následujícího členění jsou John Donahue a Daniel Harrington a můžeme říci, že právě jejich členění vyhovuje většině exegetů¹¹:

I. Prolog: Začátek evangelia

A) Nadpis a příprava na Ježíšovo veřejné působení (1,1–8) od Boha (1,2–3) a od Jana (1,1–13)

B) Příprava na Ježíšovo vykupitelské poslání (1,9–13)

11 DONAHUE, John R. – HARRINGTON, Daniel J. *Evangelium podle Marka*, s. 55.

1. Křest (1,9–11)
 2. Pokušení (1,12–13)
- II. Ježíšova autorita a moc ve slově a skutcích (1,14–3,6)
- A) Přejít k Ježíšovu působení a hlásání království (1,14–15)
 - B) Začátek Ježíšových mocných činů (1,16–34)
 1. Povolání prvních učedníků (1,16–20)
 2. Paradigmatický „den“ zahajuje Ježíšovo veřejné působení (1,21–34)
 - C) Významné okamžiky Ježíšovy činnosti v Galileji (1,35–45): odchod na opuštěné místo a kázání (1,35–39); uzdravení malomocného a návrat na opuštěné místo (1,40–45)
 - D) Potvrzení Ježíšovy autority slova ve sporech s odpůrci (2,1–3,6)
 1. Uzdravení ochrnutého (2,1–12)
 2. Povolání Léviho a stolování s celníky a hříšníky (2,13–17)
 3. O postu, seprané látce a nových měsících (2,18–22)
 4. Trhání klasů v sobotu (2,23–28)
 5. Uzdravování v sobotu a plán na zahubení Ježíše (3,1–6)
- III. Ježíšova činnost v okolí Galilejského moře (3,7–8,26)
- A) Přejít k Markovu shrnutí (3,7–12)
 - B) Vyvolení a pojmenování Dvanácti (3,13–19)
 - C) Spor ohledně Belzebuba a skutečná rodina Ježíšova (3,20–35)
 1. Obvinění z „pomatenosti“ ze strany Ježíšova okolí a z posedlosti od učitelů Zákona (3,21–30)
 2. Rozdělení v Ježíšově rodině a jeho pravá rodina (3,31–35)
 - D) Podobenství a výroky (4,1–34)
 1. Podobenství o rozséváči, výroky o tajemství Božího království, alegorie o zrně (4,1–20)

2. Čtyři výroky o zjevení a dvě podobenství o království (4,21–34)
- E) Vyvrcholení Ježíšových mocných činů (4,35–5,43)
1. Ježíšova moc nad vichřicí a vlnami (4,35–41)
 2. Ježíšovy mocné činy se rozšiřují i na území pohanů; uzdravení posedlého v gadarském kraji (5,1–20)
 3. Dva vložené zázraky: Jairova dcera (5,21–24.35–43) a žena, která se dotkla Ježíšových šatů (5,25–34)
 4. Nepřijetí v Nazaretě (6,1–6a)
- F) Pověření Dvanácti (6,6b–13)
- G) Intermezzo: Ježíšova činnost a poprava Jana Křtitele (6,14–29)
- H) První cyklus nasycení (6,30–56)**
- 1. Nasycení pěti tisíc u Galilejského moře (6,30–44)**
 2. Ježíš kráčí po vodě a uvádí učedníky v úžas (6,45–52)
 3. Přejížděcí Markovo shrnutí Ježíšovy uzdravující moci (6,53–56)
- I) Spor o rozlišování mezi čistým a nečistým (7,1–23)
- J) Ježíš se obrací k pohanům (7,24–37)
1. Víra Syroféničanky (7,24–30)
 2. Ježíš uzdravuje hluchoněmého (7,31–37)
- K) Druhý cyklus nasycení (8,1–21)**
- 1. Druhé vyprávění o nasycení: nasycení čtyř tisíc (8,1–9)**
 - 2. Plavba přes moře (8,10)**
 3. Farizeové a učitelé Zákona hledají znamení (8,11–12)
 4. Plavba přes moře; další neporozumění a závěr řeči o chlebu (8,13–21)
- IV. Christologie a učení na cestě (8,27–10,45)
- A) Celek první předpovědi utrpení (8,27–9,1)
1. Otázka učedníků; Petrovo vyznání (8,27–30)

2. Předpověď utrpení (8,31); nedorozumění (8,32–33); pokyny ohledně učednictví (8,34–9,1)
- B) Intermezzo: proměnění a připojená látka (9,2–29)
1. Proměnění a připojená látka (9,1–13)
 2. Uzdravení posedlého chlapce (9,14–29)
- C) Celek druhé předpovědi utrpení a další pokyny učedníkům (9,30–50)
1. Pokyny (9,30–31a)
 2. Předpověď utrpení (9,31b)
 3. Nedorozumění (9,32)
 4. Další pokyny (9,33–50)
- D) Intermezzo: učení zástupu v Zajordání (10,1–31)
1. Manželství a rozvod (10,1–12)
 2. Ježíš přijímá děti a žehná jim (10,13–16)
 3. Bohatství a chudoba (10,17–27) a odměna pro učedníky (10,28–31)
- E) Celek třetí předpovědi utrpení (10,32–45)
1. Pokyny (10,32)
 2. Předpověď utrpení (10,33–34)
 3. Nedorozumění (10,35–41)
 4. Pokyny (10,42–44)
 5. *Syn člověka přišel, (...) aby sloužil a dal svůj život jako výkupné za všechny.* (10,45)
 6. Příběh o navrácení zraku: uzdravení slepého Bartimea (10,46–52)
- V. Ježíšovo působení v Jeruzalémě; konflikt království (11,1–12,44)
- A) Vjezd do Jeruzaléma: Ježíš a učedníci (11,1–11)
- B) Fíkovník a chrám (11,12–25)
- C) Potvrzení Ježíše ve sporech s odpůrci (11,27–12,38)

1. Ježíšova moc (11,27–33)
2. Podobenství o zlých vinařích (12,1–12)
3. Daň císaři (12,13–17)
4. Spor o vzkříšení (12,18–27)
5. První přikázání (12,28–34)
6. Mesiáš a syn Davidův (12,35–37)
7. Učitelé zákona a chudá vdova (12,38–44)

VI. Ježíšova eschatologická řeč (13,1–37)

- A) Úvod k řeči (13,1–4)
- B) Soužení konce světa; konec světa ještě nenastal (13,5–23)
- C) Druhý příchod (13,24–27)
- D) Blízkost druhého příchodu; potřeba bdělosti; přechod k pašijovému vyprávění (13,28–37)

VII. Utrpení, smrt a zmrtvýchvstání Syna člověka (14,1–16,20)

- A) Dvojznačný začátek Ježíšových posledních dní (14,1–11)
- B) Ježíšova poslední večeře s učedníky (14,12–25)**
- C) Předpověď Petrova zapření (14,26–31)
- D) Ježíš v Getsemanech (14,32–42)
- E) Ježíšovo zatčení (14,43–52)
- F) Ježíš před veleradou a Petrovo zapření (14,53–72)
- G) Ježíš před Pilátem (15,1–20)
- H) Ježíšovo ukřižování (15,21–32)
- I) Ježíšova smrt (15,33–41)
- J) Ježíšův pohřeb (15,42–47)
- K) Prázdny hrob a zmrtvýchvstání (16,1–8)
- L) Pozdější závěr Marka (16,9–20)

1.6 Pašijový příběh jako teologický základ Markova evangelia

Dnes je obecně známo, že Markovo evangelium je výsledkem jistou dobu trvajících procesu ústního tradování látky o Ježíši, který nebyl jen pouhým mechanickým předáváním vzpomínek očitých svědků, ale působily v něm mechanismy, které jsou pro prostředí ústní tradice typické. Dále je možné, ba dost pravděpodobné, že zejména větší celky predevangelní látky existovaly také již v písemné podobě. K takovým pravděpodobně patřily tzv. „předmarkovské pašije“¹². Názory na jejich rozsah se liší, ale je téměř jisté, že k nim patřil text rozsahu od dnešní 14. Markovy kapitoly do konce kapitoly 15., tj. do zprávy o Ježíšově pohřbu. Rudolf Pesch k němu počítá celou druhou polovinu evangelia (8,27–16,9)¹³. Disputace o relevanci tohoto tvrzení přesahují zaměření a rozsah této práce. Přesto je třeba zmínit možnost, že shromáždění slavící Večeři Páně, „spojilo ještě před vznikem Markova evangelia pašijní vyprávění se zprávou o ustanovení Večeře Páně“¹⁴. Pro nás má tato informace význam z pohledu chápání slov „chléb“ (Mk 14,22) a „krev“ (Mk 14,23) jako pokrm a nápoj mající jasný spásonosný charakter, resp. ozřejmují význam Ježíšovy smrti jako celku, která je jako oběť „za mnohé“ ve smyslu spásy (Mk 14,24).

Význam Ježíšovy smrti jako smrti zástupné je možno nalézt v Markově evangeliu už před pašijemi: „Vždyť ani Syn člověka nepřišel, aby si dal sloužit, ale aby sloužil a dal svůj život jako výkupné za mnohé.“ (Mk 10,45.) Pokud se obrátíme do Starého zákona, můžeme tuto paralelu vidět i v osobě Božího služebníka, který „mlčí“: „Byl trápen a pokořil se, ústa neotevřel; jako beránek vedený na porážku, jako ovce před stříhači zůstal němý, ústa neotevřel.“ (Iz 53,7). Právě ona zástupnost smrti v pašijovém příběhu je pouze ve slovech ustanovení, jinde není zmíněna zřejmě proto, že to nehrálo velikou roli. I proto je zvláštní, že Marek umisťuje slova o výkupném (10,45) bezprostředně před vjezd do Jeruzaléma (11,1nn). Můžeme v tom tak vidět určité předznamenání spásonosné perspektivy pašijového příběhu, což mluví ve prospěch teze, že existovala starší předpověď pašijového příběhu¹⁵.

12 Srov. POKORNÝ, Petr – HECKEL, Ulrich. *Úvod do Nového zákona*, s. 409.

13 POKORNÝ, Petr – HECKEL, Ulrich. *Úvod do Nového zákona*, s. 408, pozn. s. 162.

14 POKORNÝ, Petr – HECKEL, Ulrich. *Úvod do Nového zákona*, s. 411.

15 POKORNÝ, Petr – HECKEL, Ulrich. *Úvod do Nového zákona*, s. 411.

2 Biblický a židovský význam děkování, smlouvy, oběti a posvátného stolování

Jeden z často užívaných termínů pro křesťanské slavení Památky Páně je Eucharistie. Řecké slovo εὐχαριστέω se skládá z εὖ = dobrý a χάρις = dar a označuje díkuvzdání, resp. vděčnost od toho, kdo je „dobře obdarován“, ale potažmo i děkovnou modlitbu. Později křesťané tento výraz spojovali se slavením Ježíšova odkazu, protože díkuvzdání je vůbec základní postoj, s jakým Ježíš dar svého těla a krve církvi odevzdal. Z eucharistie se tak stal termín pro vrcholné liturgické slavení křesťanů a následně – byť ne zcela přesně – se tento výraz v užším smyslu používá také pro označení Pánova těla a krve ve způsobech chleba a vína. Vedle aspektu děkování se v této kapitole stručně zmiňujeme o starozákonním a židovském pojetí oběti a sakrálního stolování, protože tvoří důležité roviny Ježíšova eucharistického konání.

2.1 Význam *eucharistein* jako děkování/chvály

Zaměříme se nyní na význam tohoto slova při Poslední večeři Ježíše s apoštoly, kde můžeme vycházet z hebrejského slova *berakha* s kořenem b-r-k, který označuje děkování/chvály.

Abychom porozuměli Ježíšovým činům při jeho posledním pesachovém jídle, je důležité se nejdříve seznámit s podobou Pesachu ve Starém zákoně a rané židovské literatuře.

2.1.1 Pesach v židovském Písmu

Ve Starém zákoně je mnoho textů popisujících podobu pesachového obřadu¹⁶. Z hlediska starověkého židovství se nejdůležitější popis nachází v Pentateuchu, ve zprávě o noci, kdy izraelský lid odešel z Egypta (Ex 12–13). Zde poprvé nacházíme podrobný výčet rituálů, které tvoří základní podobu Pesachu:

„Hospodin řekl Mojžíšovi a Áronovi v egyptské zemi: Tento měsíc bude pro vás začátkem měsíců. Bude pro vás prvním měsícem v roce. Vyhlaste celé izraelské pospolitosti: Desátého dne tohoto měsíce si každý vezmete beránka podle svých rodů, beránka na rodinu. Kdyby byla rodina malá a na beránka by nestačila, přibere si každý souseda, který bydlí nejbližší jeho rodiny, aby doplnil počet osob. Podle toho, kolik kdo sní, stanovíte počet na beránka. Budete mít beránka bez vady, ročního samce. Vezmete jej z ovcí nebo z koz. Budete jej opatrovat až do čtrnáctého dne tohoto měsíce.

16 Např.: Ex 12,1–28, 43–49; Lv 23: 5; Nu 28: 16; Dt 16: 1–8; apod.

Navečer bude celé shromáždění izraelské pospolitosti beránky zabíjet. Pak vezmou trochu krve a potrou jí obě veřeje i nadpraží u domů, v nichž jej budou jíst. Tu noc budou jíst maso upečené na ohni a k němu budou jíst nekvašené chleby s hořkými bylinami. Nebudete z něho jíst nic syrového ani vařeného ve vodě, nýbrž jen upečené na ohni s hlavou i s nohama a vnitřnostmi. Nic z něho nenecháte do rána. Co z něho zůstane do rána, spálíte ohněm. Budete jej jíst takto: Budete mít přepásaná bedra, opánky na nohou a hůl v ruce. Sníte jej ve chvatu. To bude Hospodinův hod beránka. Tu noc projdu egyptskou zemí a všechno prvorozené v egyptské zemi pobiji, od lidí až po dobytek. Všechna egyptská božstva postihnu svými soudy. Já jsem Hospodin. Na domech, v nichž budete, budete mít na znamení krev. Když tu krev uvidím, pominu vás a nedolehne na vás zhoubný úder, až budu bít egyptskou zemi. Ten den vám bude dnem pamětním, budete jej slavit jako slavnost Hospodinovu. Budete jej slavit po všechna svá pokolení. To je provždy platné nařízení“ (Ex 12,1–14).

Podle B. Pitreho¹⁷ je třeba si povšimnout několik aspektů tohoto textu:

1. Je důležité vyzdvihnout, že původní „Pesach“ je popsán jako domácí oběť všech dvanácti kmenů Izraele. V biblickém vyprávění se útěk z Egypta odehrává před ustanovením speciálního kněžství vyhrazeného příslušníkům kmene Lévi (Ex 32,25–29); tudíž v tomto bodě izraelské historie ještě žádný z dvanácti kmenů neztratil svou „kněžskou způsobilost“ a mohl tedy vykonávat takové funkce, jejichž ekvivalenty byly později vyhrazeny jen kněžím, jako je obětování beránka nebo vylití jeho krve do nádoby a označení domu touto krví.
2. Jedení beránka bylo velmi prominentní. Pouze jeden verš je věnován jeho zabití, ovšem mnoho z nich se věnuje jeho konzumaci. Toto zdůraznění je velmi důležité, protože nám ukazuje, že původní Pesach bylo obětní jídlo, a tak Pesach není dokončen zabitím beránka, nýbrž jeho snědením.
3. Všimněme si také předpokládané spásné síly beránkovy krve. Je to obětní krev, která působí účinné znamení; když jsou jím pomazány dveře a okna, Izraelité jsou jí chráněni od smrtelného moru.

2.1.1 Pesach v rané židovské literatuře

B. Pitre¹⁸ opět upozorňuje, že podíváme-li se na popisy Pesachu v rané židovské literatuře mimo Bibli, příliš nás nepřekvapí, že najdeme velmi podobná témata, jako v židovských rukopisech. Nicméně mimo ně najdeme několik význačných znaků

17 PITRE, Brant James. *Jesus and the Last Supper*. Grand Rapids, Michigan: William B. Eerdmans Publishing Company, 2015, s. 375–378.

18 PITRE, Brant James. *Jesus and the Last Supper*, s. 375–378.

o Pesachu v literaturách z období druhého chrámu, které nám pomohou se zaměřit na některé spjitosti, které se mohou objevovat v době Krista.

2.1.2 Pesach jako slavnost vína a chvalozpěvů

Výše zmíněný autor říká, že v hebrejských popisech Pesachu nenajdeme skoro žádné zmínky o radostné atmosféře, ani o víně či zvláštních pesachových žalmech. Naproti tomu v řeckých spisech, jako Šalamounova moudrost, a v mimobiblických textech druhého chrámu zaujímá radost slavnosti, pití vína a zpěv chvalozpěvů důležité místo. Ve svém popisu Pesachu například kniha Moudrosti mluví o faktu, že Izraelité „už zpívali chvály svých otců“ (Mdr 18,9). Další spis, kniha Jubileí¹⁹, mluví o „počátku svátku a o „počátku radosti“ (Jub 49,2). Dochází až k tvrzení, že při úplně prvním Pesachu v Egyptě Izrael „...pobýval v míru, když jedl pesachový hod, pil víno, a chválil a velebil Hospodina...“ (Jub 49,6). Učenci poprvé poznamenali v tomto textu, že víno je základní složka pesachového jídla. Možná nejzajímavějším poznatkem je důkaz ve svitcích Mrtvého moře o zpěvu zvláštních žalmů při každoročních svátcích, a to včetně Pesachu:

A David, syn Jesse, byl moudrý... A psal žalmy: tři tisíce šest set; a písně ke každodennímu zpěvu před oltářem při neustálé oběti, pro všechny dny v roce; tři sta šedesát čtyři; a pro Šabatové oběti: padesát dva písní... a pro všechny dny slavností, a pro Den pokání: třicet písní²⁰.

Je tedy zřejmé, že v době prvního století bylo pití vína a zpěv žalmů pevně zakotveno ve způsobu slavení Pesachu.

2.2 Význam eucharistie jako smlouvy

Alespoň za krátkou zmínku stojí uvést i význam tohoto slova z monografie Scotta Hahna *Kinship by Covenant*²¹, že eucharistie má i vztah k naplnění Božích příslibů s uzavřením smlouvy s králem Davidem, tedy je zde zřejmé i hledisko smlouvy, o kterém se zkusíme alespoň krátce zmínit.

Výše zmiňovaný autor zmiňuje tyto typy smlouvy:

1. smlouvu rovných partnerů, kde jsou rovnocenně rozděleny závazky obou partnerů,

19 SOUŠEK, Zdeněk (ed.). *Knihy tajemství a moudrosti: Mimobiblické židovské spisy, pseudepigrafy*. Praha: Vyšehrad, 1998, s. 148.

20 11QŽalmy [11Q5] 27,2, 4–8.

21 HAHN, Scott. *Kinship by Covenant: A canonical approach to the fulfillment of God's saving promises*. New Haven: Yale University Press, 2009, s. 29.

2. vazalskou smlouvu, kde můžeme hovořit o tom, že smlouva je vyšším či mocnějším partnerem uložena partnerovi nižšímu,
3. darovanou smlouvu, kde většinu závazků na sebe bere vyšší partner. Nicméně je třeba zdůraznit, že vyšší partner tyto závazky bere zcela dobrovolně a svobodně. Je to z důvodů odpovědi na věrnost nižšího partnera či jiné jeho klady. Nelze ani opomenout fakt, že podnět k uzavření této smlouvy dává vyšší strana, přičemž pro nižšího partnera je takto uzavřená smlouva darem uděleným víceméně za odměnu. V literatuře se můžeme setkat také s označením této smlouvy jako „královský dar“²².

Pokud se podíváme ke kořenům Davidovy smlouvy, zjistíme, že sahají až k Nátanovi, resp. k jeho proroctví v 2S 7. Zde je to právě Hospodin, který slibuje dar věčné dynastie skrze potomka: „...dám po tobě povstat tvému potomku, který vzejde z tvého lůna, a upevním jeho království. Ten vybuduje dům pro mé jméno a já upevním jeho královský trůn navěky. Já mu budu Otcem a on mi bude synem. ... Tvůj dům a tvé království budou před tebou trvat navěky, tvůj trůn bude navěky upevněn.“ (2S 7,12–14.16, srov. 1Pa 17,11–14). Všimněme si určitého paradoxu ve výše zmíněné smlouvě, neboť král nezbuduje dům Hospodinu, ale Hospodin zbuduje dům Davidovi²³. Právě formulace „já mu budu Otcem a on mi bude synem“ je známka adoptování²⁴. Tedy je to Hospodin, kdo obdarovává člověka a zavazuje se k tomu přísahou, i když to není výslovně v 2S 7 řečeno, ale ukazují nám na tento fakt paralelní místa: Ž 89, 110, 132.

Právě v době, kdy byl izraelský národ zkoušen různými katastrofami, zvláště vyhnanstvím a zbořením Chrámu, je tento text vnímám eschatologicky, což říkají starozákonní proroci ve svých vizích. S ideou naplnění tohoto příslibení pracuje především evangelista Lukáš jak ve svém evangeliu, tak ve Skutcích apoštolů, ale také autor Listu Židům. Nicméně podrobněji se o této problematice nebudeme zmiňovat, protože by to přesahovalo rozsah a zaměření této práce. Avšak přesto nám výše uvedený text může umožnit lépe pochopit novozákonní pojetí pojmu *εὐχαριστέω* ve smyslu jako smlouvu Boha s člověkem, kterou s ním uzavřel a uzavírá dodnes při následné exegezi textů ustanovení v Markově evangeliu.

22 WEINFELD, Moshe. „The Covenant of Grant in the Old Testament and in the Ancient Near East“. *Journal of the American Oriental Society* 90, 1970, s. 184–203.

23 *Jeruzalémská bible*, s. 441, pozn. a).

24 *Jeruzalémská bible*, s. 441, pozn. e).

2.3 Obětní hledisko výrazu *eucharistein*

Mezi další významy slova *eucharistein* můžeme zmínit i obětní charakter, kterým se již přesouváme do Nového zákona a do večeradla apoštolů při Poslední večeři před ukřižováním Krista.

Biblický slovník²⁵ uvádí, že pro oběť ve Starém zákoně nemáme žádné slovo, jen zřídka užívaného *qorbán* = to, co je přineseno blízko, ale vyskytuje se víceméně jen v textech odrážejících lévijský vliv. Tento kontext můžeme chápat i ve smyslu nekrvavá oběť, dar, oblace, ale i oběti obilí, prvotiny apod., což je z našeho hlediska zajímavý pohled právě díky zaměření této práce. Možná snad by šlo uvažovat ještě o slovu „iššeh“ ale spíše se vztahuje jen na zápalné oběti (srov. hebr. éš = „oheň“). Pak samozřejmě existuje řada termínů označující nejrůznější oběti Starého zákona. Ty zde ale nebudeme uvádět, protože se touto problematikou přímo tato práce nezabývá.

Samozřejmě oběti nebyly běžné jen u Izraelitů, ale i u okolních národů. W. R. Smith má za to, že obětní pokrm představoval nejstarší formu přebývání věřících s Bohem²⁶. Výkladů genealogie obětí jsou řady, pro nás je ale důležitý výklad, že kořeny je třeba hledat u kočovných praotců, kteří uctívali boha rodu, resp. spojení tohoto boha s rolí Boha – pastýře²⁷.

Když se mluví ve Starém zákoně o oběti – u Kaina a Ábela (Gn 4,3n) nebo Noeho (Gn 8,20), kde je první zmínka o oltáři, není oběť zprvu myšlena jako jídlo, ale jako obětní dar. Starý zákon mluví často o oběti, resp. o budování oltářů, ale nezmiňuje další podrobnosti. Ze Starého zákona je také zřejmé, že smlouvy se často, ale ne vždy, zpečetily obětními hody (Gn 31,54). Důvody motivace oběti bylo vzdát Bohu chválu a projevit vděčnost, nicméně byl to i důvod smíření, například Noe – ten oběť přináší jako poděkování za záchranu, ale i jako přikrytí hříchů. V Gn 46,1 sestupuje Jákob do Egypta, ale ještě než se tak stane, obětuje Hospodinu. I Izraelité ještě před vyvedením z Egypta chtěli jít Hospodinu obětovat na poušť, tedy jednalo se o jiné oběti, než jaké byly prováděny v Egyptě. Izraelité též dle Písma obětovali Hospodinu při různých slavnostních příležitostech (Ex 23,15). I v žalmech můžeme pozorovat motiv oběti

25 SMITH, W. Robertson. *The religion of the Semites: The fundamental institutions*. New York: Meridian Books, 1956, s. 675.

26 SMITH, W. Robertson. *The religion of the Semites: the fundamental institutions*, s. 132–138.

27 Srov. MAAG, Victor. *Der Hirte Israels. Schweizerische theologische Umschau*. Bern: Büchler, 1958, s. 2–28.

díkůvzdání (například Ž 66,13–15), pokání a radost z odpuštění (například Ž 32; 51). Nejznámější je hod beránka a oběť smlouvy.

Velikonoční hod beránka v sobě nesl jak prvky odvrácení zla, tak společného jídla, protože víme, že krev se prolévala právě z důvodů odvrácení zla. Z toho pak mohou pramenit i prvky oběti, které byly přítomny u uzavírání smlouvy. Nepřehlédneme též znamení věrnosti izraelského národa Hospodinu, kdy si v Egyptě měl každý potřít kreví veřeje domů a pak Hospodinova trestající ruka minula celý dům. Proto můžeme vidět paralelu v uzavírání smlouvy kreví, neboť krev tuto smlouvu očisťovala a jedení pokrmu ji uskutečňovalo. Mohli bychom zde vyjmenovávat a více komentovat další a další místa, kde oběti hrály zásadní roli, jako například při pohromách, válkách apod. To by však přesahovalo rámec této práce. Pokusíme se ze všech vyzdvihnout jen jednu oběť – tu, která byla přinášena Hospodinu po vystavění chrámu Šalamounem. Jednalo se totiž o oběť, která měla Chrám posvětit a bylo třeba ji přinášet pravidelně i nadále.

Zkusme stručně popsat alespoň základní charakter obětí v Novém zákoně. Když se podíváme do řeckého originálu, zjistíme, že se pro oběti používají slova θυσία, δῶρον, προσφορά, ἀναφέρω. Tato slova se překládají jako dar nebo jako oběť. Avšak v Markově evangeliu slovo θυσία (Mk 12,33) pravděpodobně znamená oběť jídla.

Z textů evangelia je zřejmé, že starozákonní oběti se přinášely i v době novozákonní²⁸. Je evidentní, že i Ježíš za sebe nechal obětovat, a nebo obětoval sám sebe²⁹. I po Ježíšově smrti apoštolové starozákonními oběťmi nepohrdají, jak se můžeme dočíst ve Skutcích (Sk 21). Je však třeba zdůraznit, že tyto oběti již nebyly nutné, neboť stará smlouva byla nahrazena novou. Komplexní pojednání o obětech se můžeme dočíst v Listu Židům, který chce poukázat na nedostatečnost starozákonních obětí, protože nedokážou očistit svědomí od viny.

Vzhledem k zaměření této práce na ustanovení eucharistie v Markově evangeliu musíme alespoň krátce zmínit starozákonní obětní materiál, protože jak víme, Kristus se za člověka obětuje jako beránek Boží, což je typický starozákonní obraz. Ve Starém zákoně (Gn 8,20; 15,9) se obětní zvířata vybírala vždy z čistých zvířat a ptáků (býček, kozel, ovce, holub či holubice). Naopak velbloud nebo osel (Ex 13,13) se obětovat nemohli. Z toho lze usuzovat, že oběť nebyla potravou pro bohy, ve smyslu, že by

28 Zmínky jsou uvedeny v Mt 5,23n; 12,3–5 (včetně paralel); 17,24–27; 23,16–20; 1 K 9,13n.

29 Srov. DOUGLAS, J. D. (ed.). *Nový biblický slovník*. Praha: Návrat domů, 1996, s. 682.

bohové jedli to samé co lidé, neboť například ryby a divoce žijící zvířata lidé jíst mohli (Lv 11,9), a přesto tito živočichové nemohli být obětováni. Spíše se jednalo o otázku vlastnictví (2S 24,24), tedy že divoce žijící zvířata byla považována za Boží (Ž 50,9nn; Iz 40,16), ale domácí zvířata se stala majetkem člověka (Gn 22,13). To, co se obětovalo Bohu, muselo být vždy perfektní, bez vady – to nejlepší z nejlepšího.

Nejzásadnější novozákonní oběť byla v Ježíši Kristu, který za spásu člověka zemřel na kříži. Ona paralela se zabitým beránkem ve Starém zákoně je evidentní. I Ježíš umírá jako nevinný beránek za hříchy světa.

Na závěr zmíníme jen pro úplnost fáze obětování zvířat Bohu³⁰:

1. přinesení oběti
2. obětující pokládá ruce, resp. ruku na hlavu zvířete (kozla). Ten prolévá krev a obětuje se za člověka. Je tu tak jistá paralela s obětí Krista na kříži
3. oběť je zabita tím, kdo ji přináší
4. manipulace s krví – to přísluší jen knězi
5. některé oběti se zapálily, protože Bohu patří krev i tuk
6. zbývající části oběti se snědly

2.4 Význam eucharistie jako hody lásky

Člověk je Stvořitelem utvořen do vztahů – jsem člověkem jen ve vztahu k druhým. Tento princip v sobě odráží i aspekt lásky k bližnímu, ke kterému nás Písmo vybízí. A právě vyjádření oné bratrské lásky se už od počátku uskutečňovalo při společném stolování (*ἀγπάω*). I Židé společně stolovali a vzájemně prohlubovali tak sounáležitost a bratrství. Z podobných důvodů ale stolovali společně i pohané. Proto není divu, že si tento princip utváření společenství uchovali i křesťané v prvotní církvi. Důkazy můžeme nalézt ve Skutcích apoštolů (Sk 2,42.46), kde nejde jen o pouhé společné jídlo, ale o slavení eucharistie. I Pavlova řeč na rozloučenou je uskutečněna při společném jídle a při „lámání chleba“ (Sk 20,7nn).

30 Srov. DOUGLAS, J. D., (ed.). *Nový biblický slovník*, s. 676.

I když důvodem pro společné stolování typu agapé mohl být běžný židovský obyčej, někteří exegeté si myslí, že to bylo v kontextu Poslední večeře. Nelze opomenout ani fakt, že k ustanovení svátosti došlo právě při společném stolování, Paschy³¹.

3 První nasycení (Mk 6,35–44)

Po uvedení základních faktů o struktuře Markova evangelia, jeho základního členění a významu slova εὐχαριστέω, se budeme dále zabývat vlastními vybranými perikopami, které souvisí s ustanovením eucharistie; nejprve uvedeme text perikopy, pak se zaměříme na její bližší kontext coby textu samotnému a následně i na širší perspektivu v kontextu předcházejících a následujících kompozičních útvarů.

Pro úplnost uvedeme text zvolené perikopy v originálním řeckém znění dle edice Nestle-Aland, 28. vydání³² a současně v Českém ekumenickém překladu³³.

35 Καὶ ἤδη ὥρας πολλῆς γενομένης **35** Když už čas pokročil, přistoupili προσελθόντες αὐτῷ οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ k němu jeho učedníci a řekli: „Toto místo ἔλεγον ὅτι ἔρημός ἐστιν ὁ τόπος καὶ ἤδη je pusté a je už pozdě.

ὥρα πολλή·

36 Propusť je, ať si jdou do okolních

36 ἀπόλυσον αὐτούς, ἵνα ἀπελθόντες dvorů a vesnic nakoupit něco k jídlu.“

εἰς τοὺς κύκλῳ ἀγροὺς καὶ κώμας **37** Odpověděl jim: „Dejte vy jim jíst!“
ἀγοράσωσιν ἑαυτοῖς τί φάγωσιν.

Řekli mu: „Máme jít nakoupit za dvě stě

37 ὁ δὲ ἀποκριθεὶς εἶπεν αὐτοῖς· δότε denárů chleba a dát jim jíst?“

αὐτοῖς ὑμεῖς φαγεῖν. καὶ λέγουσιν αὐτῷ·

38 Zeptal se jich: „Kolik chlebů máte?

ἀπελθόντες ἀγοράσωμεν δηναρίων **38** Jděte se podívat!“ Když to zjistili, řekli:
διακοσίων ἄρτους καὶ δώσομεν αὐτοῖς

„Pět, a dvě ryby.“

φαγεῖν;

39 Přikázal jim, aby všecy rozsadili po

38 ὁ δὲ λέγει αὐτοῖς· πόσους ἄρτους skupinách na zelený trávník.
ἔχετε; ὑπάγετε ἴδετε. καὶ γόντες

40 Rozložili se tam oddíl za oddílem
λέγουσιν· πέντε, καὶ δύο ἰχθύας. stokrát po padesáti.

31 DOUGLAS, J. D., (ed.). *Nový biblický slovník*, s. 294.

32 *Nestle Aland Novum Testamentum Graece* [online]. Deutsche Bibelgesellschaft [cit. 2018-05-14]. Dostupné z: <http://www.nestle-aland.com/en/the-28-edition>.

33 *Bible: Písmo svaté Starého a Nového zákona (včetně deuterokanonických knih): Český ekumenický překlad*. 16. (7. opravené) vyd. Praha: Česká biblická společnost, 2008.

39 καὶ ἐπέταξεν αὐτοῖς ἀνακλῖναι πάντας συμπόσια συμπόσια ἐπὶ τῷ γλωρῷ χόρτῳ.

40 καὶ ἀνέπεσαν πρασιαὶ πρασιαὶ κατὰ ἑκατὸν καὶ κατὰ πενήκοντα.

41 καὶ λαβὼν τοὺς πέντε ἄρτους καὶ τοὺς δύο ἰχθύας ἀναβλέψας εἰς τὸν οὐρανὸν εὐλόγησεν καὶ κατέκλασεν τοὺς ἄρτους καὶ ἐδίδου τοῖς μαθηταῖς [αὐτοῦ] ἵνα παρατιθῶσιν αὐτοῖς, καὶ τοὺς δύο ἰχθύας ἐμέρισεν πᾶσιν.

42 καὶ ἔφαγον πάντες καὶ ἐχορτάσθησαν,

43 καὶ ἦραν κλάσματα δώδεκα κοφίνων πληρώματα καὶ ἀπὸ τῶν ἰχθύων.

44 καὶ ἦσαν οἱ φαγόντες [τοὺς ἄρτους] πεντακισχίλιοι ἄνδρες.

41 Potom vzal Ježíš těch pět chlebů a dvě ryby, vzhlédl k nebi, vzdal díky, lámal chleby a dával učedníkům, aby je lidu předkládali. Také ty dvě ryby rozdělil všem.

42 A jedli všichni a nasýtli se;

43 a ještě sebrali dvanáct plných košů nalámaných chlebů i ryb.

44 Těch, kteří jedli chleby, bylo pět tisíc mužů.

3.1 Kontext perikopy

3.1.1 Širší kontext

Z výše uvedené struktury vyplývá, že tato perikopa je tzv. první cyklus nasycení (6,30–56). Tato část se odehrává v okolí Galilejského moře, kde Ježíš uzdravuje řadu nemocných (3,7–12), pak vyprávění pokračuje vyvolením a pojmenováním Dvanácti (3,13–19), příběhem „Ježíš a Belzebul“ (3,20–30) a deklarací Ježíšovy rodiny (3,31–35). Pak následuje oddíl podobenství a výroků (4,1–34) vrcholící do mocných Ježíšových činů (4,35–5,43) a pověření Dvanácti (6,6b–13). Dále následuje vsuvka mezi výše uvedenými oddíly a oddílem nasycení, kde se pojednává o Ježíšově totožnosti a popravě Jana Křtitele (6,14–29). Po tomto intermezzu již následuje námi zvolený oddíl nasycení, který si následně více přiblížíme.

Dle rozdělení, které jsme uvedli výše, začíná první cyklus nasycení již od v. 6,30, avšak práce si klade za cíl více do hloubky prozkoumat část perikopy až od v. 6,35. Zkusme alespoň zkráceně uvést kontext těchto veršů, které samotnému nasycení bezprostředně předcházely.

Mk 6,30–6,34 nám vypráví o tom, že Ježíš i jeho učedníci byli pořád v kontaktu s lidmi. A to až tak moc, že Ježíš své učedníky chrání a říká jim: „Pojďte sami stranou na pusté místo a trochu si odpočíte!“ (6,31). Ježíš tuto větu říká svým učedníkům ve chvíli, kdy za ním přichází s tím, co všechno udělali a kde byli, jak uzdravovali v jeho jménu apod. (6,30), protože příliv lidí mířící k Ježíšovi neustával a nebyl tam žádný klid ani pro Dvanáct apoštolů. A lidé pořád přicházeli dál³⁴. Podobně to můžeme vidět i u dalších autorů, jako je například S. Fausti³⁵. Ten jde ve výkladu ještě dál, když říká, že Ježíš chce dovést učedníky na místo „nové“ synagogy, jelikož v synagoze bylo ve středu Boží slovo; zde je ve středu Kristus, který apoštoly vysílá, živí je Božím slovem a zároveň jim rozdává chléb.

Ježíš se ale ujímá nejen apoštolů, ale i přicházejících lidí jako ten, kdo je má rád, komu na nich záleží a je k nim pohnut soucitem: „Když Ježíš vystoupil, uviděl velký zástup a bylo mu jich líto, protože byli jako ovce bez pastýře“ (6,34). Jak uvádí S. Fausti³⁶, tak tento úryvek je základní pro pochopení části o rozmnožení chlebů. Odkazuje totiž na základní charakteristiku církve, protože „eucharistie tvoří církev a církev koná eucharistii“³⁷, a také proto, že společenství, resp. shromáždění (synagoga), se koná před Ježíšem. To ale vyžaduje odejít na poušť stejným způsobem, jak to chtěl Kristus od apoštolů, abychom našli pravý odpočinek při setkání s Ním – v eucharistii.

A po těchto událostech následuje ono zázračné rozmnožení, které je dalším důkazem toho, jak Ježíš lidi miloval, chtěl je zabezpečit i na přirozené rovině a dát jim najíst.

3.1.2 Bližší kontext

Základním motivem této perikopy je chléb a jídlo, ale zde je to poprvé v podobě zázraku. Všimněme si nechápavosti učedníků; jednak ve smyslu materiálním – o chlebu (6,37.52), jednak ve smyslu rituálním – jak se má jídlo jíst (7,2). Je to z důvodu

34 Srov. LIMBECK, Meinrad. *Evangelium sv. Marka*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 1997, s. 80–81.

35 Srov. FAUSTI, Silvano. *Nad evangeliem podle Marka: Porozumět Božímu slovu*. Praha: Paulínky, 2007, s. 167.

36 Srov. FAUSTI, Silvano. *Nad evangeliem podle Marka*, s. 167.

37 Srov. FAUSTI, Silvano. *Nad evangeliem podle Marka*, s. 167.

nevnímavosti myslí učedníků. Výsledkem sporu s učedníky je to, že Ježíš prohlašuje všechny pokrmy za čisté (7,14–15), v čemž můžeme vidět, jak se Ježíš připravoval na cestu do Týru a Sidonu, kde se rituální čistota nedodržovala. Učedníkům ani toto nestačilo, aby se přesvědčili, že s Ježíšem nemusejí mít strach o pozemské záležitosti, a opět v osmé kapitole přichází na scénu další diskuze o nedostatku chleba (8,14–21). A tak Ježíš svým učedníkům říká: „Proč mluvíte o tom, že nemáte chleba? Ještě nerozumíte a nechápete? Je vaše mysl zatvrzelá?“ (Mk 8,17). Můžeme zde pozorovat další apel na zatvrzelost a nevnímavost srdce učedníků jako ve v. 6,52.

Z výše uvedeného vyplývá, že je třeba vidět perikopy 6,35–44 a 8,1–10.14–21 pospolu. Vzájemně se doplňují a tvoří tak koncentrickou strukturu³⁸:

A) Nasycení pěti tisíců (6,34–44)

B) Ježíš kráčí po moři a uzdravuje (6,45–56)

C) Konflikt o tradice a jídlo (7,1–23)

B') Ježíš jde do kraje Týru a uzdravuje (7,24–37)

A') Nasycení čtyř tisíců (8,1–10)

Právě onen konflikt o tradici a jídle (7,1–23) je důležitý proto, že tvoří začátek Ježíšovy činnosti mezi pohany, ale zároveň zde vrcholí diskuze o tradici. Ježíš zde vystupuje jako autorita a vyhláší všechny pokrmy za čisté.

U vyprávění o rozmnožení chlebů chybí centrální motiv prosby nebo zázračného jednání (zázrak působící slovy nebo gesty), jako je to například u zázraků uzdravení nebo záchránění. Zde se jedná o zázraky, které dávají dary a vyznačují se tím, že pochází od lidí samotných. Ti Ježíše obdarují a on jim dává na oplátku naddimenzionální, výjimečné, proměněné, rozmnožené životní prostředky (jídlo)³⁹. Právě v kontextu se zaměřením této práce můžeme vidět paralelu s tímto významem i v eucharistii, kde člověk přináší dary chleba a vína Kristu a on je proměňuje; on i zde dává obyčejnému chlebu naddimenzionální, výjimečný a proměněný⁴⁰ charakter, který rozmnožuje životní podmínky člověka tím, že se Kristus daruje člověku ve způsobu

38 Srov. DUBOVSKÝ, Peter. *Marek*. Komentáře k Novému zákonu. 1. svazok. Trnava: Dobrá kniha, 2013, s. 389.

39 Srov. PESCH, Rudolf. *Das Markusevangelium I (Markus 1,1–8,26)*. 3. vyd. Freiburg i. Br.: Herder, 1984, s. 347.

40 Srov. BERGER, Rupert. *Liturgický slovník*. Praha: Vyšehrad, 2008, s. 129.

chleba a vína jakožto tělo a krev. Život člověka je tím tak obohacen o reálné setkání s Kristem a v Kristu.

Další příznačný motiv těchto znamení je spontánnost a nenápadnost samotného zázraku a dialogická komunikace. V našem případě se Ježíš obrací na učedníky a říká jim, aby oni dali lidem jíst, přesto že sám dobře ví, co chce udělat. Je tu onen dialog s učedníky, který vyvrcholí k oslavení Krista tím, že rozmnoží to, co oni sami darují, i když zprvu to vypadalo jako nedorozumění, které je pro tuto skupinu zázraků také typické. Podle R. Pesche⁴¹ má tato vyprávění následující kostru:

1. příchod divotvůrce a příjemce zázraku
2. popis potřebné situace
3. scénické připravení zázraku
4. nenápadné provedení zázraku
5. konstatování zázraku
6. demonstrace

R. Pesch vidí i v tomto prvním cyklu vyprávění o nasycení paralelu s Mojžíšovou tradicí (Ex 18,23–27), tedy že darování jídla nevychází ze životní zkušenosti, ale ze smyslu v pozadí, a právě to je oním pojítkem, které tato vyprávění dává dohromady. Není to ovšem jediné, co tyto příběhy spojuje se Starým zákonem. Neboť právě negativita Izraelitů je transcendována skrze proroky, pastýře, kteří krmí lid svým slovem.

3.2 Text perikopy

3.2.1 Textové poznámky

Ve v. 35 je opět užito slova „učedníci“ oproti v. 30, kde se píše o „apoštolech“. Někteří autoři se domnívají, že zde jde o začátek původního příběhu, který Marek přepracovává⁴².

Podíváme-li se na text ἵνα ἀπελθόντες... ἀγοράσωσιν, tak ČEP toto místo překládá jako „ať si jdou... nakoupit“, nicméně doslovný překlad by byl „aby odešli... a nakoupili“, což znamená, že evangelista tu chtěl naznačit účel pohybu.

41 Srov. PESCH, Rudolf. *Das Markusevangelium I*, s. 348.

42 Srov. DONAHUE, John R. – HARRINGTON, Daniel J. *Evangelium podle Marka*, s. 216.

Mezi další zajímavosti v textu uvedeme τί φάγωσιν proto, že je zde použit konjunktiv, což může poukazovat na rozvažovací význam „co mají jíst“, nebo tu je spíše účelový význam „aby měli co jíst“. ČEP i studijní překlad to uvádí jako „něco k jídlu“. P. Dubovský⁴³ v tom vidí sice neklasické rozšíření užití konjunktivu, ale ne nic neobvyklého v helénské řečtině. Připouští i možnost rozvažovacího významu, tedy „co budou jíst (Nemají nic. Ať si jdou něco koupit)“. Podobný význam konjunktivu můžeme pozorovat i ve v. 37.

S aoristem participia se můžeme v Markově evangeliu setkat vícekrát. Jedním takovým příkladem je ἀποκριθεὶς εἶπεν, kde se nabízí dvě varianty překladu. První varianta je klasická, tedy „odpověděl a říká“. Ta se užívá převážně tehdy, není-li sloveso λέγω v aoristu, jako například v perikopách 8,29; 9,19; 11,22 apod., a nebo se může přeložit jako „ozval se a řekl“, pokud je použit aorist i u slovesa λέγω, jako vidíme například v tomto v. 37 šesté kapitoly. V tomto případě je možné hovořit i o jednoduchém překladu „ujal se slova“⁴⁴.

U slovesa „řekli“ se jedná o tzv. historický přezens, který se snaží v čtenáři apelovat více naléhavěji. V Markově evangeliu je velmi častý a vyskytuje se 151-krát⁴⁵. P. Dubovský zmiňuje i fakt, že děj tak lze rozdělit na dvě roviny. V první rovině, tedy v přítomném čase, vystupuje děj více do popředí a naopak v druhé rovině, události popisované v minulých časech, ustupují více do pozadí. Použití historického přezentu tak staví Ježíše do role neustále aktivního a přítomného hrdiny. Tedy někoho, kdo něco říká a zároveň tvoří.

Pokud bychom chtěli znát více významů slovesa ἀναπίπτω („rozložili se“), zjistíme, že zde se jedná o sloveso, které znamená nejen „položít se“, ale také „uložit se (k jídlu)“ nebo „posadit se ke stolu“.

Ve v. 6,39 máme zdvojení slov συμπόσια a πρασιαί, což může vyjadřovat distributivnost, která je známá i z běžného jazyka, ale může jít i o zřídka používaný semitský idiom⁴⁶. Když je zde užito slov „usadit se“ a „symposium“, může to čtenář znalý tehdejší doby vnímat jako obraz formální hostiny, jejíž součástí bylo i učení,

43 DUBOVSKÝ, Peter. *Marek*, s. 391.

44 Srov. DUBOVSKÝ, Peter. *Marek*, s. 256.

45 Srov. DUBOVSKÝ, Peter. *Marek*, s. 64.

46 Srov. BLASS, Friedrich – DEBRUNNER, Albert – FUNK, Robert Walter. *A Greek Grammar of the New Testament and Other Early Christian Literature*. Chicago: University of Chicago Press, 1961, §248.

například Platonovo Symposion⁴⁷: „I začal je učit mnohým věcem“ (Mk 6,34). Marek tak zde toto slovo používá v přeneseném slova smyslu jako „nové hostiny“, ve které je mimo tělesné nasycení i nasycením darem lásky, tedy sám Ježíš Kristus⁴⁸.

U slovesa ἐδίδου („dával“) je použit imperativ a dle P. Dubovského⁴⁹ je tu zřejmě proto, že vyjadřuje opakovaný děj.

Pokud bychom chtěli číst text doslova, tak sloveso ἐχορτάσθησαν („nasytili se“) budeme překládat spíše „byli nasyceni“, protože je zde použitý pasivní aorist s tzv. intransitivním významem („měli dost“).⁵⁰

Zmínku o chlebech, resp. ἄρτους („chleby“), některé rukopisy (například P45, D, W apod.) vynechávají. Může to být z důvodu, aby se neodlišovaly od paralelních míst s Mt 14,21, L 9,14. A naopak jiné zas doplňují „a ryby“, aby se tato část textu shodovala s 6,38.

3.2.2 Exegeze perikopy

Po textových poznámkách je nyní třeba číst text jako smysluplný celek a podrobit ho hlubšímu výkladu. V jeho průběhu je stále přihlíženo ke komentátorům uvedeným v poznámce⁵¹.

Mk 6,35

Když jsme výše uvažovali o kontextu této perikopy, povšimněme si nyní, že ve v. 6,34 je uvedeno: „...byli jako ovce bez pastýře“. Tedy že ovce nutně potřebují pastýře a také místo, kde se pasou: nějaký zelení porostlý prostor, po kterém se rozptýlí⁵². Právě ona zmínka v 6,35, že „Toto místo je pusté“, může poukazovat na Ježíše, jako na pastýře, který se stará o potravu svých ovcí, které zde jsou. Učedníci upozorňují Ježíše na pozdní hodinu a chtějí lid propustit, aby si mohl v okolních vesnicích opatřit jídlo. Implicitně je tam zahrnuto, že lid žádné jídlo nemá, tak jako v jiných částech Písma⁵³, jako například „...už nemají víno“ (J 2,3) a nebo v první knize Královské:

47 Srov. DONAHUE, John R. – HARRINGTON, Daniel J. *Evangelium podle Marka*, s. 217.

48 Srov. DUBOVSKÝ, Peter. *Marek*, s. 396.

49 Srov. DUBOVSKÝ, Peter. *Marek*, s. 391.

50 Srov. DUBOVSKÝ, Peter. *Marek*, s. 391.

51 DUBOVSKÝ, Peter. *Marek*; DONAHUE, John R. – HARRINGTON, Daniel J. *Evangelium podle Marka*; FAUSTI, Silvano. *Nad evangeliem podle Marka*; PESCH, Rudolf. *Das Markusevangelium I*; STRAUSS, Mark L. *Mark*. Zondervan exegetical commentary on the New Testament. Grand Rapids, MI: Zondervan, 2014.

52 Srov. PESCH, Rudolf. *Das Markusevangelium I*, s. 350–351.

53 Srov. PESCH, Rudolf. *Das Markusevangelium I*, s. 351.

„Jakože živ je Hospodin, tvůj Bůh, nemám nic upečeno, mám ve džbánu jen hrst mouky a v láhvi trochu oleje. Hle, sbírám trochu dříví. Pak to půjdu připravit pro sebe a svého syna. Najíme se a zemřeme“ (1Kr 17,12).

„Když už čas pokročil“ znamenalo nejspíš odpoledne až podvečer⁵⁴. Podobně to vidí i jiní autoři⁵⁵, kteří tento úryvek dávají do kontextu i s následujícím souslovím: „Toto místo je pusté a je už pozdě“. Domnívají se, že představuje stručný popis místa, a hlavně času události zázraku, protože tento čas je obvyklou dobou k jídlu uprostřed dne,⁵⁶ a nebo jídlu večernímu. Ale také zapadá do časové posloupnosti ve v. 47, kde je psáno: „a když nastal večer“ a ve v. 48: „tu k nim před svítáním kráčel po moři“, tedy k ránu, resp. v době čtvrté noční hlídky, což bylo mezi třetí a šestou hodinou ranní.⁵⁷

Na první pohled vypadá postoj učedníků vcelku rozumně a soucitně, když jsou znepokojeni, že lidé kolem nemají jídlo. Naopak je to Ježíšova odpověď, která zde nedává příliš smysl: „Dejte vy jim jíst“ (Mk 6,37). Kde měli učedníci najednou vzít jídlo pro 5000 lidí? Ale v kontextu příběhu vidíme, že se právě vrátili z cesty, na které Ježíš ukázal svou schopnost vyhánět démony. Šli bez peněz, bez zavazadel a bez jídla. Bůh jim vše poskytl. V tomto úryvku tedy Ježíš vybízí učedníky k větší víře a k „akci“⁵⁸.

Mk 6,36

Ve v. 36 vidíme, že apoštolové užili slova ἀπόλυσον („rozpusť je“), tedy strohou žádost ve formě imperativu učedníků směrem k Ježíši, který je tak kontrastní, protože on vystupuje jako ten, kterému je lidí líto. Tímto veršem také začíná strukturovaný dialog mezi učedníky a Ježíšem, díky kterému vynikne ono nedorozumění⁵⁹.

Mk 6,37

Je zde použito slovo ὑμεῖς („vy“), tedy je tu Ježíšem užitý imperativ, který se ale teď obrací na učedníky⁶⁰. Pokud se podíváme výše, zjistíme, že v předchozím verši to byli apoštolové, kteří Ježíšovi až přikazovali, aby lid propustil. A tak podle mého názoru tento verš můžeme číst jako Ježíšovou odpověď stejným způsobem, jakou se apoštolové obraceli před chvílí na něho.

54 Mk 6,35; doslova „hodina se stávala velkou“.

55 Srov. DONAHUE, John R. – HARRINGTON, Daniel J. *Evangelium podle Marka*, s. 216.

56 Srov. DUBOVSKÝ, Peter. *Marek*, s. 394.

57 Srov. DONAHUE, John R. – HARRINGTON, Daniel J. *Evangelium podle Marka*, s. 216.

58 Srov. STRAUSS, Mark L. *Mark*, s. 275.

59 Srov. DONAHUE, John R. – HARRINGTON, Daniel J. *Evangelium podle Marka*, s. 216.

60 Srov. DUBOVSKÝ, Peter. *Marek*, s. 39.

R. Pesch⁶¹ ale i P. Dubovský⁶² vidí v. 37 jako přípravu na zázrak, protože učedníci diskuzi uzavřou tak, že jestli lid nemá jít na nákupy, tak půjdou oni sami. A tak jsou zde učedníci zdůrazněni jako pomocníci Ježíše, kteří mají lidu dát najíst⁶³. Skeptická otázka učedníků a motiv nedorozumění ukazují už na význam následného zázraku a jeho velikost, tak jako v porovnání textu s vdovou z 1Kr 17,12, s námitky služebníků v 2Kr 4,43 nebo v námitce Petra v L 5,5.

Všimněme si v předchozích vv. 30–35 situace, která je zde líčena a kterou jsme také výše zmiňovali. Totiž že učedníci jsou v takové situaci, že nemají ani čas sami na sebe, natož se ani sami najíst. Po náročném dni odplouvají na opuštěné místo, kde jen s těží najdou pokrm pro tolik lidí. A přesto je Ježíš žádá, aby lidi nasýtili právě oni, resp., že se mají alespoň na nasycení lidí aktivně podílet⁶⁴. A tak Ježíš jde proti apoštolům, tedy proti jejich imperativu, že má lid propustit, aby si něco mohli nakoupit sami. Můžeme zde vidět kontrast mezi Ježíšem, který má s lidmi soucit, a apoštoly, kteří by si už možná rádi po náročném dni odpočinuli. Učedníci jsou tak povoláni dávat a mají přejít od ekonomie vlastnění k ekonomii daru. Apoštolové nevědí, že již mají chléb, a proto ho chtějí jít nakoupit. Neuvědomují si, že chléb jim dá Ježíš a že oni ho mají právě tím, když jej rozdávají druhým⁶⁵. Tato událost by měla být i pro každého člověka imperativem opravdové bratrské lásky k bližnímu na úkor sebe, svého pohodlí a někdy i odpočinku či nasycení.

Strauss⁶⁶ si zde všímá poměrně samozřejmé a rozumné odpovědi učedníků. Říká, že když totiž doslovně přeložíme z řečtiny v. 37b, zní to, jako když ho žádají o povolení: „Můžeme jít koupit...?“ ve skutečnosti je smyslem této otázky spíš něco jako: „Vážně to po nás chceš?“ 200 denárů bylo opravdu hodně, v přepočtu něco kolem 10 000\$⁶⁷. „Denár představoval běžnou mzdu za denní práci.“⁶⁸ Podobně to můžeme vidět i u Mt 20,1–16, kde je jeden denár běžnou mzdou na den, nebo u L 10,35, kde Samaritán dává hostinskému dva denáry za péči o zraněného. To opravdu není množství peněz, které by skupina rybářů v čele s neznámým rabínem nosila po kapsách, protože

61 Srov. PESCH, Rudolf. *Das Markusevangelium I*, s. 351.

62 Srov. DUBOVSKÝ, Peter. *Marek*, s. 394.

63 Též DUBOVSKÝ, Peter. *Marek*, s. 394.

64 Srov. DONAHUE, John R. – HARRINGTON, Daniel J. *Evangelium podle Marka*, s. 216.

65 Srov. FAUSTI, Silvano. *Nad evangeliem podle Marka*, s. 172.

66 Srov. STRAUSS, Mark L. *Mark*, s. 275.

67 Srov. STRAUSS, Mark L. *Mark*, s. 275.

68 DONAHUE, John R. – HARRINGTON, Daniel J. *Evangelium podle Marka*, s. 217.

suma 200 denárů by se dala považovat za půlroční mzdu, a tak Marek tuto sumu přepočítává na 5000 mužů⁶⁹. Ale Ježíš je chce naučit zabývat se královskými hodnotami více než lidskou ekonomikou. Ale také to můžeme vnímat jako zkoušku víry apoštolů⁷⁰, neboť ani tento motiv v kontextu celého Písma není zanedbatelný.

Myslím si, že je to i apel na každého z nás, do jaké míry dokážeme Bohu opravdu důvěřovat v každodenních situacích našeho života. A to i tehdy, jedná-li se o naši existenci jako zde, protože jídlo je pro náš život smrtelně důležité. A umět se i v takovýchto otázkách spolehnout na Boha, vyžaduje silnou víru.

Mk 6,38

„Slovo ‚chléb‘ se mezi vv. 6,8 a 8,19 objevuje sedmnáctkrát“⁷¹. Tito autoři v tom vidí vedlejší motiv perikop ohledně nepochopení učedníků v otázce chleba (6,52; 8,17–19). Ježíš ví, že tam chleba i ryby jsou, ale žádá od apoštolů, aby se šli sami podívat, protože pro ně je pět chlebů a dvě ryby málo, pro Ježíše ne. Pokud sečteme 5 + 2, vyjde nám číslo 7, tedy číslo plnosti, dokonalosti. A tak když to málo, co máme, projde skrze ruky Krista, stane se to hojností pro všechny⁷².

R. Pesch⁷³ v tomto verši vidí pokračování dialogu, který slouží k charakterizaci zázraku, tedy jako rozmnožující zázrak. Malý počet chlebů (pět), které jsou k dispozici, a dvě ryby zdůrazňují velikost zázraku⁷⁴, tak jako v jiných částech Písma⁷⁵. Chleba, podle Zákona ječný (srov. 2Kr 4,42; J 6,9), a ryba jako přídavek je normální pokrm galilejského obyvatelstva u moře⁷⁶.

V této části příběhu je to Ježíš, který na to jde prakticky. Zanalyzuje zdroje a zhodnotí, že je jich dost pro celý dav⁷⁷. Chléb byla placka o průměru asi 20 cm a přibližně asi 2 cm silná. Mohlo se jednat o ječný chleba,⁷⁸ který byl základem židovského jídla a byl jídlem chudých. Nebo se také mohlo jednat o pšeničný chléb⁷⁹. Nicméně v textu specifikaci chlebů nemáme. Ryba byla buď sušená nebo uzená

69 Srov. DUBOVSKÝ, Peter. *Marek*, s. 394.

70 Srov. DUBOVSKÝ, Peter. *Marek*, s. 394.

71 DONAHUE, John R. – HARRINGTON, Daniel J. *Evangelium podle Marka*, s. 217.

72 Srov. FAUSTI, Silvano. *Nad evangeliem podle Marka*, s. 172.

73 PESCH, Rudolf. *Das Markusevangelium I*, s. 351.

74 Též DUBOVSKÝ, Peter. *Marek*, s. 395.

75 Srov. 1Kr 17,12; 2Kr 4,2; 2Kr 4,42 a taky s Mk 8,5

76 Srov. s L 24,42 a J 21,9.

77 V Janově podání je těch 5 bochníků a 2 ryby od malého chlapce, kterého přivedl Ondřej.

78 2Kr 4,42; J 6,9.

79 Srov. DUBOVSKÝ, Peter. *Marek*, s. 395.

a v oblasti Galilejského jezera patřila ke skromnému jídlu chudých⁸⁰. Mnozí se pokoušeli 5 chlebů a 2 ryby vykládat jako 5 knih Mojžíšových a 2 desky Desatera, tyto úvahy jsou však podle Strausse⁸¹ nepravděpodobné. Nicméně názory exegetů se zde různí, protože například P. Dubovský⁸² říká, že pět chlebů může připomínat Mojžíšův zákon. Tento způsob výkladu je běžný v patristických komentářích, které dokonce říkají, že dvě ryby symbolizují žalmy a proroky, kteří podávali Božímu lidu potravu v příslibení vtělení Pána s novou milostí⁸³. Paralelu Tóry a pět chlebů podtrhuje i následující verš.

Mk 6,39–40

R. Pesch⁸⁴ vidí paralelu Ježíše s Mojžíšem v tom, že Ježíš nařizuje učedníkům, stejně jako Mojžíš starším lidu, aby uspořádali Boží lid, který očekává obnovení na konci věků a mesiášskou hostinu. Distributivní rozdělení, které vyplývá z první duplikace řeckých slov συμπόσια συμπόσια (srov. textové poznámky k 6,39) cílí na zasedací pořádek k uspořádání společenství u stolu. Druhá duplikace řeckých slov πρασιαὶ πρασιαὶ (srov. textové poznámky k 6,39) znamená dobře uspořádané rozdělení lidí na stovky a padesátky, jako záhony (doslovně přeložené slovo πρασιαὶ) na zahradě⁸⁵, ale také obnovuje symbol provázanosti učení, tedy že jsou takto rozmístění studenti Tóry – jako rostliny na záhonu⁸⁶, jak to dokládá rabínská literatura⁸⁷. Rozsazení lidí na zelené trávy může také připomínat žalm 23,2, kde Ježíš je od Hospodina vyslaný jako definitivní dobrý pastýř Izraele, který ukazuje správnou cestu.

Popis zasedacího pořádku je neobvyklý. Ježíš apoštolům nařizuje, aby rozsadili lidi do skupin. Řecké συμποσια v doslovném překladu znamenalo „oslava s pitím“, později přešlo do významu hostiny či večeře. To by mohla být narážka na „mesiášskou hostinu“, tedy na Boží záchranu na konci světa⁸⁸.

80 L 24,42; J 21,9.

81 Srov. STRAUSS, Mark L. *Mark*, s. 275.

82 Srov. DUBOVSKÝ, Peter. *Marek*, s. 395.

83 Srov. BÉDA CTIHODNÝ, In *Marci evangelium expositio* 2,6,38: CCL 120, 513, In DUBOVSKÝ, Peter. *Marek*, s. 395.

84 Srov. PESCH, Rudolf. *Das Markusevangelium I*, s. 352.

85 DONAHUE, John R. – HARRINGTON, Daniel J. *Evangelium podle Marka*, s. 217.

86 Srov. DUBOVSKÝ, Peter. *Marek*, s. 396.

87 Srov. STRACK, Hermann Leberecht a Paul BILLERBECK. *Kommentar zum Neuen Testament aus Talmud und Midrasch*, s. 13.

88 Srov. STRAUSS, Mark L. *Mark*, s. 276

Strauss⁸⁹ upozorňuje na sousloví *χλωρος χορτος* („zelený trávnik“). Podle něho by to mohla být pouze historická vzpomínka, což by poukazovalo na to, že se zázrak stal na jaře. Jan (6,4) přímo zasazuje příběh o nasycení do doby Velikonoc, tedy „kdy byla tráva po zimních deštích zelená“⁹⁰. Jestli má toto spojení nějaký symbolický smysl, mohlo by odkazovat na žalm 23. Tuto paralelu vidí podobně i P. Dubovský⁹¹. Anebo, pokud použijeme obraz „mesiášské hostiny“ a umístění zázraku na vzdáleném místě, mohlo by to odkazovat na eschatologickou obnovu z Iz 35,1. P. Dubovský⁹² poukazuje na fakt, že zelená tráva byla jen na jaře a že to může mít i souvislost s časem mesiáše, který poušť promění v místo, kde vše bude pučet a klíčit (srov. s Iz 35, 1–2)⁹³.

Dále uvádí, že v textu použitá čísla mají bezpochyby symbolické hodnoty, proto uvádí paralelu s Mojžíšem a toto uspořádání, že je i předobrazem mesiášské slavnostní hostiny očekávané na konci časů⁹⁴ (podrobněji níže). Mojžíš rozdělil lid k boji na oddíly po 1000, po 100, po 50 a po 10⁹⁵, což může souviset s celkovým počtem mužů⁹⁶ 5000 (6,44). Marek ale uvádí rozdělení po: 100krát 50, tedy jako účastníci jídla, kteří byli díky zázraku nasyceni (6,44). To může poukazovat na skutečnost, že se Boží lid na konci časů neseskupuje kvůli boji, ale kvůli hostině, kterou organizuje sám Ježíš, a nebo je tu jen prostá symbolika $100 \times 50 = 5000$ s Mojžíšem⁹⁷.

Patristický komentář⁹⁸ uvádí i možnou symboliku čísla 1000, které můžeme chápat i jako určitý symbol dokonalosti. A číslo pět můžeme vnímat jako paralelu k pěti smyslům člověka. A tak každý, kdo usiluje o sílu a mužnost ve svém jednání, jako odměnu dostane občerstvení nebeskou moudrostí, což vyjadřuje číslo 5000 mužů, které Ježíš nasýtil duchovní potravou.

U zázraku, který udělal Ježíš, je poměr chlebů k těm, co jedí, 1: 1000, u Eliši to bylo 1:5 (2Kr 4, 42–44)⁹⁹. Podle rabínské interpretace zde můžeme vidět 100 násobný nárůst v Ježíšově zázraku než u Eliši. Počet 12 sesbíraných košů zbylého jídla může

89 STRAUSS, Mark L. *Mark: Zondervan exegetical commentary on the New Testament*, s. 276.

90 DONAHUE, John R. – HARRINGTON, Daniel J. *Evangelium podle Marka*, s. 217.

91 Srov. DUBOVSKÝ, Peter. *Marek*, s. 396.

92 DUBOVSKÝ, Peter. *Marek*, s. 396.

93 Srov. DUBOVSKÝ, Peter. *Marek*, s. 396.

94 Srov. DUBOVSKÝ, Peter. *Marek*, s. 395.

95 Srov. Ex 18,25, Nu 31,14.

96 Řecké slovo, které zde čteme, většinou znamená muži, ale mohli to být i obecně lidé.

97 Srov. DUBOVSKÝ, Peter. *Marek*, s. 396.

98 Srov. BEDA CTIHODNÝ. *Homeliarum evangelii librii II, 2,2*: CCL 122, 197.

99 Viz poznámka k v. 6,43.

poukazovat na 12 izraelských kmenů a 5 chlebů může být považováno jako spojení s 5 knihami Mojžíšovými. Proto někteří autoři¹⁰⁰ poukazují na předchozí verš, který naznačuje malé symposium, které by nikdy tolik lidí nezahrnulo.

Řecké slovo ἀνακλίνω znamená „uložit“, „položit“, „lehnout si“, „usednout k jídlu“ a poukazuje na hostinu, kterou připravuje sám Ježíš¹⁰¹. Je třeba zdůraznit, že v antice bylo běžné, že hosté při hostinách leželi a že v židovství se výraz „ležet“ (při jídle) objevuje i v souvislosti s Paschou. A proto můžeme v tomto uspořádání vidět obraz Paschy. Nicméně je zvláštní, že se lid usadí ještě před modlitbou, protože při ní se běžně stálo¹⁰².

Mk 6,41

Všimněme si použitých sloves: „vzal“, „vzhlédl“, „požehnal“, „lámal“ a „dával“ chleby apoštolům a ti je měli předkládat lidem. V sousloví „vzhlédl k nebi a vzdal díky“ vidí někteří autoři gesto modlitby¹⁰³, ale i běžnou židovskou modlitbu, kterou se žehnal pokrm¹⁰⁴. Nejde zde však o posvěcení pokrmu, ale o vzdání chvály Bohu za daný dar, který máme z jeho štědrosti. Podobně toto vidí i Strauss¹⁰⁵, tedy že jde o formu modlitby. U „požehnal (vzdal díky)“ není v řečtině vyjádřen podmět. Může to tedy znamenat „vzdal díky (Bohu) a lámal (chléb)“ a nebo také „požehnal a lámal (chléb)“ Pravidelnější se zdá být to první, zvláště ve světle starobylých židovských požehnání před jídlem: „Požehnaný jsi, Pane, náš Bože, Králi vesmíru, který nám dáváš chléb ze země.“¹⁰⁶

R. Pesch¹⁰⁷ upozorňuje na nenápadné provedení zázraku, které se děje v rozdělování chleba a ryb. Ježíš jedná tím, že zapojí své učedníky jako židovský otec domu v popředí při jídle, který „lámal chléb“, pojedl a pak podával ostatním¹⁰⁸. Ježíš tu tedy koná přesně to, co bylo běžné pro židovské stolování¹⁰⁹. A tak zde můžeme vidět určitou

100 DONAHUE, John R. – HARRINGTON, Daniel J. *Evangelium podle Marka*, s. 217.

101 Porov. L 13,37; 13,29; Mt 8,11.

102 Srov. DUBOVSKÝ, Peter. *Marek*, s. 396.

103 Srov. J 11,41; 17,1.

104 Srov. DONAHUE, John R. – HARRINGTON, Daniel J. *Evangelium podle Marka*, s. 217.

105 Srov. STRAUSS, Mark L. *Mark*, s. 276–277.

106 STRAUSS, Mark L. *Mark*, s. 276–277.

107 Srov. PESCH, Rudolf. *Das Markusevangelium I*, s. 352–353.

108 DONAHUE, John R. – HARRINGTON, Daniel J. *Evangelium podle Marka*, s. 217.

109 Srov. DUBOVSKÝ, Peter. *Marek*, s. 397.

paralelu i s dnešní dobou, kdy věřící přijímají Boží slovo z ruky apoštolů (biskupů a kněží), kteří ho nemají ze sebe, ale od Ježíše¹¹⁰.

Ke zdůraznění zázraku je řečeno, že Ježíš vezme oněch 5 chlebů a 2 ryby. Před tím, než Ježíš požehná chleby, vzhledne k nebi. Tento krok podporuje eucharistickou interpretaci našeho textu, jak říká R. Pesch, neboť obsahuje divotvůrný motiv – ten kdo zázrak vykonává sbírá v pohledu k nebi sílu k vykonání zázraku; otec domu v židovské tradici skloní svůj zrak při dávání chleba¹¹¹. Lámání chleba a rozdělování patří k jídelnímu rituálu, který otvírá společné jídlo. Podrobněji bude o rozdělení dvou ryb mezi všechny lidi pojednáno později. Příloha (ryby) jsou rozdány po rozdání chleba. Učedníci servírují chleba (a v kontextu vyprávění také ryby) usazeným lidem. Symbolika jejich funkce je bezproblémově spojena s přirozenou představou,¹¹² že Ježíš sám nemůže obsloužit 5 tisíc mužů¹¹³. I jiní badatelé se domnívají, že tento text má jasně eucharistický ráz, protože se zde výslovně říká, že Ježíš κατακλάω („lámal“) ἄρτος („chléb“).

Stejný výraz můžeme nalézt ve Skutcích o eucharistickém slavení Pánovy památky¹¹⁴ ale i například v Lukášově evangeliu ve smyslu nasycení pěti tisíců (9,10–17), tak v perikopě o Poslední večeři (22,7–38).

Podobně to vidí i Strauss¹¹⁵, který říká, že i když toto jídlo není identifikováno s eucharistií (chléb a ryby, nikoli víno), jazyk, který je zde použit, jistě připomíná čtenářům Markovo pozdější ustanovení Večeře Páně. Toto jídlo se tím pádem stává jedním z mnoha prvků, které se snaží přiblížit obrázek eschatologické spásy. Dalšími takovými prvky jsou například mana na poušti, mesiášská hostina a oslavy vyvedení Izraelitů. Janovo vyprávění tyto příběhy spojuje dohromady, když se Ježíš prohlašuje za chléb, který přišel z nebe, a nabádá lidi, aby jedli jeho tělo a krev.

P. Dubovský¹¹⁶ poukazuje na souvislost mezi tímto rozmnožením chleba, konkrétně když „vzal Ježíš těch pět chlebů a dvě ryby“, a Poslední večeři (Mk 14,17–23).

110 Srov. ŘEHOŘ NAZIÁNSKÝ, *Sermones* 29,20: PG 14,100; BEDA CTIHODNÝ, *Homeliarum evangelii librii II*, 2,2: CCL 122, 196–197.

111 Srov. DUBOVSKÝ, Peter. *Marek*, s. 397.

112 Srov. DUBOVSKÝ, Peter. *Marek*, s. 397.

113 Srov. s jinými místy v Bibli 1Kr 17, 14–16 2Kr 4, 3–6, 2Kr 4,44, L 5,5, J 21,6 J 2, 6–9.

114 Sk 2,42,46; 20,7.11; 27,35.

115 Srov. STRAUSS, Mark L. *Mark*, s. 276–277

116 Srov. DUBOVSKÝ, Peter. *Marek*, s. 397.

Připouští možnost, že tímto gestem chce Ježíš připomenout eucharistii, ale na druhou stranu připouští, že jsou zde určité rozdíly. A to, že při zázračném rozmnožení chleba zde chybí víno, a naopak při poslední večeři chyběly ryby.

Sloveso „dával“ (učedníkům) je v imperfektu. Což může označovat trvalou činnost Ježíše, ve které „pokračuje v rozdávání chleba, nalámaného jednou pro vždy“¹¹⁷.

V neposlední řadě můžeme v biblickém kontextu vnímat sloveso παρατίθημι (předkládali) jako znamení přijetí a pohostinnosti¹¹⁸.

Mk 6,42

Verš „a jedli všichni a nasýtli se“ (Mk 6,42) ukazuje na fakt, že všichni byli syti, tedy že cíl celé akce je dosažen. Slovo „být sytý“ spojuje také tuto perikopu s budoucím kontextem¹¹⁹, ale také s tím, jak bylo dostatek jídla v podobě many na poušti¹²⁰, a s hojností, kterou dal Hospodin, protože „jíst do syta“ je jeden z aspektů zaslíbené země. Tato věta zde uvozuje fakt, že došlo ke skutečnému zázraku¹²¹.

Strauss¹²² uvádí, že zázrak je popsán jednoduše a beze slávy, kromě skromného „a jedli všichni a nasýtli se“ (Mk 6,42). Hojnost jídla má opět eschatologický náznak, tedy že doba Boží poslední spásy bude dobou míru, prosperity a hojnosti¹²³.

Mk 6,43

Výše jsme zmiňovali význam eucharistie jako smlouvy. V tomto textu lze vidět obraz Božího království, neboť se „nasytilo“ pět tisíc mužů a zbylo plných dvanáct košů, což je obrazem plnosti dvanácti izraelských kmenů králem Davidem.

R. Pesch¹²⁴ poukazuje na obraz zbylých dvanácti košů, tedy přebytků, které demonstrují velký styl zázraku. To vyplývá ze svědomitého sbírání na zem spadlých drobků, ale také z oznámení počtu lidí, kteří se najedli¹²⁵. Je třeba zmínit, že sesbírání zbytků jídla po stolování patřilo k běžným součástem židovského stolování, aby se tak zamezilo znehodnocení jídla.¹²⁶ Dále je třeba zmínit, že smysl nadbytku v Písmu je

117 FAUSTI, Silvano. *Nad evangeliem podle Marka*, s. 172.

118 Srov. Gn 18,8; 27,33; 2S 12,20; L 11,6; Sk 16,34.

119 Srov. PESCH, Rudolf. *Das Markusevangelium I*, s. 353.

120 Srov. Ex 16,13–21; Dt 8,10.

121 Srov. DONAHUE, John R. – HARRINGTON, Daniel J. *Evangelium podle Marka*, s. 218.

122 Srov. STRAUSS, Mark L. *Mark*, s. 277.

123 Srov. Iz 25,6; 35,1–10; 51,3; 55,1–2; 60,5–6.

124 Srov. PESCH, Rudolf. *Das Markusevangelium I*, s. 353–356.

125 Srov. paralel s 1Kr 17,16 2Kr 4,7, 2Kr 4, 22–44, L 5,6, J 21,6.

126 Srov. DUBOVSKÝ, Peter. *Marek*, s. 398.

častým obrazem hojnosti Božího požehnání lidem¹²⁷. A tak by se dal tento zázrak nazvat zázrakem nadbytku. Na konci je jasná paralela struktury textu z 2Kr 4,42–44:

„Potom přišel jakýsi muž z Baal-šališi a přinesl muži Božímu chléb z prvního obilí, dvacet ječných chlebů, a v ranci čerstvé obilí. Eliša řekl: „Dej to lidu, ať jedí.“ Ten, který mu přisluhoval, namítl: „Cožpak to mohu předložit stu mužů?“ Ale on odvětil: „Dej to lidu, ať jedí, neboť toto praví Hospodin: „Budou jíst a ještě zůstanou““. Předložil jim to a oni jedli a ještě zůstalo podle Hospodinova slova.“

Ježíš v tomto zázraku překonává výše uvedený zázrak z knihy Královské, protože ukazuje, že je víc než jen prorok, je eschatologický prorok a pastýř Izraele. Ježíš je často srovnáván s Mojžíšem. A zde tomu není jinak. Text perikopy z Nového zákona neobsahuje žádnou narážku na opakování zázraku s manou a křepelkami. R. Pesch¹²⁸ chápe zmínku o dvou rybách jako narážku na křepelky, které jsou jako „maso z moře“ při nasycení Izraelitů na poušti.

Strauss¹²⁹ připouští možnou symboliku s 12 kmeny Izraele. I jiní autoři¹³⁰ zde vidí paralelu s 12 Jakubovými syny, resp. s 12 kmeny Izraele, v protikladu se sedmi národy světa. Jestli je to možné, to Marek nijak nerozvádí. Ale pravděpodobnější (a více realistické) vysvětlení je, že těch košů zkrátka bylo 12, aby měl každý apoštol jeden. Avšak toto nasycení „symbolizuje Ježíšovo sdílení chleba (učení) a pokrmů se Židy“¹³¹.

Důležité je, že ve vyprávění o nasycení v Markově evangeliu nejde o jídlo pro chudé, ale o jejich dezorientaci bez pastýře. Proto se R. Pesch¹³² domnívá, že text není prostým popisem toho, co vykonal historický Ježíš, nýbrž dokladem rané žido-křesťanské christologie.

V předmarkovské sbírce zázraků zapadá tento příběh dobře do snahy ukázat Ježíše jako Mesiáše se stále rostoucí intenzitou: Ježíš je víc než Jonáš (4, 35–41), více než Eliáš-Eliša (5,21–43), více než Eliša a Mojžíš (6,32–44). Vrcholu dosahuje tato vzestupná řada zázraků v příběhu o kráčení Ježíše po vodě¹³³. To, že evangelista připisuje perikopě 6,32–44 eucharistickou interpretaci, je zřejmé až ve vv. 8, 14–21. V této části je pro evangelistu důležitý Ježíš jako učitel, ale také myšlenka podílu

127 Srov. 1Kr 17,16; 2Kr 4,7.22–44; L 5,6–8; J 21,6.11.

128 Srov. PESCH, Rudolf. *Das Markusevangelium I*, s. 353–356.

129 STRAUSS, Mark L. *Mark*, s. 277.

130 Srov. DONAHUE, John R. – HARRINGTON, Daniel J. *Evangelium podle Marka*, s. 218.

131 Srov. DONAHUE, John R. – HARRINGTON, Daniel J. *Evangelium podle Marka*, s. 218.

132 Srov. PESCH, Rudolf. *Das Markusevangelium I*, s. 356.

133 Srov. PESCH, Rudolf. *Das Markusevangelium I*, s. 356.

učedníků na Ježíšově díle. Dvanácti národnostní Izrael, složený z dvanácti kmenů, je nasycen učením Ježíše, svého pastýře.

Důležitá jsou slova „jíst“ a „být nasycen“, která propojují celou třetí část evangelia. Jsou spojena s tématy čistého-nečistého a Ježíše jako pastýře pro Židy. Vyprávění ukazuje, že Ježíš není pochopen ani od svých učedníků.

Jak zmiňuje Strauss¹³⁴, ale jak bylo zmíněno i výše, zmínka o mužích vedla některé komentátory k tomu, že shromáždění mělo vojenské a revolucionářské tendence, tedy snahu udělat z Ježíše krále (J 6,15). Marek ale tento prvek nerozvádí, ale uvádí pouze „muži“ a pravděpodobně tím míní celé rodiny. Není zaznamenána žádná reakce lidí na tento zázrak. Což je obzvlášť zajímavé, když uvážíme, jak všudypřítomné je téma úžasu v celém Markově evangeliu. Důvodem toho by mohlo být, že většina lidí ani nevěděla, kde se to jídlo vzalo (i když učedníci to určitě věděli). Zmínka o velkém davu byla naposledy před začátkem zázračného nasycení (6,34), což opět odkazuje na tuto událost.

Mk 6,44

Možné výklady číslovky 5000 mužů jsme již uvedli výše v souvislosti s v. 6,40 a 6,43. Chtěli bychom zde ale ještě pro úplnost předložit jeden z možných výkladů, ke kterému se přiklání kolektiv autorů¹³⁵, totiž že se zde může jednat o biblický způsob, jak se počítaly rodiny, protože jak víme z kontextu Písma, zástupy, které přicházely za Ježíšem, se skládaly z mužů, žen a dětí (Mt 14,21). A tak toto vyjádření může poukazovat na muže, jako na „hlavu“ rodiny, nebo domácnosti, či může jít o „rozdělování mužů v Kumránu k eschatologické hostině“¹³⁶.

4 Druhé nasycení (Mk 8,1–10.14–21)

1 Ἐν ἐκείναις ταῖς ἡμέραις πάλιν 1 Když s ním v těch dnech opět byl πολλοῦ ὄχλου ὄντος καὶ μὴ ἐχόντων τί velký zástup a neměli co jíst, zavolal si φάγωσιν, προσκαλεσάμενος τοὺς μαθητὰς učedníky a řekl jim:

λέγει αὐτοῖς·

2 σπλαγχνίζομαι ἐπὶ τὸν ὄχλον, ὅτι ἤδη 2 „Je mi líto zástupu, neboť již tři dny ἡμέραι τρεῖς προσμένουσίν μοι καὶ οὐκ

134 Srov. STRAUSS, Mark L. *Mark*, s. 277.

135 Srov. DONAHUE, John R. – HARRINGTON, Daniel J. *Evangelium podle Marka*, s. 218.

136 Srov. DONAHUE, John R. – HARRINGTON, Daniel J. *Evangelium podle Marka*, s. 218.

ἔχουσιν τί φάγωσιν·

jsou se mnou a nemají co jíst.

3 καὶ ἐὰν ἀπολύσω αὐτοὺς νήστεις εἰς οἶκον αὐτῶν, ἐκλυθήσονται ἐν τῇ ὁδῷ· καὶ τινες αὐτῶν ἀπὸ μακρόθεν ἦκασιν.

3 Když je pošlu domů hladové, zemdlí na cestě; vždyť někteří z nich jsou zdaleka.“

4 καὶ ἀπεκρίθησαν αὐτῷ οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ ὅτι πόθεν τούτους δυνήσεται τις ὧδε χορτάσαι ἄρτων ἐπ’ ἐρημίας;

4 Jeho učedníci mu odpověděli: „Odkud by kdo mohl tady na poušti vzít

5 καὶ ἡρώτα αὐτούς· πόσους ἔχετε ἄρτους; οἱ δὲ εἶπαν· ἑπτὰ.

chléb, aby všechny nasýtil?“

6 καὶ παραγγέλλει τῷ ὄχλῳ ἀναπεσεῖν ἐπὶ τῆς γῆς· καὶ λαβὼν τοὺς ἑπτὰ ἄρτους εὐχαριστήσας ἔκλασεν καὶ ἐδίδου τοῖς μαθηταῖς αὐτοῦ ἵνα παρατιθῶσιν, καὶ παρέθηκαν τῷ ὄχλῳ.

5 Zeptal se jich: „Kolik chlebů máte?“

Řekli: „Sedm.“

7 καὶ εἶχον ἰχθύδια ὀλίγα· καὶ εὐλογήσας αὐτὰ εἶπεν καὶ ταῦτα παρατιθέναι.

6 Nařídil tedy zástupu usednout na zem; vzal těch sedm chlebů, vzdal díky, lámal a dával svým učedníkům, aby je předkládali; oni je předložili zástupu.

8 καὶ ἔφαγον καὶ ἐχορτάσθησαν, καὶ ἦραν περισσεύματα κλασμάτων ἑπτὰ σφυρίδας.

7 Měli i několik rybiček; vzdal za ně díky a nařídil, aby je také předkládali.

9 ἦσαν δὲ ὡς τετρακισχίλιοι· καὶ ἀπέλυσεν αὐτούς.

8 I jedli, nasýtili se a sebrali zbylých nalámaných chlebů sedm košů.

10 Καὶ εὐθὺς ἐμβὰς εἰς τὸ πλοῖον μετὰ τῶν μαθητῶν αὐτοῦ ἦλθεν εἰς τὰ μέρη Δαλμανουθά.

9 Těch lidí bylo asi čtyři tisíce. Pak je propustil.

14 Καὶ ἐπελάθοντο λαβεῖν ἄρτους καὶ εἰ μὴ ἓνα ἄρτον οὐκ εἶχον μεθ’ ἑαυτῶν ἐν τῷ πλοίῳ.

10 Hned nato vstoupil se svými učedníky na loď a připlul do končin dalmanutských.

15 καὶ διεστέλλετο αὐτοῖς λέγων·

14 Zapomněli si vzít s sebou chleby; na lodi měli jen jeden chléb.

ὁρᾶτε, βλέπετε ἀπὸ τῆς ζύμης τῶν

Φαρισαίων καὶ τῆς ζύμης Ἡρώδου.

15 Domlouval jim: „Hled’te se varovat

16 καὶ διελογίζοντο πρὸς ἀλλήλους ὅτι kvasu farizeů a kvasu Herodova!“

ἄρτους οὐκ ἔχουσιν.

16 I začali mezi sebou rozmlouvat, že

17 καὶ γνοὺς λέγει αὐτοῖς· τί nemají chleba.

διαλογίζεσθε ὅτι ἄρτους οὐκ ἔχετε; οὐπω

17 Když to Ježíš zpozoroval, řekl jim:

νοεῖτε οὐδὲ συνίετε; πεπωρωμένην ἔχετε

„Proč mluvíte o tom, že nemáte chleba?

τὴν καρδίαν ὑμῶν;

Ještě nerozumíte a nechápete? Je vaše

18 ὀφθαλμοὺς ἔχοντες οὐ βλέπετε καὶ

mysl zatvrzelá?

ὄτα ἔχοντες οὐκ ἀκούετε;* καὶ οὐ

18 Oči máte, a nevidíte, uši máte,

μνημονεύετε,

a neslyšíte! Nepamatujete se,

19 ὅτε τοὺς πέντε ἄρτους ἔκλασα εἰς

19 když jsem lámal těch pět chlebů pěti

τοὺς πεντακισχιλίους, πόσους κοφίνους

tisícům, kolik plných košů nalámaných

κλασμάτων πλήρεις ἦρατε; λέγουσιν

chlebů jste sebrali?“ Řekli mu: „Dvanáct.“

αὐτῶ· δώδεκα.

20 „A když sedm chlebů čtyřem

20 ὅτε τοὺς ἑπτὰ εἰς τοὺς

tisícům, kolik plných košů nalámaných

τετρακισχιλίους, πόσων σπυρίδων

chlebů jste sebrali?“ Odpověděli mu:

πληρώματα κλασμάτων ἦρατε; καὶ

„Sedm.“

λέγουσιν [αὐτῶ]· ἑπτὰ.

21 Řekl jim: „Ještě nechápete?“

21 καὶ ἔλεγεν αὐτοῖς· οὐπω συνίετε;

4.1 Kontext perikopy

4.1.1 Širší kontext

Z výše uvedené struktury vyplývá, že osmou kapitolou začíná tzv. druhý cyklus nasycení, který končí až v. 21 (8,1–21). Stejně jako první (6,30–44) se děje v okolí Galilejského moře. Mezi prvním a druhým nasycením se odehraje zázrak, kdy Ježíš chodí po moři a uvádí učedníky v úžas (6,45–52). Dále uzdravuje u Genezaretu (6,53–56), což je Markova souhrnná zpráva o Ježíšově uzdravující moci s funkcí vytvořit přechod k následující perikopě. Dále pak následuje spor o rozlišování mezi čistým a nečistým (7,1–23) a perikopa, kdy Ježíš zaměřuje své působení na pohany (7,24–37), tedy víra syrofenické ženy a uzdravení hluchoněmého. Teprve po těchto oddílech

následuje druhý cyklus (8,1 – 21) nasycení, který však můžeme ještě rozdělit na další menší úseky .

Mezi první úsek patří druhé vyprávění o nasycení čtyř tisíců (8,1–9). Dále následují události, které jsou ohraničeny plavbou přes moře. Ta je zmíněna v 8,10–13. Tato část ohraničuje zmínku o farizeích, kteří žádají od Ježíše znamení (8,11–12). Text dále pokračuje dalším nedorozuměním učedníků a Ježíše. Celý tento úsek uzavírá závěrečná řeč o chlebu (8,14–21).

Co do struktury zde můžeme pozorovat následující rozdělení:¹³⁷ výtky, která vrcholí plavbou po moři (6,45–52) nám uzavře část evangelia začínající už v 6,7, kde můžeme pozorovat jako nejdůležitější část nasycení 5000 mužů, které se ještě odehrálo na židovském území. Zde Ježíš v pohanském kraji nasytí 4000 lidí, na které též navazuje plavba s učedníky po moři. Je tak tím uzavřen motiv „chleba“, který byl v předcházejících třech kapitolách velmi silný. Těmito dvěma nasyceními vrcholí první hlavní oddíl celého evangelia (1,1–8,21). A Ježíš vede své učedníky k tomu, aby zde „spatřovali jediný chléb, který spojuje Židy a pohany“¹³⁸. Marek se zde vrací též ke slepotě učedníků, ale zároveň je zde příprava na vyprávění o daru zraku (8,22), které tvoří určitý přechodový můstek. Toto uzdravení slepého může být jako určitý rámeček, který slouží k vymezení středního oddílu evangelia 8,27–10,45 a je opět zakončen zázrakem o navrácení zraku (10,46–52). V tomto velkém středním oddílu je stěžejní neporozumění učedníků týkající se nejen chleba, ale i smyslu života a smrti Ježíše Krista. A tak jsou tímto čtenáři vybízeni, aby následovali Ježíšova slova a jeho cesty.

Z daného kontextu vyplývá hlavní rozdíl nasycení v osmé kapitole: tedy že následuje po dvou zázracích vykonaných mezi pohany (7,24–37). V textu se o Ježíšovi říká, že „dobře všechno učinil“ (7,37). Naopak v prvním cyklu nasycení jsou otázky: kdo je to Ježíš, a také jak a proč zemřel Jan Křtitel (6,14–29).

Pokud se zaměříme na události, které následovaly po zázračném nasycení, můžeme vidět určité rozdíly. V šesté kapitole následuje plavba lodí po moři se silným protivětrím, kde Ježíš jako by utvrzoval víru apoštolů tím, že kráčí po moři. Za to v osmé kapitole následuje misijní cesta k pohanům do města Betsaidy (8,22) a potom se vydává na cestu na jih směrem k Jeruzalému, který se má brzy stát místem Ježíšovy

137 Srov. DONAHUE, John R. – HARRINGTON, Daniel J. *Evangelium podle Marka*, s. 264.

138 DONAHUE, John R. – HARRINGTON, Daniel J. *Evangelium podle Marka*, s. 264.

smrti a zmrtvýchvstání (8,31–33). Tomu předchází Petrovo vyznání u Cesareje Filipovy, kdy správně a bez váhání odpovídá na Ježíšovu otázku po jeho identitě (8,29). Tuto část můžeme vnímat tak, že „Petr vyzná Ježíše a Ježíš vyzná sám sebe“¹³⁹.

4.1.2 Bližší kontext

Evangelista zde popisuje druhé zázračné nasycení lidí, které je velmi podobné tomu prvnímu (6,35–44). Ježíš zde jedná jako ten, kdo uspokojuje běžné potřeby lidí a dává jim najíst, i když v okolí je pustina a sehnat jídlo pro tolik lidí by bylo velmi obtížné. V šesté kapitole Ježíš sytí zástup po jednom dni, v osmé kapitole po třech dnech. V obou případech Ježíš cítí odpovědnost za lid; i když v prvním nasycení to bylo proto, že byli „jako ovce bez pastýře“, tedy že je nemá kdo vést, zde je to proto, že s ním byli na cestě 3 dny a dost pravděpodobně by po cestě domů zkolabovali. V obou případech můžeme pozorovat paralely se Starým zákonem, i když nejsou úplně dokonalé. Texty mají určitou diferenci, což podrobněji rozebereme později. Z textu je patrné, že obě nasycení končí plavbou po moři. Marek vyprávění podává jako misií pohanů, kde akcentuje hojnost stravy jak pro Židy, tak pohany¹⁴⁰. Ježíš zde znova a od začátku opakuje učedníkům soucit, kterým je schopen nasytit každého člověka. Můžeme zde pozorovat živější obraz Ježíše, který si všímá utrpení člověka a uspokojuje jeho potřeby. Naopak zde učedníci projevují malý zájem o situaci lidí než v šesté kapitole, protože tam se sami nabídli, že půjdou něco koupit do města (6,37) a hlavně sami upozorňují na hlad lidí. V druhém nasycení je to Ježíš, kdo tuto otázku otvírá ze soucitu k lidem, který mu dlouhou dobu naslouchá. První cyklus nasycení nám také předkládá celkem dramatický dialog mezi učedníky a Ježíšem ohledně jídla, naopak v tomto případě je to celkem pokojné a nepochopení Ježíše ze strany učedníků je méně dramatické. Avšak obě vyprávění pojí to, že jídlo rozdávají učedníci, a také sbírají zbytky.

Protože společné stolování Židů a pohanů bylo často zdrojem svárů, Marek zde předkládá obraz židovského Ježíše a židovských učedníků jako těch, „kteří mají starost o nasycení jak Židů, tak pohanů“ (Ř 1,16)¹⁴¹. Opět zde můžeme vyčíst podobný apel na každého z nás, tedy to, že se máme starat o uspokojení potřeb všech lidí. Také vzhledem

139 FAUSTI, Silvano. *Nad evangeliem podle Marka*, s. 195.

140 Srov. DONAHUE, John R. – HARRINGTON, Daniel J. *Evangelium podle Marka*, s. 256.

141 DONAHUE, John R. – HARRINGTON, Daniel J. *Evangelium podle Marka*, s. 257.

k našemu zaměření této práce je i zde, stejně jako v prvním případě, patrná narážka na eucharistii, resp. že eucharistie má bořit bariéry mezi lidmi, kteří mohou být různí¹⁴².

Text, který je nám zde předložen, se může zdát jakoby navíc, protože je podobný tomu v šesté kapitole. Nicméně tak to rozhodně není. Člověk žije v čase a čas je pro člověka velmi důležitý. Čas je Boží trpělivost s člověkem, kdy znovu a znovu Bůh ukazuje, jak je pro něho člověk důležitý, i přes lidskou hluchotu a slepotu. Avšak i přes tohle všechno Bůh člověka nenechává osamoceně, vždy mu dává své dary znovu a znovu – nekonečně krát. Vždyť právě díky času můžeme vzpomínat na Boží dobrotu a starostlivost, kterou má po dějinách s člověkem. A právě díky vzpomínání si můžeme znovu a znovu uvědomovat Boží blízkost a starostlivost. Bůh čas stvořil a také ho respektuje. Ačkoliv je na čase nezávislý, rodí se do konkrétního času a prostoru, a tak čas posvěcuje. Proto tento příběh není navíc, duplikací, ale je určitým memorandem, jak Bůh působí v čase, protože člověk má tendenci zapomínat na Boží dobrotu a štědrost¹⁴³.

Jako apoštolové nenechali spadnout ani kousek jídla na zem, ani my bychom neměli opomenout to, co od Boha každý den dostáváme. Možná právě předcházející zázrak – uzdravení hluchoněmého – je pro nás inspirací, abychom nebyli hluchoněmi vůči Bohu a tomu, jak k nám promlouvá. Proto také neustále slavíme eucharistii a připomínáme si, jak se nám Bůh opakovaně dává. Právě to, že v tomto druhém nasycení se ještě více separuje chleba od ryb, dává tomuto příběhu ještě větší eucharistické zabarvení, což podtrhuje sedm zbylých košů chleba, tedy číslo sedm jako číslo dokonalosti¹⁴⁴. Když se tu mluví o lidech, kteří přijdou z daleka, naznačuje se zde, že jde zřejmě o pohany, což dokládá i předchozí perikopa o víře syrofénické ženy (7,24–30).

Od v. 8,14 se nám nabízí asi jeden z nejtajemnějších textů v Markově evangeliu. Řečtina není úplně jednoznačná a je plná narážek, což rozebereme dále. Zajímavé rozdílnosti zjistíme také při srovnání Markovy verze vyprávění s verzí Matoušovou (Mt 16,5–12). Už samotný začátek perikopy je zvláštní, kdy čteme „zapomněli si vzít s sebou chleby“ a pak následuje „na lodi měli jen jeden chléb“ (8,14). Když Ježíš dále mluví o kvasu farizeů a herodovců, vypadá to, jako by to nemělo se zapomnětlivostí učedníků žádnou souvislost (8,15). Pak následuje již známý model neporozumění a Ježíš na adresu apoštolů vznese nejostřejší kritiku v celém evangeliu, což rozebereme

142 Srov. DONAHUE, John R. – HARRINGTON, Daniel J. *Evangelium podle Marka*, s. 257.

143 Srov. FAUSTI, Silvano. *Nad evangeliem podle Marka*, s. 196.

144 Srov. FAUSTI, Silvano. *Nad evangeliem podle Marka*, s. 196.

později. Můžeme tam vidět různé paralely se Starým zákonem, ale i s prvním nasycením a nechápavostí učedníků. Můžeme pozorovat i určitou paralelu s eucharistií. Proto, i když spousta věcí v tomto příběhu bude nejasných, můžeme zde vidět dvojnásobný hlubší smysl. Za prvé ten eucharistický a pak christologický. „Pojem ‚chléb‘ se mezi 6,8 a 8,19 objevuje šestnáctkrát a jen jednou ve zbývajících částech evangelia, kde je Ježíš sám chlebem (14,22)“¹⁴⁵.

Nejdůležitější otázkou zde s odkazem na Markovu přirozenou teologii je, zda je tento kontext míněn převážně jako nežidovský/pohanský, tedy jako doplněk k (židovskému) nasycení 5000. I když to někteří badatelé zamítají, většina to přijala kvůli počtu odborníků, kteří s tímto tvrzením souhlasili. Širší kontext v Markově evangeliu je Ježíšova exkurze do nežidovských území a uzdravení zahrnující právě pohany, Samařanku a hluchoněmého (7,31–37)¹⁴⁶:

- Marek říká, že někteří lidé pocházejí „z daleka“, což obvykle značí nežidovské země.
- Markovo zahrnutí druhého, téměř identického zázraku o nasycení žádá vysvětlení.
- Židovský a nežidovský zázrak nasycení se zdá být docela logickým a dobře sedí k Markovu příběhu zahrnujícímu rozšíření evangelia po Izraeli.
- Termín užitý pro košík, který je v prvním nasycení, je běžně spojován s Židy. Termín, který je užit zde, je více obecný a sedí širšímu nežidovskému obyvatelstvu.
- 12 košíků se zbytky v prvním nasycení přirozeně odkazuje na Izrael.
- Někdo naráží na Sk 6 – tradičních 70 národů světa v rabínském židovství.

4.2 Text perikopy

4.2.1 Textové poznámky

Alespoň stručně bychom chtěli uvést pár textových poznámek k této části perikopy. Nejprve se budeme zabývat spojením této části s předchozí, kdy autor používá sousloví

145 DONAHUE, John R. – HARRINGTON, Daniel J. *Evangelium podle Marka*, s. 264.

146 Srov. STRAUSS, Mark L. *Mark*, s. 277.

„v těch dnech“. Nejde jen o prosté určení času¹⁴⁷, ale o slavnostnější úvod oddílu, než je obyčejné „a“, které se k tomuto účelu také často užívá.

Pokud zanalyzujeme první zmínku o nasycení (6,34) a tuto druhou zmínku, zjistíme, že tyto texty obsahují stejné sousloví πολλοῦ ὄχλου (velký zástup), ale i to, že první a druhou zmínku o nasycení pak spojuje v osmé kapitole slovo πάλιν („opět“, „znovu“, „zase“). Podobně je dobré si všimnout, že v osmé kapitole Ježíš říká „je mi líto zástupu“. To samé můžeme pozorovat i v prvním nasycení, kde ale tato slova zaznívají z úst vypravěče.

Mezi další zajímavosti v textu uvedeme tzv. *constructio ad sensum*, kdy se váže na hromadné podstatné jméno participium v plurálu. V našem případě se jedná o ὄχλου ὄντος... μὴ ἔχόντων („byl zástup... neměli“), tedy kdy je upřednostněn význam před gramatikou. I když tento jev nebyl řečtině neznámý, přesto se používá ve vysoké míře v biblických textech ve spojení s vlivem hebrejštiny, kde se tato významová preference častěji vyskytuje¹⁴⁸.

Sloveso „řekli“ je opět historický přezens, jehož význam jsme již zmiňovali výše. Ve druhém verši osmé kapitoly se můžeme setkat opět s jevem, kdy autor chce vyjádřit účel pohybu spojením slov „co jíst“. Tímto jevem jsme se již také zabývali v předchozí analýze textu ve v. 34 šesté kapitoly.

Ve druhém verši stojí za zmínku to, že v sousloví ἤδη ἡμέραι τρεῖς προσμένουσίν μοι by bylo dobré překlád „již tři dny jsou se mnou“ (ČEP) doplnit následujícím způsobem: „už (jsou to) tři dny, (co) zůstávají při mně“, protože sloveso „zůstávají“ evidentně patří k podmětu „lid“, který zde není přímo vyjádřen. Autor tímto chtěl možná naznačit akuzativní míru ἡμέρας τρεῖς, což by pak tvořilo příslovečné určení přísudku προσμένουσίν a překlad by byl: „už tři dny setrvávají při mne“. Ale rozdíl není tak patrný, protože nominativ i akuzativ mají stejný tvar¹⁴⁹.

V textu se můžeme také setkat s tzv. hypercharakteristikou v ἀπὸ μακρόθεν, kdy koncovka -θεν sama o sobě označuje směřování odněkud, a zároveň je zde uvedena i předložka ἀπὸ, která znamená to samé¹⁵⁰.

147 Srov. DUBOVSKÝ, Peter. *Marek*, s. 460.

148 Srov. PANCZOVÁ, H. *Vplyv Biblie na kresťanskú latinčinu. Grécizmy a hebrejizmy při používání predložky in*. Trnava: Dobrá kniha, 2002, s. 30.

149 Srov. DUBOVSKÝ, Peter. *Marek*, s. 460.

150 Srov. DUBOVSKÝ, Peter. *Marek*, s. 461.

Sloveso ἦκασιν („přišli“) je tu místo slovesa ἦκουσιν. Tedy že sloveso ἦκω je formálně prézens, ale často má význam perfekta „přijít, být tu“. ČEP to překládá jako „jsou“, ale lepší překlad by byl „přišli“. Proto se v koiné používaly i koncovky perfekta¹⁵¹.

Ve čtvrtém verši osmé kapitoly se můžeme setkat s tázacím adverbiem πόθεν, které lze přeložit dvěma způsoby. První je „odkud“ a druhý je „proč, jak to?“. Pokud porovnáme tyto významy, zjistíme, že ve druhém významu „jak“ spíše vyvstává otázka „z jakého zdroje“.

Ve slovese παραγγέλλει („přikazuje“, „nařídil“) jde opět o historický prézens, který jsme již dříve zmiňovali.

Sloveso v imperfektu ἐδίδου („dával“) zde vyjadřuje jednorázový děj „dal“, který se ale vícekrát opakoval ve smyslu, že „dal každému z nich“¹⁵².

Když se zaměříme v šestém verši na ἴνα παρατιθῶσιν, καὶ παρέθηκαν zjistíme, že prvně je užit konjunktiv prézentu, který vyjadřuje přetrvávající nebo opakující děj, a v druhém případě je užit indikativ aoristu, který vyjadřuje tu samou činnost: tento typ aoristu je třeba chápat komplexivně, kdy opisuje minulý děj, který mohl být přetrvávající, případně mohl se i opakovat (podobně jako u imperfekta). Ale zde je zřejmě vnímán jako dějový celek, který se stal v minulosti¹⁵³. Obdobné je to i v případě ἐχορτάσθησαν („nasytili se“), kde se též jedná o komplexivní aorist.

V osmém verši si povšimněme slova „sedm košů“. V obou případech nasycení je užit v ČEP slovo „košů“, ale v řečtině jsou použita slova jiná. Ve druhém nasycení je v textu slovo σπυρίς. To označuje menší a elegantnější košík, ale v prvním nasycení je použito slovo κόφινος (6,43), což označuje větší koš a ty „římští autoři považovali za charakteristický znak židovských skupin v Římě“¹⁵⁴.

Řecké slovo ἄρτους v 8,14 může znamenat jak chléb, tak ale i jídlo obecně. Jen pro úplnost uvedeme, že v 8,16 sloveso „nemají“ je gramaticky historický prézens, který jsme popisovali výše. To samé platí i o slovesech „řekl“ v 8,17. Ale i v 8,19 o slovesu „řekli“ a taktéž o slovesu „odpověděli“ ve v. 8,20.

151 Srov. DUBOVSKÝ, Peter. *Marek*, s. 461.

152 Srov. DUBOVSKÝ, Peter. *Marek*, s. 367.

153 Srov. DUBOVSKÝ, Peter. *Marek*, s. 461.

154 DONAHUE, John R. – HARRINGTON, Daniel J. *Evangelium podle Marka*, s. 256.

4.2.2 Exegeze perikopy

Podobně jako jsme se zamýšleli hlouběji nad textem prvního nasycení, zkusme zmínit alespoň pár základních komentářů této části textu, na základě konzultace s tituly uvedenými v poznámce.¹⁵⁵

Pesch¹⁵⁶ ve svém komentáři vidí rozdíly mezi tímto a prvním nasycením v tom, že zde Ježíš sytí i pohany, ale i že:

1) vyprávění začíná bezprostředně konstatováním dané situace, a to v ústech Ježíšových, a ne učedníků, jako tomu bylo v případě prvního nasycení,

2) vedle iniciativy Ježíše slábnou role učedníků,

3) rozdělení chlebů a ryb je zde od sebe odděleno,

4) mění se počet chlebů, které jedli, i počet košů, který potom sesbírali. Ryby se v tomto příběhu nepočítají vůbec a není zde uvedena cena chleba, ale navíc je tu motiv tří dnů,

5) příběh se přesunul z obydleného kraje do pouště. Pesch je toho názoru, že tento druhý příběh o zázračném nasycení, v němž Ježíš dává najíst Židům i pohanům, je symbolem eucharistického stolování v prvotní církvi.

Mk 8,1

V tomto verši jsou uvedena slova „velký zástup“, což ukazuje na velkou skupinu lidí nacházející se v nedostatku, tedy na lid, který nemá nic k jídlu. Teprve až po delší době se čtenář dozví, co lidé potřebují na základě Ježíšovy řeči k učedníkům. Na Ježíši tu leží iniciativa a učedníci musí být nejdříve poučeni od něho¹⁵⁷.

Slovním spojením „v těch dnech“ začíná Marek své vyprávění, což může být pro nás důležité pokaždé, když slyšíme, co k nám Bůh mluví – ať v Písmu nebo v eucharistii. Vždy se aktualizuje a zpřítomňuje slavená událost. I slova „neměli co jíst“ jsou pro nás velmi důležitá, protože při jídle jde o život, bez jídla by člověk zemřel. Něco podobného můžeme pozorovat zde – bez Boha by člověk jen zemřel, ale s ním má život, život věčný¹⁵⁸.

155 DONAHUE, John R. – HARRINGTON, Daniel J. *Evangelium podle Marka*; FAUSTI, Silvano. *Nad evangeliem podle Marka*; PESCH, Rudolf. *Das Markusevangelium I*; STRAUSS, Mark L. *Mark*.

156 Srov. PESCH, Rudolf. *Das Markusevangelium I*, s. 401.

157 Srov. PESCH, Rudolf. *Das Markusevangelium I*, s. 402.

158 Srov. FAUSTI, Silvano. *Nad evangeliem podle Marka*, s. 196.

Mk 8,2

Ježíš v tomto verši říká: „Je mi líto zástupu“. „Lítost, soucit – hebrejsky *chesed* nebo *rachamím*, což znamená vnitřní orgány, děloha – je mateřská láska Boha, který miluje bláznivě a bez podmínek...“¹⁵⁹.

Ježíš zde říká apoštolům, že chce dát lidu najíst, protože jsou s ním již tři dny. To ale samozřejmě neznamená, že tři dny nic nejedli, spíš že už dlouho nebyla žádná organizovaná distribuce jídla a zmínka o třech dnech je tam proto, aby se ukázala vážnost problému a naléhavost potřeby jídla¹⁶⁰. Pokud budeme číst událost třídní cesty v kontextu celé Bible, zjistíme, že třídní události nejsou ojedinělé. Můžeme uvést alespoň některé, jako například: třídní půst před významnou událostí a především tři dny od smrti do Zmrtvýchvstání Páně. P. Dubovský¹⁶¹ ale souvislost s Ježíšovým zmrtvýchvstáním odmítá. Ten naopak pozoruje souvislost s tím, že tři dny mohou znamenat Boží pomoc, která se dostavila právě až po třech dnech¹⁶². Třídní se u Marka vyskytuje například v předpovědích utrpení¹⁶³ a při zmínce o chrámu¹⁶⁴. Strauss¹⁶⁵ říká, že někdy je časový údaj opravdu jen časovým určením bez nějaké hlubší symboliky, a tak je tomu pravděpodobně i zde; Ježíš nechce poslat lidi domů hladové, obzvláště když někteří přišli „zdaleka“, což by pravděpodobně ukazovalo na převážně židovskou společnost. Ježíš s lidmi, kteří jsou mu již tři dny oddáni, soucítí. Ale i jiní autoři¹⁶⁶ se přiklánějí k symbolickému vyjádření, jak bylo uvedeno výše. Tedy třídní půst či období hladu.

Uvedeme ještě patristický komentář Řehoře Velikého¹⁶⁷, který vidí symboliku třech dnů jako množství lidu, který se odvrátil od hříchu a začíná nyní konat Boží vůli. Vysvětluje, že jde o hlad po duchovních věcech a že Ježíš nechce takto poslat domů. Tito lidé zeslábnou na své životní pouti, když je církev pošle pryč bez potravy učení.

Mezi rozdíly v prvním a druhém nasycení můžeme uvést i fakt, že v 8,2 se píše „tři dny jsou se mnou“, tedy že zástup lidí je s Ježíšem už delší dobu. Oproti prvnímu

159 FAUSTI, Silvano. *Nad evangeliem podle Marka*, s. 197.

160 Srov. STRAUSS, Mark L. *Mark*, s. 331.

161 Srov. DUBOVSKÝ, Peter. *Marek*, s. 461.

162 Srov. Joz 1,11; Gn 10,13.

163 Mk 8,31; 9,31; 10,33–34.

164 Mk 14,58; 15,29.

165 STRAUSS, Mark L. *Mark*, s. 331.

166 Srov. DONAHUE, John R. – HARRINGTON, Daniel J. *Evangeliem podle Marka*, s. 254.

167 Srov. VELIKÝ ŘEHOŘ. *Homiliae in Hiezechihelam 2,9,22*: CCL 142, 376.

nasyčení jde Ježíš s apoštoly na opuštěné místo, ale lid jej následuje a dorazí za ním (6,33).

Mk 8,3

Ježíš zde říká apoštolům, že lid je již tři dny s Ježíšem a nemá co jíst (8,2), a tak v tomto verši přidává i obavu o jejich vysílení. Týká se to hlavně těch, kteří jsou zdaleka.

Někteří autoři¹⁶⁸ ve spojení „jsou zdaleka“ vidí také paralelu s Joz 9,6 (LXX) a Iz 60,4 (LXX), kde se takto označují pohané, což je též řečeno ve Skutcích apoštolů¹⁶⁹ nebo v listě Efezanům (2,11–12). Ve Starém zákoně jsou totiž často slovem „zdaleka“ označováni nežidovské národy¹⁷⁰. Naopak Izrael je národem „blízko“ Boha¹⁷¹. Právě obrácení se k Bohu bylo označováno jako vstup do „blízkosti“ Boha¹⁷². Možný důvod, proč to Marek takto zamýšlel, by byl, že chtěl oslovit své čtenáře, kteří často byli právě z pohanského území, a tak se čtenáři mohli „zamyslet nad začleněním pohanů do svých obcí“¹⁷³. P. Dubovský¹⁷⁴ zde vidí možnou paralelu s žalmem 107,2–5¹⁷⁵. Uvedeme zde opět patristický komentář Řehoře Velikého¹⁷⁶, který říká, že ti, co přišli z daleka jsou kající lidé po těžkém hříchu, kteří tak byli velmi vzdáleni od Boha.

Pesch¹⁷⁷ poukazuje na to, že se tento příběh odehrává na poušti, a proto je automaticky vyloučena možnost, aby šli lidé do okolních vesnic a měst pro jídlo. Kromě toho jsou někteří z daleka. V přeneseném významu to může poukazovat i na jejich vzdálení se od Boha – pohanství. Alespoň někteří tam jsou pohané.

Mk 8,4

Otázka, kterou učedníci kladli v prvním zázraku, byla pochopitelná. Ale zde je nevysvětlitelná. To tak rychle zapoměli na to, co Ježíš udělal? Jedna z možností je, že se první nasyčení událo před delší dobou. Mezi dalšími výklady je možné uvést i fakt,

168 DONAHUE, John R. – HARRINGTON, Daniel J. *Evangelium podle Marka*, s. 254.

169 2,39; 22,21.

170 Srov. Dt 28,49; 29,22; 1Kr 8,41; Ef 2,12.17; Sk 2,39; 22,21 apod.

171 Srov. Ž 148,14.

172 Srov. DUBOVSKÝ, Peter. *Marek*, s. 462.

173 DONAHUE, John R. – HARRINGTON, Daniel J. *Evangelium podle Marka*, s. 254.

174 Srov. DUBOVSKÝ, Peter. *Marek*, s. 462.

175 Ž 107,2–5: „Tak ať řeknou ti, kdo byli Hospodinem vykoupeni, ti, které vykoupil z rukou protivníka, které shromáždil ze všech zemí, od východu, od západu, severu i moře. Bloudili pouští, cestou pustin, město sídla Božího však nenalezli. Žíznilo a hladověli, byli v duši skleslí“.

176 Srov. VELIKÝ ŘEHOŘ. *Homiliae in Hiezechihelam* 2,9,22: CCL 142, 376.

177 PESCH, Rudolf. *Das Markusevangelium I*, s. 403.

že první nasycení se dělo na odlehlém místě, ale zde je to opravdu pustina, kde nebylo možné sehnat něco k jídlu v kontextu s prvním nasycením, které se odehrálo poté, co lidé strávili s Ježíšem dobu v rozsahu jednoho odpoledne. Ovšem toto druhé nasycení se děje po třech dnech, kdy dle Písma nejedli, nebo jedli jen minimálně. Strauss¹⁷⁸ poukazuje na souvislost s tím, že Ježíš sytí lid v pustině stejně, jako Hospodin Izraelity manou na poušti. Dále poukazuje na kontext Markova evangelia, kde zmiňuje dva účely: za prvé chce podtrhnout Ježíšovu autoritu, za druhé poukázat na kontrast této autority s duchovní otupělostí učedníků. Vždyť i lid na poušti reptal proti Hospodinu a pokud to Hospodin dokázal tam, proč by to nedovedl zde?¹⁷⁹

Pesch¹⁸⁰ dodává, že je odpověď učedníků formulována jako otázka, která v sobě obsahuje nevyslovenou výzvu k nasycení (srov. 6,37). A je tu také vložena rozvaha o tom, z čeho může někdo tyto lidi (pohany) na kraji pouště nasytit. V porovnání s 6,37 je tu zdůrazněna nemožnost nasycení z okolních vesnic.

Marek zde prezentuje učedníky extrémně negativně. K tomu se přidávají i jiní autoři¹⁸¹, kteří tvrdí, že Ježíš učedníky nežádá, jak tomu bylo v předchozím nasycení (6,37), protože chápou jeho záměr. Byli přeci již svědky jednoho nasycení. Tedy se tu chce ukázat na zatvrzelá srdce apoštolů. Oporu tohoto tvrzení můžeme vidět i dále v předešlém kontextu, tedy po tom, co Ježíš kráčí po vodě, poukazuje na zatvrzelá srdce učedníků, díky čemuž nemohli pochopit zázrak s rozmnožením chlebů (6,52), jak jsme již uvedli výše. V tomto kontextu pak můžeme lépe pochopit Ježíše, který apoštoly varuje před „kvasem farizejů“ a „kvasem Herodovým“ (7,1–23), ale i to, co je obsahem následujících kapitol; totiž předpověď Ježíšova utrpení¹⁸². Učedníci opakovaně nechápou, protože projevují svoji pýchu a sebestřednost¹⁸³.

P. Dubovský¹⁸⁴ vidí paralelu reptajících učedníků s reptajícím Izraelem na poušti (Ex 16,3). Také upozorňuje na použití slovesa *δυνήσεται* („moci“, „být schopen“, „smět“, „mít právo“), které se užívá tehdy, kdy nějaké skutky nemůže dělat nikdo jiný, než sám Bůh¹⁸⁵.

178 STRAUSS, Mark L. *Mark*, s. 332.

179 Žl 78,19–20.

180 PESCH, Rudolf. *Das Markusevangelium I*, s. 403.

181 DONAHUE, John R. – HARRINGTON, Daniel J. *Evangelium podle Marka*, s. 254.

182 Srov. Mk 8,31–33; 9,12; 9,30–32.

183 Srov. Mk 8,32–33; 9,33–35 apod.

184 DUBOVSKÝ, Peter. *Marek*, s. 462.

185 Srov. Mk 2,7; 3,27; 5,3; 9,3.22–23.28–29; 10,26; 15,31.

Mk 8,5

Tento druhý příběh o nasycení se značně podobá příběhu prvnímu, nicméně jak jsme již uvedli výše, jsou tu nějaké rozdíly: například toto nasycení probíhá bez předchozí výzvy, aby se učedníci podívali (6,38c). Ježíš se tak hned sám zeptá na počet chlebů a učedníci mu také ihned podají přesný údaj¹⁸⁶. Dále můžeme uvést, že v prvním příběhu apoštolové sesbírali plných 12 košů zbytků, což, jak bylo uvedeno, může symbolizovat 12 kmenů Izraele. Ale zde se setkáváme se 7 koši zbytků, pro které, jak říká Strauss¹⁸⁷, nemáme přímé symbolické vysvětlení. Jen dodává, že žádný pokus o hlubší výklad „sedmičky“ tu nedává příliš smysl. Pravděpodobně nejlepší je vyhnout se alegorizaci a přijmout číslo v nominální hodnotě. To je posíleno i obecným odkazem na „pár ryb“ ve v. 7.

Naopak jiní autoři považují sedmičku za číslo oblíbené nejen v Bibli, ale na celém Blízkém východě. Tedy mají za to, že číslo „sedm“ „může znamenat pohany jako v sedmi přikázáních smlouvy uzavřené Noem (Gn 9,4–7), k tomuto tvrzení se také přiklání Pesch¹⁸⁸, sedm helénistů vybraných ve Skutcích (6,3), sedm církví ve Zj 2–3 nebo sedm pohanských národů Kanaánu (Sk 13,19; Dt 7,1)“¹⁸⁹. P. Dubovský se též přiklání k paralele s Noem a se sedmičlenným kolegiem helénského společenství ze Skutků 6,3¹⁹⁰. Augustin¹⁹¹ v čísle sedm vidí různé činnosti Ducha Svatého a v obraze čtyř tisíc lidí obraz církve, kde sedm zbylých košů představuje dokonalost církve.

Mk 8,6

Oproti prvnímu nasycení je zde jen jednoduše řečeno, že „nařídil tedy zástupům usednout na zem“ (Mk 8,6). Není tu tak žádná zmínka o zelené trávě či vojenském rozdělení se na skupinky po stovkách a padesátkách, jak tomu bylo u prvního nasycení, ale ani narážky na mesiánskou hostinu, jako v 6,39–40, což jsme popisovali výše. Všimněme si i souslednosti sloves, která jsou v této kapitole: „vzal“, „vzdal díky“, „lámal“, „dával“ oproti prvnímu nasycení, kde můžeme číst: „vzal“, „vzhlédl“, „požehnal“, „lámal“ a „dával“. Tyto úkony jsou paralelní k 6,41, ale s následujícími rozdíly. Mk 8,6 vynechá vzhlednutí k nebi, jak tomu bylo v 6,41 a užije slovo

186 Srov. PESCH, Rudolf. *Das Markusevangelium I*, s. 403.

187 Srov. STRAUSS, Mark L. *Mark*, s. 333.

188 Srov. PESCH, Rudolf. *Das Markusevangelium I*, s. 403.

189 DONAHUE, John R. – HARRINGTON, Daniel J. *Evangelium podle Marka*, s. 254.

190 Srov. DUBOVSKÝ, Peter. *Marek*, s. 463.

191 Srov. Augustin, *Sermones* 95,2: PL 38, 581.

εὐχαριστήσας („děkovat“, „vzdát díky“, „být přijímán s vděčností“) místo εὐλόγησεν („chválit“, „velebit“, „žehnat“, „zahrnout požehnáním“).

Právě ze slova εὐχαριστήσας v 8,6 pochází výraz eucharistie. Též uspořádání sloves v tomto verši je velmi podobné jako v Markově podání Poslední večeře (14,22¹⁹²). P. Dubovský¹⁹³ tuto část komentuje tak, že sloveso εὐχαριστήσας je použito i o zmínce Poslední večeře u L 22,19 a v 1K 11,24. Dále ale také říká, že Marek používá velmi podobné sloveso εὐλογέω, jak bylo uvedeno výše, nicméně má velmi podobný význam jako εὐχαριστέω. Také upozorňuje na jejich společný základ odvozený z hebrejského kořene *b-r-k*. A to, že tu máme dvě odlišné zprávy o nasycení, vysvětluje tak, že mohly být i různé varianty v podání Poslední večeře. Ale také dodává, že v Novém zákoně jsou ve smyslu stolování tato dvě slova záměnná. Dále odkazuje na apoštola Pavla, který je jediným svědkem, že denní modlitba v helenistické židovské době byla označovaná slovem εὐχαριστέω¹⁹⁴. Můžeme tak zde vidět také paralelu lámání chleba s lámáním Božího slova¹⁹⁵.

Někteří autoři¹⁹⁶ v tomto vidí blízkost k pavlovské tradici (1K 11,23–24), což může odrážet formulace, kterou se žehnolo v pohanských církvích. Tento výklad by lépe zapadal do celkového kontextu Markova poselství pohanům, jak bylo řečeno výše. V tomto případě zde chybí požehnání chleba. Místo požehnání a lámání chleba tady Ježíš vzdá díky, láme a potom požehná rybu. Lámání a distribuce chleba má dle Strausse¹⁹⁷ eucharistické konotace podobné těm v prvním nasycení. Poukazuje na to, že ryby jsou tu prezentovány skoro jako vzpomínka; možná, aby priorita eucharistické obraznosti byla spojena s chlebem. Markovo vyprávění o Poslední večeři užívá stejného jazyka, až na to, že zaměňuje výraz „požehnal“ za jeho ekvivalent „vzdal díky“. Tento rozdíl je pouze stylistický, poněvadž požehnání a vzdání díky jsou prakticky synonyma.

P. Dubovský¹⁹⁸ se domnívá, že učedníci rozdělející chleba jsou odkazem na ty, kdo předsedají při slavení eucharistie a lidem podávají tělo Ježíše Krista. Upozorňuje též na

192 Srov. Mk 14,22: „Když jedli, vzal chléb, požehnal, lámal a dával jim se slovy: ‚Vezměte, toto jest mé tělo.‘“

193 DUBOVSKÝ, Peter. *Marek*, s. 463.

194 Srov. Ř 14,6; 10,30; 1Tm 4,3–4.

195 Srov. Augustin, *Sermones* 95,1: PL 38, s. 581.

196 Srov. DONAHUE, John R. – HARRINGTON, Daniel J. *Evangelium podle Marka*, s. 255.

197 STRAUSS, Mark L. *Mark*, s. 333.

198 Srov. DUBOVSKÝ, Peter. *Marek*, s. 464.

srovnání s Matoušem¹⁹⁹, kde je též funkce apoštolů výlučná. Jen u Jana učedníci nemají žádnou úlohu. A tak jsme zde svědky toho, že „[k]do si myslel, že nemá nic, má nyní chléb, který ustavičně přijímá a dává...“²⁰⁰. Ježíš tímto gestem ukazuje, že potřebuje lidi, kteří budou rozdávat jeho dary.

Mk 8,7

V tomto verši je použito sloveso εὐλογήσας („chválit“, „velebit“, „žehnat“, „zahrnout požehnáním“), což naopak v prvním vyprávění o nasycení chybí. Je tu užita židovská forma tohoto slovesa – to může svědčit o redakčním zásahu se snahou přiblížit oba popisy nasycení²⁰¹.

Někteří komentátoři tento verš považují za vsuvku, kde se toto nasycení podobá prvnímu v 6,32–44²⁰². Fausti tvrdí, že „ryby jsou zmíněny zvlášť, aby se zdůraznilo eucharistické hledisko“²⁰³.

Mk 8,8

Vidíme zde podobu s prvním vyprávěním, kde také učedníci rozdělují jídlo a sbírají zbytky. Nicméně se ale tato vyprávění liší slovy, které celý zázrak uzavírají: v prvním cyklu nasycení máme uvedeno, že „jedli všichni a nasýtli se.“ (Mk 42), ale u druhého nasycení je uvedeno pouze „jedli a nasýtli se“ (Mk 8,8) a také dovětek, že by na zpáteční cestě padli vysílením (8,3). Fausti²⁰⁴ tuto část komentuje tak, že Ježíš splnil lidem, co si přáli, tak jako Izraelitům na poušti. Ale též říká, že jen Ježíš může dát pokrm, po kterém člověk nezemře, na rozdíl od obyčejného jídla, které vede k hladu, a tedy ke smrti. Můžeme zde také pozorovat paralelu s Knihou moudrosti:

„Svůj lid jsi naopak nasýtil pokrmem andělů; aniž se museli namáhat, poskytovals jim hotový chléb z nebe, přinášející plné uspokojení a vyhovující každé chuti. To, cos jim daroval, ukázalo tvůj láskyplný vztah k tvým dětem, splňovalo přání toho, kdo to přijímal, a měnilo se podle jeho libosti“ (Mdr 16,20–21).

Dále je dobré si povšimnout, že ve druhém nasycení je sesbíráno „sedm košů“, což se shoduje s počtem chlebů před zázrakem (8,5). Naopak u prvního nasycení odpovídá

199 Srov. Mt 14,19; 15,36.

200 Srov. FAUSTI, Silvano. *Nad evangeliem podle Marka*, s. 198.

201 Srov. DONAHUE, John R. – HARRINGTON, Daniel J. *Evangelium podle Marka*, s. 255.

202 Srov. DUBOVSKÝ, Peter. *Marek*, s. 464.

203 Srov. FAUSTI, Silvano. *Nad evangeliem podle Marka*, s. 198.

204 FAUSTI, Silvano. *Nad evangeliem podle Marka*, s. 198.

počet košů se zbytky počtu apoštolů, kteří je sbírali. Strauss²⁰⁵ říká, že číslo nemá jasný symbolický význam a nejspíš jen naznačuje hojnost, která přechází do nadbytku.

P. Dubovský²⁰⁶ zde poukazuje na fakt, který již byl zmíněn výše, tedy že číslo sedm může být chápáno jako sedm přikázání Noeho, či že mohou reprezentovat sedm helenistických diakonií. Nicméně dodává, že obhajoba těchto symbolů se jen těžko dokáže. Připouští ale i možnost vidět číslo sedm jako číslo plnosti v kontextu stvoření světa (Gn 7,37). Též poukazuje na symbol ve Zjevení, kde číslo sedm má eschatologický ráz soudu (sedm pečeti, sedm číší, sedm polnic), ale i eschatologickou milost (sedm svědků, sedm hvězd, sedm církví, sedm Božích duchů). Dodává, že Zjevení odráží tradici Starého zákona, kde čas před eschatologickým naplněním charakterizuje sedmdesát let²⁰⁷, a nebo 70 týdnů v roce²⁰⁸. Dále uvádí i možnou souvislost se svátkem Pesach, který trvá sedm dní (Ex 12,14), Mojžíš strávil sedm dní na hoře Sinaj před tím, než si vyzvedl Tóru (Ex 24,16).

Mk 8,9

V tomto verši se skrývá podnět pro velké spekulace ohledně počtu nasycených. V prvním zázraku s chleby bylo nasyceno 5000 mužů (nepočítáme ženy a děti), tady se referuje o 4000, což byl pravděpodobně celkový počet přítomných²⁰⁹. Jiní autoři²¹⁰ zde vidí spojitost se čtyřmi světovými stranami. Tento symbol byl prý spojován s pohany. To by pak zapadalo do kontextu evangelia, který byl určen do pohanského prostředí. Povšimněme si řeckého slova ὡς, které lze přeložit „jako, asi“. Což možná znamená, že ani evangelista zřejmě nezná přesný počet nasycených.

P. Dubovský²¹¹ dokládá číslo 4000 v Písmu v následujících případech: 1S 4,2, kde se hovoří, že Filištinci zabili čtyři tisíce Izraelitů; v 1Pa 23,5 se uvádí, že „čtyři tisíce (byly) vrátnými a čtyři tisíce oslavovaly Hospodina na nástroje“; Skutky 21,38 vzpomínají na čtyři tisíce zbojníků, kteří se přidružili k egyptské vzpouře. Patristický komentář²¹² vidí v tomto čísle čtyři evangelia, které sytí hladový lid po Božím slově.

205 STRAUSS, Mark L. *Mark*, s. 333–334.

206 DUBOVSKÝ, Peter. *Marek*, s. 464.

207 Srov. Jr 25,11–12; 29,10; Za 1,12; 7,5.

208 Srov. Dt 9,24.

209 Srov. STRAUSS, Mark L. *Mark*, s. 334.

210 DONAHUE, John R. – HARRINGTON, Daniel J. *Evangelium podle Marka*, s. 255.

211 DUBOVSKÝ, Peter. *Marek*, s. 465.

212 Srov. BÉDA CTHODNÝ, In *Marci evangelium expositio* 2,8,9: CCL 120, 531–532.

Mk 8,10

Mezi časté narativní prvky, které spojují určité celky²¹³, patří zmínka o tom, že „vstoupili na loď“. A v tomto případě to zřejmě nebude výjimka. Může také jít o odhalení nějaké závažné skutečnosti²¹⁴.

Zaměříme nyní svoji pozornost na „příplul do končin dalmanutských“. V různých rukopisech se můžeme setkat s následujícími variantami: magedských, melegadských, magdalských. Někteří autoři²¹⁵ poukazují na fakt, že významnější rukopisy mají $\mu\epsilon\rho\eta$ („končinu, kraj“), přesto u Mt 15,39, ale i u jiných rukopisů v tomto verši je použito řecké $\acute{\omicron}\rho\omicron\varsigma$, nebo $\acute{\omicron}\rho\iota\omicron\nu$ („označená území“). Naopak Dalmanuta je ještě složitější, říkají výše zmiňovaní autoři a poukazují na fakt, že v Novém zákoně je výskyt tohoto slova pouze zde a umístění Dalmanuty i její význam není úplně jasný. U Matouše můžeme číst „magadanské krajiny“, jiné rukopisy pak čtou „magdalské“. Tito autoři říkají, že právě z Matoušova evangelia a rukopisů můžeme vyvozovat lokaci tohoto území, které se nachází někde u severozápadního cípu Galilejského moře. Právě Matoušova varianta „Magdala“ je odvozena z aramejského slova pro „věž“, a tak je možné, že tím bylo označeno takto se nazývající „opevněné město“. Může jít také o odvozeninu aramejského pojmu „zed“, a tím mohlo být označeno nějaké opevněné město v tomto kraji²¹⁶.

G. Dalman²¹⁷ dalmanutské končiny spojuje s Magdalou, která byla před založením Tiberiady Herodem Antipasem nejdůležitějším městem na západním břehu jezera. Uvádí, že byla též známá jako křižovatka cest mezi Nazaretem a Galilejským mořem.

Mk 8,14

Úvodní verš působí skoro až dojmem, že je takto napsán úmyslně, aby upozornil na to, co přijde pak; tedy že srdce apoštolů jsou pořád zatvrzelá a že se zajímají o chleba, i když je Ježíš s nimi na lodi a prožili s ním zkušenost prvního rozmnožení chlebu²¹⁸.

213 Srov. Mk 3,9; 5,21; 6,32; 8,13.

214 Srov. 4,1–9; 4,35–41; 6,45–52; 8,13–21.

215 DONAHUE, John R. – HARRINGTON, Daniel J. *Evangelium podle Marka*, s. 255.

216 Srov. STRANGE, J. F., Dalmanutha. In FREEDMAN, David N. *Anchor Bible Dictionary*. 2. díl.

Citováno in DONAHUE, John R. – HARRINGTON, Daniel J. *Evangelium podle Marka*, s. 255.

217 DALMAN, Gustaf Hermann. *Orte und Wege Jesu*. 3. vyd. Darmstadt: Wissenschaftliche Buchgesellschaft, 1967.

218 Srov. DONAHUE, John R. – HARRINGTON, Daniel J. *Evangelium podle Marka*, s. 261.

I když je v tomto verši nevyjádřený podmět, zcela jistě jsou zde myšleni apoštolové. Strauss ve své monografii²¹⁹ tento verš komentuje tak, že chléb, který s sebou mají, je zřejmě malý bochník, který byl pro každého jeden na oběd. Z textu ale vyplývá, že tento bochník měli jen jeden. Uvádí, že jsou k tomu různá vysvětlení. Jedni myslí, že tím jedním bochníkem je myšlen Ježíš. Toto tvrzení má základ v christologickém soustředění se na přítomný čas, ale i proto, že se Ježíš identifikuje jako chleba v eucharistických slovech při poslední večeři. Někteří autoři se také přiklání k vysvětlení z kapitoly 14,22, kde Ježíš prohlásí o chlebu: „toto jest mé tělo“. Jiní badatelé²²⁰ uvádí, že tu může být souvislost s Ježíšovým příkazem, aby si nic nebrali na cesty (6,8). Pokud ale nešlo o misijní cestu, pak zmínka o opomenutí chleba postrádá nějaký podstatný smysl. Marcus²²¹ píše, že se tato pasáž může zdát podobná s Mk 4,35–41, kde čteme též o strachu učedníků, kteří byli ve zmltající se loďce na moři. Ale vzápětí dodává, že úzkost učedníků je zbytečná. Vždyť přeci mají s sebou v loďce Ježíše – ta by mohla být symbol církve. Marek ale většinou nepoužívá tak alegorické symboly a v tomto kontextu je jen pár ukazatelů na tak symbolický význam. Také by se to naprosto rozcházel s myšlenkou „kvasu Heroda a farizeů“, což je primární pointou tohoto příběhu. I jiní autoři²²² nesouhlasí s tímto výkladem. Hlavním důvodem tedy je to, že se z jednoho bochníku nenají dvanáct apoštolů.

Mk 8,15

Ježíš zde důrazně varuje apoštoly před „kvasem farizeů“. Sloveso „varovat“ naznačuje, že Ježíšovo napomenutí má velmi závažný obsah. V řečtině je toto v textu vyjádřeno hned dvěma imperativy sloves za sebou ὁρατε („vidět“, „dívat se“, „střežit se“, „chránit se“), βλέπετε („dívat se“, „přihlížet“, „vidět“, „mít se na pozoru“, „dávat si pozor“). „Kvas“ je malé množství těsta, které zbylo z minulého týdne a míchalo se s novým těstem, aby chléb nakynul²²³. V Bibli má někdy pozitivní, někdy negativní význam²²⁴. Často je však užíván jako symbol hříchu nebo zla²²⁵. Ze Starého zákona

219 STRAUSS, Mark L. *Mark*, s. 344.

220 DONAHUE, John R. – HARRINGTON, Daniel J. *Evangelium podle Marka*, s. 261.

221 Srov. MARCUS, Joel. *Mark 1-8: A new translation with introduction and commentary*. New York: Doubleday, 2000, s. 510.

222 GUELICH, Robert A. *Mark 1-8: 26*. Word Biblical Commentary 34A. Nashville: Thomas Nelson, 1989, s. 421; GUNDRY, Robert H. *Mark: A Commentary on His Apology for the Cross*. Grand Rapids: Eerdmans, 1993, s. 410–411; FRANCE, R. T. *The Gospel of Mark: A Commentary on the Greek Text*. Grand Rapids: William B. Eerdmans, 2002, s. 315 n. 19.

223 Srov. STRAUSS, Mark L. *Mark*, s. 344–345.

224 Srov. Mt 13,33, par. L 13,21.

225 Srov. Mt 16,6–8; 1Kor 5,6; Gal 5,9.

víme, že při svátku nekvašených chlebů musel být kvas odstraněn z domu a pokud jej někdo jedl, byl vyhoštěn z Izraele²²⁶. Kvas totiž může za to, že se chleba kazí. Je tedy na jedné straně nezbytný, ale na straně druhé může být symbolem zkaženosti. Kvas se také stal symbolem šířící se moci hříchu²²⁷.

Z textu se nedozvíme, jaký kvas Marek zamýšlel. Ale v paralelním čtení u Matouše, který odkazuje na chléb farizeů a saduceů, to identifikuje jako „jejich učení“²²⁸. A Lukáš, který se zmiňuje pouze o farizejích, to nazývá jejich pokrytectvím²²⁹. Toto nařízení se také pojí s útekem z Egypta, kdy Izraelité zemi opouštěli ve spěchu a nebyla možnost v těchto podmínkách připravit chleba, protože kynutí těsta vyžaduje čas, který neměli.

Pesch²³⁰ říká, že obrazným slovem „kvas“ se podle všeho míní ne učení²³¹, ale způsob myšlení²³²; jedině tak se může obraz vztahovat na farizeje a herodovce. Jaký byl asi původní smysl tohoto varování před vlivem farizeů a herodovců v ústech historického Ježíše? Dost pravděpodobné je toto řešení: Ježíš varuje před farizejskými davidovsko-politickými představami o Mesiáši, stejně jako před politickými ambicemi herodovců.

Strauss²³³ též poukazuje na skutečnost, že zmínka o Herodovi na tomto místě je velmi zvláštní, a toto tvrzení opírá o paralelní místa u Matouše a Lukáše, kde spojení kvasu s Herodem není. Říká, že farizejové a Herodes mají jen málo společného. Avšak jednou z těchto věcí může být například jejich touha po znamení; i když ta je u Heroda méně zjevná. U Matouše (16,6) je výraz zjemněn na „Hleďte se mít na pozoru před kvasem farizeů a saduceů!“. U Marka to tak může být snaha o úmluvu farizeů a herodovců, že zabijí Ježíše (3,6) a nebo to, jak Herodes Ježíšovi neporozuměl (6,14–16). A právě tato neporozumění může pak připravit čtenáře k neporozumění apoštolů při rozmnožení chleba²³⁴.

226 Ex 12,14–20.

227 Srov. 1K 5,6; Gal 5,9.

228 Srov. Mt 16,11–12.

229 Srov. L 12,1.

230 PESCH, Rudolf. *Das Markusevangelium I*, s. 413.

231 Srov. Mt 16,12: *apo tés didachés*.

232 Srov. L 12,1: *hétis estin hypokrisis*.

233 STRAUSS, Mark L. *Mark*, s. 345.

234 Srov. DONAHUE, John R. – HARRINGTON, Daniel J. *Evangelium podle Marka*, s. 261–262.

I jiní autoři²³⁵ mluví o této zmínce farizeů jakožto o narážce na jejich touhu po znamení, která pramení ze struktury perikopy. Je až nápadné, jak je tomuto verši blízka právě ona zmínka žádosti o znamení. To, jak farizeové touží po znamení, která by ověřila Ježíšovo oprávnění a pravdu evangelia, je nebezpečím, před kterým se musí varovat²³⁶. Pesch²³⁷ říká, že není jisté, zda Marek „kvas Herodovců“ sám doplnil, nebo zda – což je pravděpodobnější – jej již přejal z tradice Ježíšových slov. Tyto domněnky musí zůstat otevřené. Každopádně Marek myslí typologicky; vidí v učednících reprezentanty křesťanské obce, která varování a napomenutí potřebuje, a zdůrazňuje, že „tím jedním chlebem (v. 14b), který oni sami potřebovali a který Židům i pohanům postačuje, je Ježíš Kristus sám, Syn člověka, který jde na smrt za všechny“²³⁸. Tento jeden chléb měl učedníkům stačit.²³⁹

Pesch²⁴⁰ dále říká, že ptáme-li se po společném jmenovateli, který lze uvést pro farizeje i herodovce, pak narazíme na politické ambice, které cílily k židovskému státu. Ježíšovo varování lze tak považovat za pozitivní odkaz k bezpodmínečnému zaměření na vládu Boží (jak se ukazuje v Ježíšově výkladu). I když smysl Ježíšova varování není s jistotou určen, není žádný důvod pochybovat o historické věrohodnosti podání a o pravosti Ježíšových slov. Situační podmět a výrok nepůsobí ve volném vztahu (klíčová slova „chléb“ a „kvas“) smyšleně. Je-li výše uvedený pokus o určení smyslu Ježíšova varování přesvědčivý, pak je text důležitým dokumentem, který dokládá, že se Ježíš pokoušel učinit učedníky odolnými vůči vlivu davidovsko-politických obrazů Mesiáše.

Strauss²⁴¹ dále uvádí, že jiní autoři zase v kvasu vidí nebezpečí nacionalismu a násilných politických ambicí. U tohoto by se ale dalo čekat, že prořímský Herodes bude pravým opakem zelotů a ostatních protiřímských skupin. Farizejové (i když určitě nebyli apolitičtí) neobhajovali násilné revoluce. Kvas se dá nejpravděpodobněji identifikovat jako nepřátelství k Božímu království a nerozpoznání identity Krista. To můžeme říci jak u Heroda, tak u farizeů. Kvas Heroda je možné interpretovat jako

235 DONAHUE, John R. – HARRINGTON, Daniel J. *Evangelium podle Marka*, s. 262.

236 Srov. 1K 1,22–23.

237 PESCH, Rudolf. *Das Markusevangelium*, s. 414.

238 Volný překlad K. Kertelge, s. 172 In PESCH, Rudolf. *Das Markusevangelium I*, s. 413.

239 Srov. Mk 8,31; 10,45; 14,24.

240 PESCH, Rudolf. *Das Markusevangelium I*, s. 413.

241 STRAUSS, Mark L. *Mark*, s. 346.

varování před rozpolceností, která nechala popravit nevinného člověka²⁴². Je nutno zopakovat, že i Marek sám nechává zmínku o kvasu nevysvětlenou, možná aby podpořil Ježíšova přirovnání požadující „oči k vidění a uši k slyšení“²⁴³. To by zapadalo do příběhu, který následuje; kde jsou učedníci viněni ze stejné slepoty k tajemstvím Božího království, jako byli předtím farizeové (4,11–12). Nicméně je ale třeba říci, že u Marka jsou farizeové častými Ježíšovými oponenty, kteří kritizují hlavně skutky Ježíše Krista²⁴⁴.

Patristický komentář²⁴⁵ uvádí, že kvas farizeů znamená, když člověk upřednostní lidské tradice před Božím zákonem, a nebo když na jedné straně káže o Božím zákoně a na straně druhé mu životem protirečí. A tak kvas Heroda vysvětluje jako pokoušení Pána tím, že nevěřím v jeho učení ani v jeho skutky.

Mk 8,16

V tomto verši si všimněme slova *διελογίζοντο* („uvažovat“, „přemýšlet“, „rozmlouvat“, „hovořit“). Marek toto slovo ve svém sepsání evangelia používá sedmkrát, většinou s negativním zabarvením, kde znamenalo přímo hádat se, či spolčovat se (8,16–17; 9,33)²⁴⁶. Strauss²⁴⁷ zde vidí právě význam hádat se a říká, že čas zde může být použit jako stále trvajícím („pokračovali v hádání“), nebo počátečním („začali se hádat“). V prvním případě by se učedníci již hádali o chlebu a ignorovali u toho Ježíše, který by jim poskytoval duchovní metaforu o kvasu. Druhý případ se však zdá více pravděpodobný, když se Ježíšovy námitky ve v. 17 ukážou jako odpověď na jejich nechápavost. Učedníci berou jeho podobenství o kvasu jako kritiku jejich neúspěšného pokusu o přinesení chleba a začnou se hádat, či je to chyba (Mt 16,12). Ironické na tom je, že metafora slepoty k věcem Božího království se právě zde stává realitou v neschopnosti učedníků tuto metaforu pochopit.

V tomto verši je také použito sloveso *διελογίζοντο*, jehož významy jsou: „uvažovat“, „přemýšlet“, „rozmlouvat“, „hovořit“. Z toho někteří autoři²⁴⁸ usuzují, že Marek často

242 Srov. DUBOVSKÝ, Peter. *Marek*, s. 476.

243 Mk 4,11–13; 7,17; 16,9–10.

244 Srov. Mk 2,16.18.24; 3,1–6; 7,1–5.

245 Srov. BÉDA CTIHODNÝ, In *Marci evangelium expositio* 2,8,15: CCL 120, 533.

246 Srov. STRAUSS, Mark L. *Mark*, s. 345.

247 STRAUSS, Mark L. *Mark*, s. 345.

248 Srov. DONAHUE, John R. – HARRINGTON, Daniel J. *Evangelium podle Marka*, s. 262.

své čtenáře uvádí do znalosti soukromých myšlenek, tedy že čtenář nahlédne do myšlení apoštolů²⁴⁹. Což vyplývá z následujícího překladu: „uvažovali mezi sebou“.

Mk 8,17

Všimněme si v textu sloves *οὐκ οἴσθε* („nerozumíte“) a *οὐκ ἐπίστευετε* („nechápete“). Někteří autoři²⁵⁰ říkají, že tato slova znamenají spíše „uznat“ či „uchopit“ a že ve Starém zákoně jsou často poznání a porozumění darem od Boha. Ty pak sídlí v srdci člověka (Iz 6,9–10). Dále upozorňují na to, že je možné vidět paralelu s 4,10–12, kde se píše o těch, kteří hledí, ale nevidí, a o těch, co poslouchají, ale nechápou. Podle výše zmíněných autorů tato slovesa též propojují vyprávění o prvním nasycení, kde apoštolové také nechápou, jak lze nasytit tolik lidí z tak malého množství chleba a ryb (6,52). I to se děje na lodi, stejně jako v tomto verši. Také v tomto vyjádření vidí podtext Ježíšových slov s konotací „nerozumíte ani po tom, co všechno jsem učinil?“²⁵¹ Je také možné tuto dvojici sloves chápat v paralele s Iz 40,21²⁵² a 40,28²⁵³, kde je kontext velmi podobný s Markem, protože oba vypovídají o Boží suverenitě.

Ježíš se ptá káravě učedníků, proč si dělají starosti z nedostatku chleba; řecké slovo *διαλογίζεσθε* dostává nyní – jako i na jiných místech (srov. 2,6.8) – negativní akcent. Starost o chléb²⁵⁴ se relativizuje²⁵⁵. Je tu též použita řecká částice *οὐπω*, kterou lze přeložit jako „ještě ne“, tedy se jedná o stejné slovo jako ve v. 21 a odkazuje na budoucnost, že to apoštolové jednou všechno pochopí.

Strauss²⁵⁶ upozorňuje na to, že když byl Ježíš s učedníky na lodi, dalo by se předpokládat, že spíše než „zpozoroval“, co říkali, to prostě slyšel. A také dodává, že sloveso „věděl“ tam ale jednoduše znamená, že dával pozor na jejich konverzaci a že zde Ježíš pronáší řadu pěti rétorických otázek, které všechny odkazují na nedostatek duchovního citění učedníků. Tou první je nekritizuje za hádky, ale za nepochycení duchovního podtextu v podobenství o kvasu. Druhá otázka poukazuje na nedostatek duchovního citění: „Stále jste nepochopili? Stále nerozumíte?“ Stejnou dvojitou otázku

249 Srov. Mk 2,6–8; 5,28; 6,29; 9,34; 10,41.

250 DONAHUE, John R. – HARRINGTON, Daniel J. *Evangelium podle Marka*, s. 262.

251 DONAHUE, John R. – HARRINGTON, Daniel J. *Evangelium podle Marka*, s. 262.

252 Iz 40,21: „Což o tom nevíte? Což jste neslyšeli? Neoznámili vám to už na počátku? Což nechápete, kdo položil základy zemi?“

253 Iz 40,28: „Cožpak nevíš? Cožpak jsi neslyšel? Hospodin, Bůh věčný, stvořitel končin země, není zemdlený, není znavený, jeho rozumnost vystihnout nelze“.

254 Srov. Mt 6,25–34; L 12,22–32.

255 Srov. PESCH, Rudolf. *Das Markusevangelium I*, s. 412–413.

256 STRAUSS, Mark L. *Mark*, s. 346.

položil v 7,18, ta se opět týkala toho, že učedníci nerozuměli jeho podobenství. Třetí otázkou míří ještě dále. Jestli neporozumění považuje za ignoranci a zatvrzení srdce, má za následek odvrácení se od poznané pravdy.

ČEP překládá „je vaše mysl zatvrzelá“, nicméně v řečtině je užito slovo καρδιαν, tedy singulár slova srdce. V řečtině to poukazuje na „jednomyslné nepochopení ze strany učedníků“²⁵⁷. „Zatvrzelé srdce“ se ale objevuje i ve Starém zákoně jako vědomá neochota vnímat Boží znamení, tedy hlavně například u faraona²⁵⁸ a Izraele²⁵⁹. V tomto kontextu to pak může vyznívat jako největší kritiku apoštolů.

Mk 8,18

Ve v. 18 je třeba si také všimnout této výtky: „Oči máte, a nevidíte, uši máte, a neslyšíte“ (Mk 8,18), což je velmi podobná citace z Jeremiáše nebo Ezechiela²⁶⁰: „Oči mají a nevidí. Uši mají a neslyší.“ (Jr 5,21). Ale je tu i velká podoba s Izaiášem:

„Odpověděl: „Jdi a řekni tomuto lidu: „Poslouchejte a poslouchejte, nic nepochopíte, dívejte se, dívejte, nic nepoznáte.“ Srdce toho lidu obal tukem, zacpi mu uši, zalep mu oči, aby očima neviděl, ušima neslyšel, srdcem nepochopil, neobrátil se a nebyl uzdraven.“ (Iz 6,9–10)

Marek pak používá velmi podobný text, jak jsme již zmínili výše:

„Když byl o samotě, vyptávali se ho ti, kdo byli s ním spolu s Dvanácti, co znamenají podobenství.“ Řekl jim: „Vám je dáno znát tajemství Božího království; ale těm, kdo jsou vně, je to všecko hádankou, aby hleděli a hleděli, ale neviděli, poslouchali a poslouchali, ale nechápali, aby se snad neobrátili a nebylo jim odpuštěno“ (Mk 4,10–12).

Tuto výtku říká Ježíš apoštolům ve chvíli, kdy jsou velmi markantně popsány jeho činy, které „vyvolaly nadšené chvály a ovace, jež učedníci mohli jen stěží přeslechnout“²⁶¹, ale zároveň tento text (oči – uši – srdce) stojí bezprostředně před zázrakem uzdravení slepého a hluchého. Ježíš tak chce možná učedníkům ukázat, že člověk je omezený a je třeba, aby se plně spolehl na Boží pomoc²⁶².

257 DONAHUE, John R. – HARRINGTON, Daniel J. *Evangelium podle Marka*, s. 262.

258 Srov. Ex 10,1.20.27; 11,10; 14,8.

259 Srov. například: Ez 3,7; 11,19.

260 Ez 12,2: „Lidský synu, bydlíš uprostřed vzpurného domu. Mají oči k vidění, ale nevidí, mají uši k slyšení, ale neslyší. Jsou dům vzpurný.“

261 DONAHUE, John R. – HARRINGTON, Daniel J. *Evangelium podle Marka*, s. 262.

262 Srov. DUBOVSKÝ, Peter. *Marek*, s. 477.

Ježíš se též apoštolů ptá, zda si již „nepamatují“ první ani druhé nasycení. Učedníci si vzpomínají (8,20), ale přesto neporozumění trvá, protože je „hlubší, než jen otázka chleba“²⁶³.

Mk 8,19–20

Pesch²⁶⁴ říká, že pro připomenutí zázraků nasycení (ve v. 20a je zkráceně formulován výsledek druhého nasycení) používá Marek výraz „αρτους εκλασα“ od slovesa κλάω („lámat chléb“) a opírá se tak o „αρτον κλωντές“ též od slovesa κλάω²⁶⁵; výraz, který v křesťanské tradici označuje slavení eucharistie²⁶⁶. Zázraky nasycení mají odkazovat také k eucharistickému nasycení Židů a pohanů.

Strauss²⁶⁷ upozorňuje na to, že Ježíš zde doplňuje pět rétorických otázek ještě dalšími dvěma klasickými, tedy těmi, které vyžadují odpověď. Tyto otázky opakují informace z předchozích dvou nasycení (nejen čísla, ale i výrazy pro slovo „košík“). Ježíš se paradoxně vrací k tématu prostých chlebů, aby posílil své tvrzení, že chléb, o kterém mluví, není prostým chlebem. A jde ještě více do hloubky. Ježíšova otázka má připomenout enormní množství nasycených lidí. A odpověď, kterou hledá, je množství zbytků. Jak už je uvedeno výše, tato čísla mohou být symbolická. Ať už jsou nebo ne, Marek klade důraz především na větší porozumění a víru. Jestli je Ježíš schopen tak bohatě poskytnout jídlo pro všechny, proč se učedníci bojí nedostatku? A především, proč jsou tak posedlí světskými starostmi, když jim ukázal přítomnost a sílu Božího království? Jeho otázka má christologický a eschatologický význam. Svými zázraky poukázal na svou autoritu jakožto Mesiáše a Syna Božího; pointu, která zanedlouho vyjde najevo v Petrově vyznání. Připomenutím nadbytku chleba v pustině ukazuje na své poslání jako hostitele při mesiášské hostině, toho, který „inauguruje“ Boží království.

Podobně mluví i jiní autoři, kteří říkají, že „slovo ‚plný‘ zde a ve v. 20 zdůrazňuje bohatý výsledek zázraku a zároveň umocňuje nechápavost učedníků“²⁶⁸.

263 DONAHUE, John R. – HARRINGTON, Daniel J. *Evangelium podle Marka*, s. 262.

264 PESCH, Rudolf. *Das Markusevangelium I*, s. 414.

265 Srov. Sk 2,46; 20,7; 1K 10,6.

266 Srov. Sk 2,46; 20,7; 1K 10,6.

267 STRAUSS, Mark L. *Mark*, s. 347.

268 DONAHUE, John R. – HARRINGTON, Daniel J. *Evangelium podle Marka*, s. 262.

Mk 8,21

Podle Strausse²⁶⁹ tato poslední rétorická otázka („Ještě nerozumíte a nechápete?“), která téměř doslova opakuje otázku z v. 17, včetně výrazu οὐπω („ještě ne“), s ní spolu tvoří rámec pro všechny ostatní otázky vyslovené mezi nimi. I když perikopa končí slovy „Ještě nerozumíte a nechápete“, Ježíš tím nenaznačuje, že je všechno ztraceno. Ten fakt, že to jsou spíše otázky než oznámení, spolu se spojením „ještě“ otevírá možnost, že jednoho dne rozumět budou. Markovi čtenáři jsou si jistě vědomi, že apoštolové si jako vůdci rané církve vedli úspěšně, ale nesmíme záměrně přehlížet vážnost Ježíšova kázání. Učedníci jsou prezentováni tak trochu jako balancující na pokraji slepoty, kterou se vyznačovali hlavně farizejové. V následujících kapitolách nadále ukazují svou pýchu, sebestřednost a nedostatek duchovního cítění.

Pesch²⁷⁰ vidí ve vyhrocení nepochopení učedníků, že Marek buduje přechod k úryvku 8,27 – 10,52, který nově pojímá téma nepochopení učedníků a bojuje tak proti nevěře.

Spojení „ještě nechápete“ (8,21) můžeme také vnímat nejen jako otázku, nýbrž jako výraz Ježíšova zklamání, že po všech těch mocných činech stejně apoštolové nechápou. Vystává zde v řadách posluchačů otázka „zda je opravdu možné Ježíšovi porozumět jen na základě jeho učení a jeho mocných skutků (1,21–28²⁷¹)“²⁷².

5 Poslední večeře (Mk 14,22–25)

22 Καὶ ἐσθιόντων αὐτῶν λαβὼν ἄρτον 22 Když jedli, vzal chléb, požehnal, εὐλογήσας ἐκλασεν καὶ ἔδωκεν αὐτοῖς καὶ lámal a dával jim se slovy: „Vezměte, toto εἶπεν· λάβετε τοῦτό ἐστιν τὸ σῶμά μου. jest mé tělo.“

23 καὶ λαβὼν ποτήριον εὐχαριστήσας 23 Pak vzal kalich, vzdal díky, podal ἔδωκεν αὐτοῖς, καὶ ἔπιον ἐξ αὐτοῦ πάντες. jim ho a pili z něho všichni.

24 καὶ εἶπεν αὐτοῖς· τοῦτό ἐστιν τὸ 24 A řekl jim: „Toto jest má krev, která

269 STRAUSS, Mark L. *Mark*, s. 347–348.

270 PESCH, Rudolf. *Das Markusevangelium II*, s. 415.

271 „Když přišli do Kafarnaum, hned v sobotu šel do synagogy a učil. I žasli nad jeho učením, neboť je učil jako ten, kdo má moc, a ne jako zákoníci. V jejich synagóze byl právě člověk posedlý nečistým duchem. Ten vykřikl: „Co je ti do nás, Ježíši Nazaretský? Přišel jsi nás zahubit? Víím, kdo jsi. Jsi Svátý Boží.“ Ale Ježíš mu pohrozil: „Umlkni a vyjdi z něho!“ Nečistý duch jím zalomcoval a s velikým křikem z něho vyšel. Všichni užasli a jeden druhého se ptali: „Co to je? Nové učení plné moci – i nečistým duchům přikáže, a poslechnou ho.“ A pověst o něm se rychle roznesla všude po celé galilejské krajině.“

272 DONAHUE, John R. – HARRINGTON, Daniel J. *Evangelium podle Marka*, s. 262.

αἷμά μου τῆς διαθήκης τὸ ἐκχυννόμενον zpečet'uje smlouvu a prolévá se za mnohé.
ὕπὲρ πολλῶν.

25 Amen, pravím vám, že nebudu již

25 ἀμὴν λέγω ὑμῖν ὅτι οὐκέτι οὐ μὴ πίω píti z plodu vinné révy až do toho dne, kdy
ἐκ τοῦ γενήματος τῆς ἀμπέλου ἕως τῆς budu pít nový kalich v Božím království.“
ἡμέρας ἐκείνης ὅταν αὐτὸ πίνω καινὸν ἐν
τῇ βασιλείᾳ τοῦ θεοῦ.

5.1 Kontext perikopy

5.1.1 Širší kontext

Čtrnáctou kapitolou vstupujeme do třetí části Markova evangelia, jak jsme již výše uvedli v celkové struktuře. Před touto částí je Ježíšova eschatologická řeč (13,1–37), která v sobě obsahuje úvod včetně předpovědi zkázy chrámu (13,1–4), dále pak soužení konce světa (13,5–23) a druhý příchod Syna člověka (13,24–27). Následuje poučení o fíkovníku (13,28–31) a následně vybízení k bdělosti (13,32–37), přičemž tuto pasáž můžeme označit za přechod k pašijovému vyprávění (13,28–37). Tím končí třináctá kapitola a začíná čtrnáctá.

Čtrnáctou kapitolu můžeme rozdělit na několik celků. První z nich je od prvního verše po jedenáctý, kde je uveden dvojznačný začátek Ježíšových posledních dní. Zde můžeme číst o rozhodnutí velekněží, že se Ježíše lstivě zmocní a zabijí ho (14,1–2). Potom následuje pomazání v Betánii (14,3–9), kdy jsme svědky toho, jak jedna žena rozbila nádobku pravého vzácného oleje z Nardu a vylila ho Ježíši na hlavu. Je i uvedena reakce okolních přihlížejících hostů při hostině, kteří ji za to kárají. Ježíš se jí však zastává. A od 14,10–11 můžeme číst o dohodě Jidáše s velekněžími proti Ježíšovi, že jim ho zradí.

Pro nás je důležitý oddíl od v. 12 až po v. 25. Je to oddíl Ježíšovy poslední večeře s učedníky. Strukturu této části popíšeme podrobněji. Tento oddíl v sobě ukrývá přípravu poslední večeře (14,12–16), potom označení zrádce Jidáše (14,17–21) a text o ustanovení večeře Páně (14,22–25), kterým se budeme podrobněji zabývat později.

Po tomto celku Marek uvádí rozhovor cestou do Getsemane (14,26–31), kde je předpověď Petrova zapření. Dále modlitbu v Getsemane (14,32–42), Ježíšovo zatčení (14,43–52), scénu, jak Ježíš stojí před veleradou (14,53–65), a Petrovo zapření (14,66–72), čímž končí čtrnáctá kapitola.

V patnácté kapitole je pak uveden Ježíš, jak stojí před Pilátem (15,1–15), výsměch vojáků (15,16–20a), ukřižování (15,20b–32), Ježíšova smrt (15,33–41) a Ježíšův pohřeb (14,42–47).

Šestnáctá kapitola uzavírá Markovo evangelium zvěstí o vzkříšení Ježíše (16,1–8), zvěstí setkání Marie z Magdaly a učedníků s Ježíšem a jeho nanebevstoupení (16,9–20).

5.1.2 Bližší kontext

Marek zahajuje Poslední večeři slovy o Ježíšově vydání a končí slovy předpovědi o pádu učedníků. Je to model, který můžeme poprvé nalézt v 8,31, dále v 9,31, a 10,33–34; model o jeho utrpení, který jeho učedníci nepochopí. Doklad starobylé tradice o večeři Páně, která má původ ještě v předmarkovském období, máme zachován v 1K 11,23–26. Tato tradice je dochována ve všech synoptických evangeliích, ale ne ve zcela identické podobě; např. Mt 26,29 je dost blízký Mk 14,22–25, zato v L 22,12–20 najdeme výrazné rozdíly. Při srovnání všech evangelií a Pavlových listů zjistíme, že tu není úplná jednota v údajích o tom, kdy se večeře konala. Synoptici a sv. Pavel ji situují do předvečera Velikonoc, tedy před Ježíšovu smrt. Ale naopak Jan ji umístil do dne příprav (J 13). Jan ale zase neuvádí ustanovení eucharistie. Tento časový posun mohl být způsoben různými kalendáři. Nicméně toto nevíme s jistotou a ani to, jak slavili Velikonoce ostatní Židé žijící mimo Palestinu, protože se jednalo o poutní svátek, který někteří slavili také mimo Jeruzalém²⁷³.

Někteří autoři²⁷⁴ upozorňují na fakt, že kromě Paschy bývaly se slavnostní večeři spojovány také jiné významné příležitosti, jako hostina s několikerým připitkem s vínem, společná přátelská hostina nebo hostina na poděkování. Tvrdí také, že Marek není v popisu některých židovských zvyklostí úplně přesný, třebaže je na některých místech vysvětluje (7,3–4). Proto se prý při rekonstruování Poslední večeře nelze na Markovy údaje úplně spolehnout. Tato část je také dost ovlivněna snahou zdůraznit naplnění Starého zákona, že „Kristus zemřel za naše hříchy podle Písem“ (1K 15,3), ale také je zobrazován jako „trpící“ podle žalmů (Ž 41; 55). Určitou paralelu můžeme pozorovat se Zachariášem 9,9, kde můžeme číst:

„Rozjásěj se, sijónská dcero, dcero jeruzalémská, propukni v hlahol! Hle, přichází k tobě tvůj král, spravedlivý a zachráněný, pokořený, jede na oslu, na oslátku, osličím mláděti.“

273 Srov. DONAHUE, John R. – HARRINGTON, Daniel J. *Evangelium podle Marka*, s. 401.

274 Srov. DONAHUE, John R. – HARRINGTON, Daniel J. *Evangelium podle Marka*, s. 401.

Tento text je velmi podobný triumfálnímu vjezdu Ježíše do Jeruzaléma. U Zachariáše v 11,4 můžeme číst „pas ovce určené k zabítí“. Je to odkaz útoku na pastýře a odsouzení k záhubě a rozptýlení stáda.

Z textu můžeme vyčíst, že Marek tuto večeři považuje za velikonoční večeři i přes absenci zmínky o jedení beránka. Marek tu naopak vyzdvihuje Ježíšova slova a gesta s chlebem a vínem spojená s výkladem jejich významu: tyto skutečnosti se stávají nositeli Ježíšovy pravé přítomnosti, v nichž on sám uzavírá novou smlouvu, která se završí v Božím království. „Slovo a Chléb jsou nejen těsně propojeny: Slovo se stává Chlebem“²⁷⁵. Můžeme tak zde pozorovat povahu smyslu „již“ a „ještě ne“. Ježíš se obětuje teď, pečeti smlouvu. Ale plnost bude až v Božím království. Je tedy zřejmé, že křesťanství je náboženství, které se zakládá na oběti Boha člověku²⁷⁶ a člověk na toto Boží volání odpovídá vírou. „... Jestliže Písma jsou připomínkou toho, co Bůh pro nás učinil, pak eucharistie slaví to, čím se Bůh pro nás stal“²⁷⁷.

Při stvrzování smlouvy během Poslední večeře můžeme také vidět paralelu se smlouvou na Sinaji, která byla zpečetěna krví²⁷⁸. Stejným způsobem bude zpečetěna i tato smlouva s Ježíšem. Poslední večeři je třeba vidět jako oběť, kterou Ježíš vytrpěl za všechny a kterou znovu a znovu zpřítomňujeme při slavení mše svaté. Při ní slavíme Večeři Páně, a ta je „zdroj a vrchol celého křesťanského života“ (*Lumen gentium* 11).

5.2 Text perikopy

5.2.1 Textové poznámky

Vyprávěcí rámec textu rozčleněného do „ritu chleba“ a „ritu kalicha“ je propojen řadou šesti καί a 11 slovesnými formami (z toho 5 participií, ale jen první je v prezentu pro popis průběhu jídla), z toho deset v aoristu²⁷⁹.

Analýzou řecké varianty textu zjistíme, že některé rukopisy ve v. 22 doplňují sloveso φαγετε („jezte“). Může zde jít o harmonizaci s Mt 26,26. Podobně některé rukopisy zpřesňují formulaci ve v. 24 slovíčkem καινός („nové“) „smlouvy“. Důvodem může být

275 FAUSTI, Silvano. *Nad evangeliem podle Marka*, s. 381.

276 Srov. FAUSTI, Silvano. *Nad evangeliem podle Marka*, s. 381.

277 FAUSTI, Silvano. *Nad evangeliem podle Marka*, s. 381.

278 Srov. Ex 24,5–8; Žd 9,19–21; 10,28–30.

279 Srov. PESCH, Rudolf. *Das Markusevangelium II*, s. 354–355.

liturgická harmonizace s L 22,20 a 1K 11,25²⁸⁰. V paralelním textu u Mt 26,28 toto rozšíření neshledáváme.

Slovo πολλῶν ve v. 24 může také znamenat „všichni“. V hebrejštině se takto zdůrazňuje velké množství, ale nevylučuje, že toto velké množství nezahrnuje všechny²⁸¹.

Ve v. 25 je vynechána příslovka οὐκέτι („již ne“), ačkoliv ji některé rukopisy uvádí. Můžeme tak pozorovat harmonizaci těchto rukopisů s Mt 26,29 a L 22,16.18. Některé rukopisy uvádí místo οὐ μὴ πίω („nebudu pít“) konstrukci οὐ μὴ προσθῶ πεῖν, doslova přeloženo „nepřidám více k pití“. Zde jde o semický způsob vyjádření, kde v hebrejštině toto znamená opakovanou činnost. S tímto se lze setkat v LXX a například i u L 20,10²⁸².

5.2.2 Exegeze perikopy

Také tato klíčová perikopa diplomové práce vyžaduje průběžnou exegezi, omezenou na výraznější momenty textu, pod vedením komentátorů uvedených v poznámce²⁸³.

Výše jsme popisovali různé významy slova εὐχαριστέω. Jeden z významů, který byl zmíněn, je oběť. Je to důležité východisko, neboť oběť a Večeře Páně spolu úzce souvisí, protože se vzájemně doplňují.

I v této perikopě můžeme vnímat davidovský rozměr právě díky tomu, jak Ježíš s učedníky stoluje. Podle 2S 9,1–13 a 1Kr 2,7 David uděluje účast u stolu na smluvní věrnosti (chesed) synu Mefibošetovi a synům Barzilaje Gileádského. O tomto faktu svědčí i vyprávění o štědrých hostinách, na které byli Izraelité zváni. Právě davidovské žalmy²⁸⁴ svědčí svými obrazy jídla a pití o Boží péči o lid a o radosti ze společenství s Hospodínem. A dokonce je s obrazem slavnostní hostiny spojena obnova Davidova města²⁸⁵ a smlouvy (Iz 55,1–5). Prorok Ezechiel píše, že úloha pastýře je „pást“ Izraele (Ez 34,23). A neřkuli celý Starý zákon spojuje uzavírání smlouvy se stolováním^{286 287}.

280 Srov. DUBOVSKÝ, Peter. *Marek*, s. 818.

281 Srov. ZERWICK, Max – GROSVENOR, Mary. *A grammatical analysis of the Greek New Testament*. Rome: Biblical Institute Press, 1993, s. 103.

282 Srov. PANCZOVA, Helena. *Vplyv Biblie na kresťanskú latinčinu*, s. 49.

283 DONAHUE, John R. – HARRINGTON, Daniel J. *Evangelium podle Marka*; FAUSTI, Silvano. *Nad evangeliem podle Marka*; PESCH, Rudolf. *Das Markusevangelium II*; STRAUSS, Mark L. *Mark*.

284 Srov. Ž 16,5; 36,8; 65,4 apod.

285 Srov. Iz 23,6–8; Jr 31,12–14.

286 Srov. Gn 26,30; 31,46; Ex 24,11 apod.

287 Srov., BROŽ, Jaroslav. Ustanovení Eucharistie jako obnovení davidovského království v Lukášově díle. In DOKLÁDAL, Pavel (ed.). *Eucharistie – smlouva nová a věčná*. Říčky: Martin Leschinger –

Pesch²⁸⁸ upozorňuje na fakt, že aktéry hostiny jsou vedle Ježíše také učedníci, kteří jsou představeni osobními zájmeny ve všech čtyřech verších jako adresáti, příjemci darů a slov Ježíše. Jsou specifikovány dvě okolnosti: situace při jídle a skutečnost, že všichni pili z jednoho kalicha. Tyto okolnosti patří do jedinečné situace vyprávěného světa.

Mk 14,22

Strauss²⁸⁹ se zabývá vztahem mezi židovskou Paschou a Večeří Páně: měl Ježíš v úmyslu slavit novou Paschu? Rozuměl tomu tak Marek? Ať už se jídlo odehrálo na Velikonoce či nikoli, odpověď na tyto dvě otázky je jistě kladná. Marek se u tohoto jídla opakovaně odkazuje na Velikonoce (12, 14, 16). A jak ukázal Jeremiáš a ostatní proroci, tak hodně faktorů ukazuje tímto směrem:

- lokací je Jeruzalém, ne Betánie. Pascha musí být jedena ve městě,
- toto jídlo je také stejně jako Pascha konzumováno až navečer, nikoli odpoledne (ve všední dny Židé většinou jedli dvě větší jídla – ráno a odpoledne),
- jedlo se vleže – pozice pro hostinu,
- pití vína bylo vyhrazeno pro svátky a bylo charakteristické především pro Paschu,
- fráze „plody vinné révy“ je tradičně užívána pro víno v pesachové bohoslužbě.

P. Dubovský²⁹⁰ uvádí, že i když tento text neobsahuje paschální motiv, přesto je uveden v předešlém textu (14,12–16). Apoštolové při Poslední večeři vnímali Ježíše jako Mesiáše a zároveň Židé Mesiáše při Paschální večeři očekávali. A výše uvedený autor vnímá tuto událost tak, že v tuto noc byli Izraelité osvobozeni a budou od této doby osvobozováni i nadále. Tedy on vidí díky těmto slovům nad chlebem a vínem mesiášskou hostinu. Právě přítomnost těla a krve smlouvy jsou dva způsoby, jak vyjádřit úplné sebedarování Ježíše všem. Právě při rozdávání chleba jej ztotožňuje se svým tělem (1K 10,16). Už tedy Ježíš a prvotní církve pokládali eucharistický chleba a víno za jeden celek.

P. Pokorný²⁹¹ říká, že lámání chleba není samo o sobě symbolický čin, je to něco, jako když dneska chleba krájíme. Pokud šlo o slavnostní večeři, nebyl chleba hlavním

FLÉTNA, 2017s. 28.
288 PESCH, Rudolf. *Das Markusevangelium II*, s. 355.
289 STRAUSS, Mark L. *Mark*, s. 622.
290 DUBOVSKÝ, Peter. *Marek*, s. 822.

jídlem, protože pokud by šlo o Pesach, byl hlavním chodem beránek. Pokud tento text vnímáme jako smlouvu, pak měly obě strany podíl na oběti, která byla Hospodinu přinesena. „Toto jest mé tělo“ naznačuje liturgický ráz – jde o zpřítomnění skutečné oběti, kdy on se stává obětí, přičemž zřejmě počítal již před tím s tím, že jeho smrt přinese dobro ostatním lidem.

M. Limbeck²⁹² říká, že Ježíš vysloveně žehná chléb a chová se tak jako „otec rodiny“. A to, že učedníci řekli na konci zřejmě „Amen“, znamenalo, že tato slova byla pronesena i v jejich jménu a pak teprve Ježíš lámal chléb. Standardně ale poté otec rodiny nic neříká, nicméně Ježíš řekl „Vezměte, toto jest mé tělo“.

Někteří autoři²⁹³ ve slovním spojení „vzal chléb“ vidí paralelu s prvním (6,41) a druhým nasycením (8,6). Avšak rozdíl je v tom, že „vzdal díky“²⁹⁴. Tito autoři také říkají, že ačkoliv se zde píše pouze „chléb“, jednalo se zřejmě o nekvašený chléb. Marek při požehnání chleba užívá participium εὐλογήσας (dosl. „požehnav“). Jak jsme již uvedli výše, požehnání je vzdání díky a chvály Bohu. V židovství se jedná o běžný úkon před jídlem a na konci jídla; stejně tak i to, že hlava rodiny (otec) vzal chléb, „lámal (ho) a dával“ ostatním členům.

Dále je třeba přiznat, že mezi jedno z nejtěžších míst k interpretaci patří „vezměte, toto jest mé tělo“. Výše zmiňovaní autoři jej komentují tak, že „mé tělo“ a „má krev“ jsou způsoby, které vyjadřují sebeobětování Ježíše „za všechny“, jak bylo také výše uvedeno. Říkají, že v aramejštině se nevyskytuje sloveso být, a tudíž původní znění bylo „toto mé tělo“. Avšak v řeckém překladu se nachází sloveso εἶστιν („být“). Některí badatelé říkají, že Ježíš jen poukazoval na chléb, ale jiní to vnímají tak, že řekl: „toto jsem já“. Je třeba zdůraznit, že ačkoliv je použito jen slovo σῶμα („tělo“), a ne σὰρξ („maso“), zahrnuje celého člověka, resp. celou osobu²⁹⁵. Veškerá katolická teologie o transsubstanciaci je rozvinutím těchto slov Ježíše Krista. „Život je jak dech: jestliže ho zadržíš, udusíš se“²⁹⁶. Proto Ježíš dává život, protože láska se chce sdílet s ostatními.

291 POKORNÝ, Petr. *Evangelium podle Marka*. Český ekumenický komentář k Novému zákonu 2. Praha: Centrum biblických studií – Česká biblická společnost, 2016, s. 256.

292 LIMBECK, Meinrad. *Evangelium sv. Marka*, s. 181.

293 DONAHUE, John R. – HARRINGTON, Daniel J. *Evangelium podle Marka*, s. 398.

294 Srov s poznámkou k 14,23 *eulegésas* a *eucharistéas*.

295 Podobně to vysvětluje i DUBOVSKÝ, Peter. *Marek*, s. 823.

296 FAUSTI, Silvano. *Nad evangeliem podle Marka*, s. 383.

Mk 14,23

M. Limbeck²⁹⁷ poukazuje na fakt, že apoštolové museli být udiveni tím, že piji všichni z jednoho kalicha, protože bylo zvykem, že otec rodiny společným pitím z kalicha poctil nějakého člověka a tento člověk měl pak zvláštní podíl na tomto kalichu. Ale rozhodně to nebylo tak, že pili všichni. Nemůžeme znát přesně důvod, ale určitě chtěl Ježíš všem přítomným dát účast na své smlouvě s lidmi, která má být zpečetěna jeho krví. Vidíme zde tedy paralelu s Mojžíšem, který také uzavřel smlouvu s Izraelem.

Pokud pomíneme absenci slova „lámal“, je to velmi podobné vyjádření jako u chleba. Ačkoliv zde není přímo víno zmíněno, vyplývá to z kontextu, protože během velikonoční večeře se celkem čtyřikrát naplňoval kalich vínem a následně se pil²⁹⁸. Klade se zde opět důraz na sebeobětování Ježíše Krista za lidi. Všimněme si i slova εδωκεν („podal“), které je velmi podobné s παραδίδωμι („odevzdat“, „předat“; „nasadit – život“; „zajmout“, „zatknout“; „vydat“, „zradit“; „dát“, „svěřit“; „odevzdat – závazně“, „přikázat“; „učit“). Toto sloveso se užívá také pro Ježíšovu smrt (14,21).

P. Dubovský²⁹⁹ říká, že v tomto verši na sebe bezprostředně navazuje eucharistie chleba a pití z kalicha, tedy tato část není spojována s paschálním slavením jako je ve vv. 14,12–16. V paschální večeři se mezi chlebem a pitím z kalicha jedl beránek, ale Marek toto vynechává. Nicméně zmínka v 1K 11,25³⁰⁰ může navazovat na jedení paschálního beránka. Tedy dodává, že Marek odráží slavení eucharistie v dané obci, kde slavení chleba a vína tvořilo jeden celek.

Mk 14,24

P. Pokorný³⁰¹ říká, že evangelista neříká nic o krvi ve v. 23, ale že bere „kalich“, což může znamenat to, že v Izraeli byla krev nositelka života a její styk s ní byl považován za nečistý. V Bibli znamená podání kalicha sdílení dobrého nebo špatného údělu³⁰². Nicméně zde je kalich jasně spojen se smlouvou, jak bylo uvedeno i výše. Evangelista

297 LIMBECK, Meinrad. *Evangelium sv. Marka*, s. 181.

298 Srov. DONAHUE, John R. – HARRINGTON, Daniel J. *Evangelium podle Marka*, s. 398.

299 DUBOVSKÝ, Peter. *Marek*, s. 823.

300 1K 11,25: Stejně vzal po večeři i kalich a řekl: „Tento kalich je nová smlouva, zpečetěná mou krví; to čiňte, kdykoli budete pít, na mou památku“.

301 Srov. POKORNÝ, Petr. *Evangelium podle Marka*, s. 257.

302 Hněv Hospodina: Jr 25,15; utrpení: Mk 10,38; záchrana, spasení: Ž 116,13; blízkost Boží: Ž 16,5.

Matouš toto místo paralelně chápe jako oběť za odpuštění hříchů, kde dochází ke kombinaci smluvní oběti a oběti za hříchy (Lv 4,3).

P. Dubovský³⁰³ říká, že je zde patrné rozšíření o předmět, tedy na „krev smlouvy“, což navazuje na texty Starého zákona, které o smlouvě hovoří³⁰⁴. Z těchto míst je nejdůležitější zmínka z Exodu, kde Mojžíš bere krev zvířete a kropí jí oltář.

Nominativ participia neutra τὸ ἐκχυννόμενον („prolévá“) upřesňuje, že je to život Ježíše Krista, který se prolévá³⁰⁵; obdobu můžeme číst v prolévání krve u Iz 59,7 a Žl 13,3.

Mk 14,25

P. Pokorný³⁰⁶ v tomto verši vidí narážku na eschatologickou hostinu, která je obrazem nových vztahů. U Lukáše je podobný výrok, ale stojí na začátku perikopy o poslední večeři.

Někteří autoři³⁰⁷ vnímají text „nebudu již pít z plodu vinné révy“ jako půst, který má následující významy: pokání, smutek, přípravy na setkání se svatým, prosebné modlitby a příprava na den Páně. Tito autoři také říkají, že „plod révy“ je obratem pro „víno“ a že doba, kdy je Ježíš se svými apoštoly na zemi, je doba oslavy. Naopak půst nastane v době, kdy bude ženich vzat. A tak půst při večeři je prorocký symbol blízké smrti Ježíšovy. Obratem „Boží království“ může být i myšleno předznamenání ukřižovaného Ježíše jakožto krále.

303 DUBOVSKÝ, Peter. *Marek*, s. 824.

304 Srov. Ex 24,1–8; Jr 31,31; Za 9,11.

305 Srov. DONAHUE, John R. – HARRINGTON, Daniel J. *Evangelium podle Marka*, s. 399.

306 Srov. POKORNÝ, Petr. *Evangelium podle Marka*, s. 258.

307 DONAHUE, John R. – HARRINGTON, Daniel J. *Evangelium podle Marka*, s. 399.

6 Závěr

V úvodu k této práci jsme zmiňovali, jak důležitá je eucharistie v katolické teologii. Primárním zdrojem ustanovení této svátosti je samozřejmě Poslední večeře, ale jak bylo i výše zmíněno, nelze opomenout ani ostatní části Písma, zvláště tedy perikopy o prvním a druhém nasycení v Markově evangeliu.

Ačkoliv jsme uvedli různé názory, přesto se většina badatelů přiklání k tomu, že ve všech těchto třech perikopách jsou jasné paralely s eucharistií v katolickém slova smyslu. Tyto úvahy jsou podloženy jak významem slov, tak i samotným kontextem veršů a paralelních míst u ostatních autorů evangelií.

Je evidentní, že základní slovník použitých řeckých slov odkazuje k Poslední večeři jak pro Židy, tak pohany. Základním motivem je chleba, ale ne jen ten pozemský, ale chléb věčný. Přemýšleli jsme i o významu krve, která pečtila smlouvu. Proto zázračná nasycení a Poslední večeře spolu souvisí, i když možná ne na první pohled. Velmi zřetelně toto potvrzují i výše zmiňovaní církevní otcové, kteří vidí v „lidech z daleka“ ty, kteří jsou v těžkém hříchu, ale přichází ke Kristu, aby je očistil svým slovem a dal jim Boží pokrm, po kterém již nebudou hladovět. A tak jako Izraelité slavili o Velikonocích svobodu díky vyvedení z otroctví Egypta, tak křesťané slaví vyvedení z otroctví hříchu, jehož je eucharistie pevný základ.

7 Seznam zkratk

ČEP Český ekumenický překlad

LXX Septuaginta

Jub Kniha jubileí³⁰⁸

Všechny biblické zkratky jsou uvedeny dle ČEP.

308 SOUŠEK, Zdeněk (ed.). *Knihy tajemství a moudrosti: Mimobiblické židovské spisy, pseudepigrafy*. Praha: Vyšehrad, 1998.

8 Seznam literatury

- ALEXANDER, Pat – ALEXANDER, David. *Průvodce Biblií*. 2. české vyd. Praha: Česká biblická společnost, 2009.
- AUGUSTIN, *Sermones*, Patrologia latina 38.
- BEDA CTIHODNÝ, *Homeliarum evangelii libri II*, CCL 122.
- BEDA CTIHODNÝ, *In Marci evangelium expositio*, CCL 120.
- BERGER, Rupert. *Liturgický slovník*. Praha: Vyšehrad, 2008.
- Bible: Písmo svaté Starého a Nového zákona (včetně deuterokanonických knih): Český ekumenický překlad*. 16. (7. opravené) vyd. Praha: Česká biblická společnost, 2008.
- BLASS, Friedrich – DEBRUNNER, Albert – FUNK, Robert Walter. *A Greek Grammar of the New Testament and Other Early Christian Literature*. Chicago: University of Chicago Press, 1961.
- BROŽ, Jaroslav. Ustanovení Eucharistie jako obnovení davidovského království v Lukášově díle. In DOKLÁDAL, Pavel (ed.). *Eucharistie – smlouva nová a věčná*. Říčky: Martin Leschinger – FLÉTNA, 2017, s. 24–34.
- DALMAN, Gustaf Hermann. *Orte und Wege Jesu*. 3. vyd. Darmstadt: Wissenschaftliche Buchgesellschaft, 1967.
- Dokumenty II. vatikánského koncilu*. MÁDR, Oto (ed.). Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2002.
- DONAHUE, John R. – HARRINGTON, Daniel J. *Evangelium podle Marka*. Sacra pagina 2. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2006.
- DOUGLAS, J. D. (ed.). *Nový biblický slovník*. Praha: Návrat domů, 1996.
- DUBOVSKÝ, Peter. *Marek*. Komentáře k Novému zákonu. 1. zvázok. Trnava: Dobrá kniha, 2013.
- FAUSTI, Silvano. *Nad evangeliem podle Marka: Porozumět Božímu slovu*. Praha: Paulínky, 2007.
- FRANCE, R. T. *The Gospel of Mark: A Commentary on the Greek Text*. Grand Rapids: William B. Eerdmans, 2002.
- FREEDMAN, David N. *Anchor Bible Dictionary*. New York: Doubleday, 1996.
- GUELICH, Robert A. *Mark 1-8: 26*. Word Biblical Commentary 34A. Nashville: Thomas Nelson, 1989.

- GUNDRY, Robert H. *Mark: A Commentary on His Apology for the Cross*. Grand Rapids: Eerdmans, 1993.
- HAHN, Scott. *Kinship by Covenant: A canonical approach to the fulfillment of God's saving promises*. New Haven: Yale University Press, 2009.
- Jeruzalémská bible: Písmo svaté vydané Jeruzalémskou biblickou školou*. Přeložil František X. Halas a Dagmar Halasová. Praha: Krystal OP, 2010.
- LIMBECK, Meinrad. *Evangelium sv. Marka*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 1997.
- MAAG, Victor. *Der Hirte Israels. Schweizerische theologische Umschau*. Bern: Böhler, 1958, s. 2–28.
- MARCUS, Joel. *Mark 1-8: A new translation with introduction and commentary*. New York: Doubleday, 2000.
- MARCUS, Joel. *Mark 8-16. A new translation with introduction and commentary*. New Haven – London: Yale University Press, 2009.
- Nestle Aland Novum Testamentum Graece* [online]. Deutsche Bibelgesellschaft [cit. 2018-05-14]. Dostupné z: <http://www.nestle-aland.com/en/the-28-edition>.
- PANCZOVÁ, Helena. *Vplyv Biblie na kresťanskú latinčinu. Grécizmy a hebrejizmy při používání predložky in*. Trnava: Dobrá kniha, 2002.
- PESCH, Rudolf. *Das Markusevangelium I (Markus 1,1–8,26)*. 3. vyd. Freiburg i. Br.: Herder, 1984.
- PESCH, Rudolf. *Das Markusevangelium II (Markus 8,27–16,20)*. 4. vyd. Freiburg i. Br.: Herder, 1984.
- PITRE, Brant James. *Jesus and the Last Supper*. Grand Rapids, Michigan: William B. Eerdmans Publishing Company, 2015.
- POKORNÝ, Petr – HECKEL, Ulrich. *Úvod do Nového zákona: Přehled literatury a teologie*. Praha: Vyšehrad, 2013.
- POKORNÝ, Petr. *Evangelium podle Marka. Český ekumenický komentář k Novému zákonu 2*. Praha: Centrum biblických studií – Česká biblická společnost, 2016.
- ŘEHOŘ NAZIÁNSKÝ, *Sermones*, Patrologia Graeca 14.
- ŘEHOŘ VELIKÝ, *Homiliae in Hiezechihelam*, CCL 142.
- SCHNELLE, Udo. *Einleitung in das Neue Testament*. 7. vyd. Stuttgart: Vandenhoeck & Ruprecht, 2011.

- SCHWEIZER, Eduard. *Das Evangelium nach Markus*. 14. vyd. Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht, 1975.
- SMITH, W. Robertson. *The religion of the Semites: The fundamental institutions*. New York: Meridian Books, 1956.
- SOUŠEK, Zdeněk (ed.). *Knihy tajemství a moudrosti: Mimobiblické židovské spisy, pseudepigrafy*. Praha: Vyšehrad, 1998.
- STRACK, Hermann Leberecht – BILLERBECK, Paul. *Kommentar zum Neuen Testament aus Talmud und Midrasch*. München, 1924.
- STRAUSS, Mark L. *Mark*. Zondervan exegetical commentary on the New Testament. Grand Rapids, MI: Zondervan, 2014.
- WEINFELD, Moshe. The Covenant of Grant in the Old Testament and in the Ancient Near East. *Journal of the American Oriental Society* 90, 1970.
- ZERWICK, Max – GROSVENOR, Mary. *A grammatical analysis of the Greek New Testament*. Rome: Biblical Institute Press, 1993.